

BALANYI GYÖRGY

PIRROTTI
SZENT POMPILIUS
MÁRIA ÉLETE

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

467/1938. sz. rendfőnöki engedéllyel. — Nihil obstat. —
Dr. Nicolaus Töttössy, censor dioecesanus. — Nr. 1648/1938.
Imprimatur. — Strigonii die 12. Aprilii 1938. — *Dr. Joannes*
Drahos, vicarius generalis.

PIARISTA KÖNYVEK

2.

Balanyi György :

PIRROTTI SZENT POMPILIUS
MÁRIA ÉLETE

BALANYI GYÖRGY
PIRROTTI
SZENT POMPILIUS MÁRIA
ÉLETE

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
BUDAPEST

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
A nyomdáért felelős: Ifj. Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

«Pirrotti Pompilius Mária a Krisztussal Istenben eltemetett életet össze tudta kötni az evangéliumi tiszt serény és fáradhatatlan teljesítésével. Mikor ugyanis magasabb sugallatra a kalazanciusi eszmény követésére vállalkozott, olyan lendülettel vetette magát a szentség ormának megjárására, hogy azontúl szinte minden gondolata csak a körül forgott, hogy életében minél tökéletesebb kifejezésre juttassa Krisztus képét, hogy minél bensőbb szeretettel tapadjon Hozzája és hogy a gondjaira bizottakat szóval, példával és imádsággal minél eredményesebben sarkalja az Üdvözítő szentséges nyomdokainak követésére. Ezért mint az evangélium fáradhatatlan hirdetője, megállás nélkül járta a városokat, községeket és falvakat s ezenközben az örök igazságnak olyan vakító fényét vetítette a hozzája sereglő tömegek lelkébe, hogy azok egyrészt bűneik megsiratására és kiengesztelésére, másrészt a kegyelem ösztönzésére az erény meredek ösvényének járására buzdultak.

Emellett volt gondja és érkezése a kalazanciusi alapítás sajátos céljának, t. i. az ifjúság helyes szellemben történő tanításá-

nak és nevelésének hiánytalan teljesítésére is. Jól ismerte a fiatalság természetét ; tudta, hogy olyan az, mint a viasz : jóra, rosszra egyformán könnyen hajlítható. Ezért mindenekelőtt szóval és példaadással magához igyekezett édesgetni az ifjakat, azután fokozatosan hozzászoktatta őket az evangéliumi törvény fegyelméhez és hozzáédesítette a keresztény erényekhez. Pirrotti Pompilius Mária élete tehát fényes példa, melyből minden értelmes ember nyilván láthatja, mily sokat tehet a katolikus vallás az ifjúság igazi nevelése érdekében.»¹

Ezekkel a szép és mélytartalmú szavakkal ünnepelte XI. Pius pápa a piarista-rend új eszményképét és büszkeségét, midőn őt 1934 március 19-én tízezrek jelenlétében hivatalosan szentté nyilvánította. És nehéz volna kevés szóval mesteribb és tömörebb jellemzését adni az új szent egyéniségének és százezrek lelkébe szántó működésének. Mert Pirrotti Pompiliust valóban csodálatosan gazdag és sokoldalú emberszeretete, páratlan léleknemesítő és formáló művészete avatta már életében ezrek és ezrek rajongó tiszteletének tárgyává s emelte később az Úr oltárára. Igazán a szeretet hőse volt ő s mint ilyen csak akkor érezte magát boldognak,

¹ Osservatore Romano, 64. évf. 65. sz. 1934 márc. 20.

ha bármi tekintetben segítségére lehetett testi vagy lelki nyomorban szenvedő embertársainak. Élete az irgalom és jóság vége-hosszát nem érő himnusza, melyet minden parányi részében az önfeláldozás heroizmusa leng át.

Ez a sajátos, ezer és ezer apró jócselekedetből összerótt életberendezés sok tekintetben megnehezíti az életíró feladatát. Hiszen Pirrotti Pompilius után nem maradtak századokra szóló nagy alkotások ; emlékét nem hirdetik tartalmi és formai tekintetben maradandó értéket jelentő irodalmi művek s hírét-nevét nem őrzik újszerű eszmék és kezdeményezések. Ő a legjobb akarattal sem sorozható a korszaknyitó nagy szentek közé ; hiszen sem új szerzetesrendet nem alapított, sem új eszméket és törekvéseket fakasztó reformmozgalmat nem indított. Életéből hiányzik úgyszólván minden, ami a történetírókat általában vonzani szokta : az arányok nagyvonalúsága épúgy, mint az új ösvényeken járás merészsége vagy a temperamentum szilaj lobogása. Ehhez képest első tekintetre kissé színtelennek és egyhangúnak tetszik élete folyása. Az eredeti strófák mellett, úgy érezzük, túlságosan sok az ismétlődés, a refrén.

Ha azonban jobban belemerülünk, hamarosan rájövünk, hogy ez az egyhangúnak tetsző élet sokkal több értéket és szépséget rejt magában, mint a külső látszat után

pontján verítékeztek a katolikus életberendezés természetfölötti szépségeinek felragyogtatásán. Mert lényegében ugyanazt a feladatot, a lélekmentésnek és megszentelésnek ugyanazt a munkáját végezte ő, mint azok, csak más környezetben és részben más eszközökkel.

Pirrotti Pompilius élettörténetének megírásánál legfőbb forrásunk a boldoggáavatási pörével kapcsolatban eszközölt kihallgatások gazdag jegyzőkönyvi anyaga. Mikor a pör 1836-ban a leccei és beneventói, majd valamivel később a nápolyi és anconai egyházmegyék területén megindult, még nagy számmal éltek öreg emberek és asszonyok, akik szem- és fültanui voltak a szent csodálatos életének, kemény önsanyargatásának és fáradhatatlan apostoli tevékenységének; de a fiatalabb nemzedékben is tucatszámra akadtak olyanok, akik nem ugyan közvetlen szemléletből, de szüleik, idősebb rokonaik és ismerőseik révén szintén megbízható forrásból merített adatokkal tudtak szolgálni. Innét van, hogy a kihallgatott 162 tanu legtöbbje értelmes és érdemleges feleletet tudott adni a hozzája intézett kérdésekre. Az már a kihallgatás technikájából következett, hogy a feleletekben feltűnően sok az ismétlés. Ugyancsak ezzel áll összefüggésben, hogy külső életrajzi vonatkozás, helyi és időponti rögzítés csak szórványosan fordul elő ben-

nők. Ez természetes ; hiszen a kihallgatások célja nem a szent külső életkörülményeinek tisztázása, hanem szellemi és erkölcsi fejlődésének felderítése volt. Ebből a szempontból igazán megbecsülhetetlen anyagot tartalmaznak a jegyzőkönyvek.¹

Másik, szintén bőven buzogó forrásunk a szent életének megírásánál saját, kiterjedt levelezése. Pompilius levelei egyes, szórványos daraboktól eltekintve, hét vaskos kötetbe gyűjtve maradtak reánk. A hét kötetből hatot a nápolyi S. Carlo all' Arena-rendházban, egyet pedig a római generálisi levéltárban őriznek. A nápolyi kötetek azonban túlnyomó részben lelki levelezést tartalmaznak s így életrajzi szempontból alig jöhetnek tekintetbe ; annál becsesebb a római gyűjtemény, mely összesen 142, jó részben elüljárókhöz és rendtársakhoz intézett levelet foglal magában. Megjegyezzük még, hogy újabban Picanyol Leodegár rendi levéltáros az életrajzi szempontból fontosabb levelek-

¹ A kihallgatások anyaga *Lycien beatificationis et canonizationis ven. servi Dei P. Pompilii Mariae Pirrotti a S. Nicolao sacerdotis professi congregationis Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum* címen 1873-ban Rómában nyomtatásban is megjelent. A testes kötet öt részből áll ; ezek : *Positio super virtutibus* (47 l.) ; *Summarium* (250 l.) ; *Animadversiones R. P. Promotoris fidei* (40 l.) ; *Responsio ad Animadversiones* (330 l.) és *Elenchus contestium* (251 l.).

ből egy igen jól használható gyűjteményt tett közzé s ezzel lényegesen megkönnyítette az életíró feladatát.¹

A következőkben mi is főleg a tanuvallo-
mások és levelek nyomán óhajtjuk megfesz-
teni az új piarista szent szellemi és erkölcsi
portréját. Előadásunkban a hagiografus mel-
lett természetesen állandóan szem előtt akar-
juk tartani a kor- és művelődéstörténetíró
feladatát is. Más szóval a szenten kívül tekin-
tettel kívánunk lenni a korába s a korával
adott szociális és kulturális viszonyokba be-
ágyazott történeti emberre is.²

¹ S. *Pompilio Maria Pirrotti delle Scuole Pie. Lettere scelte.* (Parva Bibliotheca Calasanctiana. 9.) Róma, 1934.

² Pirrottiról eddig tudomásunk szerint a követ-
kező jelentősebb önálló életrajzok jelentek meg :
1. P. F. R. : *Vita del Beato Pompilio Maria Pirrotti
a S. Nicolao.* Firenze, 1890. — 2. Monti M. : *Vita
del Beato P. Pompilio Maria Pirrotti delle Scuole
Pie.* Róma, 1890. — 3. U. a. : *Compendio della vita
del Beato Pompilio Maria delle Scuole Pie.* Roma,
1890. — 4. Erdélyi K. : *Boldog Pirrotti Pompilius
Mária élete.* Kiválóan Carlos Lasalde spanyol
eredetije után. Vácon, 1891. — 5. Lasalde C. :
Beato Pompilio Maria Pirrotti. Escolapios insignes
por su piedad religiosa desde el origen de las
Escuelas Pias hasta nuestros días c. gyűjtemény
III. k. 422—453. II. Madrid, 1899. — 6. Clemente
A. : *Vida del B. Pompilio M. Pirrotti de S. Nicolas.*
Barcelona, 1913. — 7. Tasca G.—Grillo F. :
Vita di S. Pompilio Maria Pirrotti delle Scuole Pie.
Roma, é. n. (A szenttéavatás alkalmával jelent
meg ; valamennyi közt a legjobb és legművészebb.)

ELSŐ FEJEZET.

A szent gyermekkora.

Az új piarista szent a nápolyi királyság területén, a Beneventótól körülbelül huszonöt kilométernyire fekvő Montecalvó Irpinóban látta meg Isten szép világát. Szülővárosa, mint mellékneve mutatja, eredetileg hirpineknek, a vitéz szamnit nép legdélibb törzsének határában épült s így akaratlan tanuja volt mindazoknak a korszakalkotó nagy eseményeknek, melyek a századok folyásában az egykori *ager Hirpinuson* végbementek. Pedig ugyancsak volt mit látnia. Igy, hogy mást ne említsünk, látta a római sasok porba hullását a caudiumi szorosban, a gyászosemlékű *Furculae Caudinaeben* (Kr. e. 321.), azután látta a nagyratörő Pyrrhus király hatalmának semmivé zsugorodását a szerencsétlen kimenetelű beneventumi csatában (Kr. e. 275.) s végül másfél ezer évvel rá, látta a szép és zseniális Manfréd bukását s benne a Hohenstaufok magasan szárnyaló viláгурalmi terveinek szertefoszlását a második beneventói ütközetben. (1266.)

Magának Montecalvónak azonban semmi szerepe nem volt ezekben a sorsdöntő eseményekben. Hiszen egész fennállása folyamán

sokkal jelentéktelenebb helység volt, sem-hogy beleszólása lehetett volna a történeti események folyásába.

De ha történetileg nem is játszott szerepet, gazdaságilag mégis bizonyos jelentőségre tudott vergődni a kis városka. Ezt elsősorban kedvező földrajzi fekvésének és egészséges éghajlatának köszönhetette. Fekvése egyenesen eszményinek mondható: az Apenninek egyik tetemes, hetedfélszáz méter magasságot megközelítő nyúlványáról tekint alá a vulkánikus eredetű és vízben bővelkedő hegyoldalra, mely kitűnő minőségű bort és gyümölcsöt terem, magasabb régióiban pedig pompás erdőtalajul kínálkozik. Csak az a baj, hogy a vulkáni eredet szükségképpen maga után vonja a földrengések gyakoriságát. Montecalvo hosszú multjában rengeteget szenvedett e szörnyű istencsapástól. Legutóbb 1930 július 23-án mozdult meg alatta a föld. Ekkor dőlt romba többek közt a Pirrotti-család palotája is azokkal a templomokkal egyetemben, melyek, mint látni fogjuk, olyan jelentős szerepet játszottak szentünk életében.¹

Ebben a természettől gazdagon megáldott környezetben és ezen a nagy események emlékét lehelő földön született Pirrotti

¹ Tasca—Grillo i. m. 9. l.

Pompilius. Apai és anyai részről egyaránt nagymultú és tekintélyes családból származott. Apai ősei, a Pirrottik, a századok mulásában számos kitűnő főpapot, jogtudóst és közéleti embert adtak szűkebb és tágabb hazájuknak. Így tudomásunk van Pirrotti Miklós Manfredoniai érsekről, Pompilius Citraducelei püspökről, János Montecalvói és Arianói s József Conversanói, Scalai, Ravellói és Bari kormányzóról.¹ De ugyanezt kell mondanunk anyai őseiről, a Bozzutikról is. Tudjuk pl., hogy Nápoly érseki székében 1380 körül egy Bozzuti ült; egy másik Bozzuti pedig a XVII. század elején a kies Capri sziget püspöki székének kölcsönzött díszét és fényt.² Az előkelőség és jómód mellett nem kevésbé jellemezte a két családot az őszinte mély vallásosság. A Pirrottik ősidőktől fogva büszkén viselték címerökben a *Honor et virtus in domo Pirrotti semper* jelzést s ennek megfelelően a jámborságot és becsületességet tekintették legbecsesebb családi örökségüknek. *Nobiliora altiora petunt* — idézte később szentünk éppen a jámbor ősök megszakítatlan sorára való vonatkozással.³

Pirrotti Jeromos úr és Bozzuti Orsolya

¹ Tasca—Grillo i. m. 12. l.

² P. F. R. i. m. 10. l.

³ 1733 márc. 13-án kelt levelében. Summ. 4. 32. §. 51. l.

asszony, Pompilius szülei minden tekintetben méltó folytatói voltak az ősök megszentelt hagyományainak. A boldoggáavatási pör egyik tanujának állítása szerint mindketten nagyon jámbor életűek voltak s példás keresztények módjára éltek és haltak meg.¹ Jámborságuknak legszebb bizonyága, hogy magukon kívül népes családjukat is megtudták szentelni. Mert Isten sok gyermekkel: kilenc fiúval és két leánnyal áldotta meg házasságukat. Ők boldog örömmel és alázatos hálaadással fogadták a bő istenáldást s viszonzásképpen iparkodtak minél mélyebbre ágyazni gyermekeik lelkében az Úr félelmét. Hogy milyen sikerrel, arra elég annyit említenünk, hogy hét emberkort ért fiuk közül szentünkön kívül még négyen választották az oltár szolgálatát; nevezetesen az idősebbik Pompilius mint a beneventói szeminárium növendéke halt meg tizennyolcéves korában, Ferenc franciskánus, Bertalan dominikánus szerzetes, Károly pedig a montecalvói Santa-Maria székesegyház kanonokja lett.²

Szentünk testvérei sorában hatodiknak született. 1710 szeptember 29-én, Szent Mihály főangyal ünnepén látta meg először

¹ Ifj. Pirrotti Pompilius, szentünk unokaöccse. Summ. 4. 51. §. 54. l.

² Summ. 4. 51. §. 54. l.

e mulandó világot s a jó Jorio Domonkos kanonok, a Nagybaldogasszonyról nevezett székesegyház plébánosa már a következő napon sietett őt a szent keresztséggel a vitézkedő egyház tagjává avatni. A keresztelésnél a keresztapai tisztet Pignatelli Károly herceg nevében dr. Bozzuti Jeromos úr, a keresztanyait pedig Buonalbergói Caggiano Anna asszony töltötte be. A kisdéd szülei kívánságára a Domonkos, Mihály és János neveket kapta.¹ E hármas névadás öntudatlan szimbolikájával mintegy előre jelezte, hogy az újszülött majdan a nagy középkori rendalapító tüzes lelkesedésével, a mennyei karok vezérének rettenthetetlen bátorságával és az Úr előfutárának hajthatatlan következetességével hirdeti és valósítja az evangéliumi tanokat.

Szülei eleitől fogva különös gondot fordítottak a leendő szent nevelésére. Mintha előre megéreztek volna, hogy majdan ő lesz a család legfőbb büszkesége és dicsősége, valamennyi testvérénél nagyobb szeretettel fonták körül. Úgy vigyáztak rája, mint a szemök fényére és minden lépését megkülönböztetett figyelemmel kísérték.² Különösen nagy gondjuk volt rá, hogy az Úr szolgálatában a leg-

¹ Az anyakönyvi kivonat hivatalos másolatát l. Summ. 4. 25. §. 47. l.

² Summ. 4. 7. §. 44. l.

jobb példával járjanak előtte. Ezért reggel és este elsőnek térdeltek a házioltár elé a közös imádság elvégzésére, reggelenként elsőnek indultak a templomi istentiszteletre és elsőnek járultak a legméltóságosabb Oltáriszentség vételéhez.¹

A kis Domonkos mohó szomjúsággal szívta magába a feléje sugárzó jámbor indításokat és mindenben iparkodott követni jó szüleinek példáját. Vallásos génusza szokatlan gyorsasággal bontakozott ki és izmosodott meg. Kortársainak egybehangzó ítélete szerint már egészen kicsiny korában megnyilatkozott benne a leendő szent. A *kis szent* jelző, mellyel oly gyakran találkozunk a szentek történetében, bizonyára kevésre illet jobban, mint őrája.² Már mint gügyögő gyermek mintaképe volt a jámborságnak és buzgóságnak. Még játékait és gyermeki szórakozásait is vallásos motívumokkal szötte át: apró oltárkákat faragcsált, testvéreivel és hasonló korú pajtásaival körmeneteket rendezett vagy miseruhába öltözve utánozta a szent cselekményeket.³ Még nagyobb kedve telt az imádságban. «Kora gyermekségétől fogva feltűnő jeleit adta Isten iránt érzett

¹ Tasca—Grillo i. m. 12 l.

² Summ. 4. 12. §. 45. l. 16. §. 46. l. Resp. 7. §. 10. l.

³ Summ. 4. 9. §. 44. l. Resp. 133—130. l.

csodálatos áhítatának» — olvassuk róla az egyik tanuvallomásban. «Gyakran bevette magát az egyik szobába és ott senkitől sem láttatva, buzgó imádságba merült.»¹ Máskor meg maga köré gyűjtötte kis barátait, odavezette őket a szent Szűz képe elé és térdre borulva nagy áhítattal elmondotta velök a szentolvasót vagy a lorettói litániát. Azután felállott és formás beszédben lelkökre kötötte nekik az Isten iránti kötelességek pontos teljesítését.²

Áhítatának legfőbb tárgya a legméltóságosabb Oltáriszentség imádása volt. Ezért nagyobbacska korától semennyiért el nem mulasztotta volna a szentmisét ; de volt nap, hogy egyfolytában kettőt-hármat is végighallgatott, hogy így annál több ideje legyen az oltárszekrény fölséges lakója iránt érzett kimondhatatlan szeretetének és gyöngéd ragaszkodásának kimutatására. Sőt napközben is tudott időt szakítani kedves áhítatgyakorlatának végzésére : be-betért a ferencesek közeli Szent Antal-templomába és ott legalább néhány percre beletemetkezett az Úr végtelen jóságának és irgalmának szemléletébe.³ Attól az időtől kezdve pedig, hogy először

¹ Resp. 130. §. 127. 1.

² Resp. 130. §. 127. 1. Summ. 4. 22. §. 47. 1. Elenchus, tit. 2. 8. 1.

³ Resp. 129. §. 126. 1.

vette magához az Élet kenyerét, minden alkalmal egy szeráf égő buzgalmával készült az áldozásra. Mikor történt ez, nem tudjuk pontosan. Abból azonban, hogy a bérmlálás szentségét már ötödféléves korában (1714 dec. 9.) felvette,¹ következtethetjük, hogy igen korán, a szokottnál mindenestre jóval korábban kellett történnie.

Nem kisebb áhítattal viseltetett Domonkosunk a Boldogságos Szűz iránt. Már ekkor csak *Mamma bella* (*Szép mamácska*) néven emlegette őt s ehhez a kegyeletes szokásához élte fogytáig hű maradt.² Lelkes Mária-tiszteletének beszédes bizonytsága az a megható epizód, melyet a boldoggáavatási pörnek két tanuja is megörökített számunkra. Eszerint a kis gyermek egyszer merő kíváncsiságból benézett az egyik raktárnak használt szobába és ott nézelődés közben egy porlepte régi Mária-képet fedezett fel. Nosza mindjárt odatipegett édesanyjához és gyermeki bizalommal kérlelni kezdte őt, hogy vegye szerető gondjába a kedves *Mamma bella* elhanyagolt képét. A jó Orsolya asszony eleinte húzódozott a dologtól s váltig erősítgette, hogy az ócska festmény nem éri meg a fáradságot, mivel se nem szép, se nem

¹ Summ. 4. 25. §. 48. 1.

² Summ. 4. 22. §. 47. 1. 5. 8. §. 59. 1. 40. §. 66. 1. 6. 11. §. 76. 1. stb. Elenchus tit. 2. 9. 1.

művészi alkotás. A fiú azonban rendületlenül kitartott kérése mellett és hogy megtörje anyja ellenállását, ihletett prófétai lélekkel megjósolta neki, hogy majdan ez az elhanyagolt kép kerül a szobájában állítandó oltárra s ő mint pap ez előtt fog misézni. Ez az érv hatott. Orsolya asszony felhagyott ellenállásával, a képet kiásta a porból és piszokból, gondosan megtisztította és azontúl úgy vigyázott rája, mint valami drága kincsre.¹ És csakugyan még megérte azt az örömet, hogy látta előtte misézni szeretett gyermekét. Jó száz esztendővel később, úgy 1824 táján a család patronátusa alatt álló Madonna dell' Abbondanza nevű kis templomocskában állították fel a drága ereklyét, melyet Pirrotti Scipio még a XVII. század elején építtetett s mely ettől kezdve egyike lett Montecalvó leglátogatottabb szentélyeinek.²

A buzgóság mellett a komoly önfegyelemre és önmegtagadásra való hajlam is korán jelentkezett a nagyrahivatott gyermek lelkében. Kortársai vallomása szerint már kicsiny korában tartózkodott minden inyenctől, lehetőleg egyszerű ruhában járt, sokszor böjtölt, ciliciummal, vezeklő övvel sanyargatta magát és féléjtszakákon át ott

¹ Summ. 4. 22. §. 47. l. Resp. 102. §. 85. l. 266. §. 299. l. Elenchus tit. 2. 9. l.

² Summ. 18. 2. §. 150. l.

virrasztott a házi oltár előtt. Ilyenkor bizony nem egyszer megtörtént vele, hogy elszunynyadt és csak másnap reggel vette észre, hogy puszta földön és az oltár lépcsőjére hajtott fejjel aludta át az éjtszakát. De ha tehette, ha ki tudta játszani az örködő anyai szemek figyelmét, máskor is szívesebben hált a hideg földön, mint a meleg ágy puha kényelmében. Sőt testvéreit s a rokon Pirrotti- és Bozzuti-fiúkat is váltig biztatta, hogy kövessék példáját.¹

Lehet, hogy a szemtanuk, kiknek legtöbbje a vallomástétel idején már fölötte járt a nyolcvannak, éppen e pontnál egyben és másban túloztak ; az is lehet, hogy némelyikök optikai csalódásnak esett áldozatául s a későbbi szigorú aszkéta vonásait vetítette a gyermek Pirrotti arcára. Ezzel azonban még koránt sincs elintézve a dolog. Nem szabad ugyanis felejtenünk, hogy a vallomástevők egy része a szent legközelebbi rokonságából, tehát olyan emberekből került ki, akik a helyi hagyományokon túl a családi tradíciókat is jól ismerték. A 71 éves Pirrotti Pompilius pl. lépten-nyomon hivatkozik atyjának éppen szent nagybátyja erényeire vonatkozó írásos feljegyzéseire és e tárgyban folytatott levelezésére.² Ha tehát túlzás címén egyet és

¹ Summ. 4. 37. §. 52. l. Resp. 128. §. 124. l.

² Summ. 3. 3. §. 10. l.

mást le is vonunk az idevonatkozó vallomásokból, még mindig valóságnak vehetjük abbeli állításukat, hogy Pompilius, illetve egyelőre még Domonkos már gyermekkorában sokat elárult a későbbi kemény vezeklésű és magát könyörtelenül sanyargató szentből.

Komoly életfelfogása azonban egy pillanatra sem tette szentünket rideggé és emberkerülővé. Hiszen a szentek magasabb életművészete éppen abban áll, hogy míg magukkal szemben a legkíméletlenebb szigorúságot tanúsítják, addig embertársaikkal szemben a legmesszebbmenően megértők és kíméletesek tudnak lenni ; hogy míg magukban a legparányibb gyöngeséget is irgalmatlanul üldözik, addig embertársaik fogyatkozásaira és gyarlóságaira mindig találnak mentséget. A mi Domonkosunk is szakasztott így volt : önmagával szemben nem ismert kíméletet, másokkal szemben viszont maga volt a megtestesült szeretetreméltóság. Kortársai általában vidámkedélyű és nyájas modorú gyermeknek írják le és külön dicsérettel emelik ki róla, hogy testvéreivel és kis pajtásaival mindig kész volt a játékra.¹ «Nagyon kedvelte a vidámságot — olvassuk róla unokaöccsének, az ifjabbik Pirrotti Pompiliusnak vallomá-

¹ Summ. 7. 2. §. 84. l. II. §. 86. l.

sában — és mondhatatlan szeretettel szerette embertársait, rokonait, barátait és szomszédait ; ha valami hírt hallott valamelyikökről, menten odafutott hozzája, hogy meggyőződjék a dolog mibenlétéről.»¹

Ebből az egyéni adottságból önként következtetett, hogy az irgalmas felebaráti szeretet úgyszólván együtt ébredt lelkében az értelem nyíladozásával. A későbbi nagy szociális apostol már egész kicsiny korában megmutatkozott benne.² Ő igazán elmondhatta magáról az Irás szavával : «Gyermekségemtől velem nőtt a könyörülés és anyám méhéből jött ki velem».³ A kihallgatási jegyzőkönyvek számos megkapó epizódját örökítették meg alamizsnaosztó készségének. Az ifjabbik Pompiliustól megtudjuk pl., hogy étkezés közben a jobb falatokat félre szokta tenni, hogy azután a szegényeknek adja.⁴ Sorrentino Józseftől pedig azt halljuk, hogy egyszer más alamizsna hiányában felsőruháját húzta le és nyújtotta oda az ablakuk alatt elhaladó félmeztelen koldusnak.⁵ Az öreg Bozzuti Alajos viszont arról tesz vallomást, hogy a családjában élő hagyomány szerint a későbbi

¹ Resp. 101. §. 84. l.

² U. o. 100. §. 82. l. 129. §. 125. l.

³ Jób 31, 18.

⁴ Resp. 100. §. 81. l. 101. §. 84. l.

⁵ U. o. 100. §. 82. l.

alázatos szent gyermekkorában maga szolgálta fel a földjükön dolgozó napszámosok ebédjét és ezenközben felfogó képességükhöz alkalmazott erkölcsi intelmeket intézett hozzájuk.¹ De olvasunk arról is, hogy Domonkosunk nem egyszer a békeangyal szerepét töltötte be : a családban és a közeli szomszédságban előforduló kisebb surlódásokat és összekoccanásokat rendszerint ő símította el.²

A leendő nagy népapostolnak általában már gyermekkorában az volt a legfőbb igyekezete, hogy minél több szolgálatot tegyen és minél több örömet szerezzen embertársainak. Ezért készőrömet eszkedett szóba mindenkivel, még egyszerűbb emberekkel és cselédekkel is. Egyszer azonban éppen nyájas és barátkozó természete nagyon kellemetlen helyzetbe sodorta. Történt ugyanis, hogy a házuk előtt elhaladó munkásnők beszélgetéséből ellesett néhány közönséges kifejezést s azokat érettségének fitogtatására odahaza a családi körben is megismételte. Mikor azonban szülei figyelmeztették a használt kifejezések illetlenségére, annyira szívére vette a dolgot, hogy szinte elalélt a bánattól és szégyentől és még évek múlva is csak fájdalommal tudott visszagondolni az esetre.³

¹ Summ. 4. 3. §. 43. l. Resp. 128. §. 124. l.

² Resp. 100. §. 81. l.

³ Summ. 4. 9. §. 44. l.

A szociális apostol mellett nem kevésbé érthető formában jelentkezett Domonkosban a leendő lelkes tanító. Barátaiból és játszótársaiból, akiket eleinte csak az egyházi ceremóniák utánzására gyűjtött maga köré, idővel egész kis iskolát alapított, melynek maga volt az igazgatója, tanítója és mindene. Mivel azonban maga is csak olyan pöttömnyi emberke volt, mint tanítványai, előadásközben, hogy jobban láthassák, székre vagy ládára állott és úgy fejtegette a katekizmus egy-egy tételét vagy buzdított az Isten és emberek iránti kötelességek hű teljesítésére.¹ Máskor meg a vasárnapi prédikációban hallottakat idézte újból hallgatóinak emlékezetébe.² De nemcsak odahaza apostolkodott. A Pirrotti-ház öreg kertészének, a közel száz esztendőt megélt Finizza Félixnek emlékezete szerint azt is gyakran megtette, hogy kiállott az útfélre s miután csengetyűszóval elegendő hallgatót gyűjtött maga köré, mindjárt ott a helyszínén lelkes beszédet intézett hozzájuk, vagy pedig elmagyarázta nekik szent hitünk alaptételeit.³ Hogy szavának nagyobb legyen a nyomatéka, beszéde végeztével rendszerint gyümölcscsel vagy más ajándékkal kedveske-

¹ Resp. 100. §. 81. l. 128. §. 125. l.

² U. o. 100. §. 81. l.

³ Summ. 4. 18. §. 46. l. Resp. 100. §. 81. l.

dett figyelmes közönségének.¹ De volt is tekintélye; gyermektársai ellenmondás nélkül vezérüknek és mintaképüknek fogadták el.²

Természetes azonban, hogy az imádság s az önmegtágadás és apostolkodás gyakorlatai csak részben töltötték ki a gyorsan fejlődő ifjú napirendjét. Mellettök bőven maradt ideje komoly tanulmányokra is. Vezetője és mestere ezekben is atyja volt. A jó Jeromos úr ugyanis a nyilvános iskoláztatásból származható veszedelmek elhárítására maga vállalkozott nagyreményű fia tanulmányainak irányítására.³ Ezt annál könnyebben megtehetette, mivel mint a jogtudományok doktora, teljes mértékben hivatottnak érezte magát a tudomány kincseinek közlésére. Munkáját legalulról, az írás, olvasás és számolás elemeinek elsajátításával kezdte. Azután a latin nyelvre kerítette a sort s rajta volt, hogy fiát necsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is alaposan bevezesse a latin

¹ Resp. 100. §. 82. l.

² Pompilius gyermekkori prédikációin nincs mit csodálkoznunk. Tudjuk ugyanis, hogy az olasz és hozzá még délolasz gyermekek sokkal temperamentumosabbak és vállalkozóbb szelleműek, mint északi társaik. Gondoljunk pl. a római *Bambino* előtt ma is szokásos karácsonyi gyermekprédikációkra.

³ Summ. 4. 11. §. 45. l. 19. §. 46. l. Resp. 129. §. 124. l. Elenchus 2. tit. 7. l.

grammatika rejtélyeibe. Hiszen abban az időben még Nyugaton is erősen latinos világ járta és tudós pályán csak az számíthatott előmenetelre, aki hibátlanul tudott latinul. Érthető tehát, hogy Jeromos úr minden tőle telhető módon iparkodott Domonkost rákapatni Cicero klasszikus nyelvére. A formális szempontok mellett azonban nem hanyagolta el a tanítás tartalmi oldalát sem ; ezért az olvasmányi anyagot lehetőleg úgy válogatta össze, hogy az necsak értelmi, hanem erkölcsi tekintetben is okulására és épülésére szolgáljon fogékonylelkű tanítványának. Tanításában általában inkább az élet, mint a szigorú iskolaszerűség követelményeihez igyekezett alkalmazkodni ; ugyanígy módszerében is lehetőleg egyéni utakon járt. Pl. gyakran és szívesen alkalmazta a peripatetikus módszert ; esténkint, mikor már mind a ketten belefáradtak a nyelvtani és irodalmi tanulmányokba, rendszerint elkísérte fiát a kedves Szent Antaltemplomba és ott órákhosszat a legszeretetteljesebb módon elbeszélgetett vele.¹

Domonkos minden tekintetben méltónak bizonyult mesteréhez s gyors felfogásával könnyen legyőzte az itt-ott esetleg jelentkező nehézségeket. Általában szívesen és érdeklődéssel tanult. Hiszen ebben az időben már

¹ . . . e la si trattaneva col detto Genitore per più ore in amorosi colloqui. Resp. 101 §. 84. 1.

egyre gyakrabban ködlött fel előtte a papi hivatás képe; érthető tehát, hogy komoly igyekezettel feküdt neki mindennek, amit a papi pálya szükséges előfeltételének érzett. Ezért pl. irodalmi téren nem elégedett meg a klasszikus írók műveinek olvasásával, hanem szeretettel mélyedt bele a Szentírás és a szentatyák munkáinak tanulmányozásába is.¹ Ekkori tanulmányainak emlékét kell látnunk abban a sok magvas szentírási és klasszikus idézetben, mellyel levelezésében találkozunk és a szavaknak abban a gazdag és méltóságos áradásában, mely későbbi szónoki stílusát jellemezte. Közvetlen emlékünknél azonban csak egyetlenegy maradt ebből a korból: egy nyolcnapos lelkigyakorlat vázlatja, illetve gondolatmenete.

E kisterjedelmű és erősen vázlatos írásmű nem annyira könnyedségével és eleganciájával, mint inkább erkölcsi komolyságával és mélységével fogja meg az olvasót: a tizenöt éves ifjú olyan meglepő közvetlenséggel veszi benne szemügyre a jó Istenhez való személyes viszonyát, hogy az egy meglett embernek, sőt papnak, szerzetesnek is becsületére válnék.² Különösen tanulságosak e tekintet-

¹ U. o.

² Egész terjedelmében közli P. F. R. i. m. 32—45. ll. Spanyol fordítását I. Lasalde C.: *Práctica cristiana por el B. Pompilio Maria de las escuelas pias*. Madrid, 1891. 105—136. ll.

ben az egyes elmélkedések eredményeként leszűrt jó eltökélések ; annyi nemes hév, javulásra és tökéletesedésre való készség cseng ki belőlük, amennyi úntig elegendő volna egy hosszú és gazdag élet tartalmának is. Ime néhány szemelvény belőlük : «Elhatároztam, hogy 1. gyakran gondolok bűneimre, hogy ily módon üdvös félelmet támasszak magamban miattuk és kieszközöljem Istentől bocsánatukat ;

2. sohasem élek vissza Isten jótéteményeivel s minden képességemet és érzékemet az ő dicsőítésére és szolgálatára használom ;¹

3. mindig hálát adok Istennek, amiért meghallanom engedte az ő szavát és nem keményítette meg szívemet ;²

4. szándékosan sem jóért, sem rosszért nem követek el bocsánatos bűnt, az elkövetetteket szüntelenül siratom, miként siratták a szentek s rajta leszek, hogy bocsánatot nyerjek értök ;³

5. sem szüleim, sem barátaim kedvéért nem bántom meg a jó Istent, sem pedig valami kínálkozó jócselekedetet el nem szalasztok kedvökért ;⁴

6. mindig siratom bűneimet és nem szű-

¹ Második nap, III. elmélkedés.

² Harmadik nap, II. elm.

³ Harmadik nap, III. elm.

⁴ Negyedik nap, I. elm.

nök meg jót cselekedni, hogy halálom óráján legalább azzal vigasztalhassam magamat : ha vétkeztem is, megsirattam bűneimet s bízom az Úr irgalmában, hogy megbocsátotta azokat s a bűnbánat után elmondhassam : íme, ennyi jót cselekedtem ;

7. mindig magam előtt tartom a bűnös halálának képét, hogy enmagam elkerülhessem ;¹

8. minden szórakozásomban eszemben tartom a pokol örökkévalóságát, hogy így könnyebben meg tudjak maradni Isten kegyelmében ;

9. szilárdan kitartok Isten szolgálatára vonatkozó eltökéléseimben és semmi körülmények közt nem változtatom meg szándékomat, mert máskülönben a pokolban lesz gyötrődésem helye ;

10. sokszor gondolok a kínokra, melyeket az elkárhozottaknak örök egyformaságban kell szenvedniök, hogy így kedvet kapjak az önmegtagadás önkéntes gyakorlására ;²

11. Jézus Krisztus zászlója alatt harcolok és másokat is, főleg azokat, akik Lucifer zászlója alatt harcolnak, oda igyekszek terelni ;³

¹ Negyedik nap, II. elm.

² Ötödik nap, III. elm.

³ Hatodik nap, II. elm.

12. Jézus Krisztus szerelméért türelemmel fogadom és viselem a viszontagságokat, üldözéseket, rágalmakat, fájdalmakat, gyűlölségeket és betegségeket, mivelhogy irántam való szeretetből Jézus is önként szenvedett ; még jobban bánom és siratom bűnemet, mivelhogy azok Jézust fájdalmában vérrel verítékeztették ; ezenfelül sokat törődöm lelkemmel s rajta leszek, hogy minél több lelket ragadjak el a pokoltól ; legalább annyit szeretnék a mennyországba juttatni, amennyit botrányaimmal és rossz példaadásommal esetleg a pokolba juttatok, mert Jézus Krisztus oly nagyra tartotta a lelkeket, hogy vérrel verítékezett érettök ;

13. jót teszek azzal, aki nékem ártalmamra van, mert lám Krisztus is meggyógyította Malchus fülét; tehetségem szerint javítani igyekszem felebarátomon, mert Krisztus is egyetlen pillantásával ráeszméltette Pétert hibájára ; türelemmel viselem a megbántásokat, mert Krisztus is elviselte az arculütést és veréseket, tűrte, hogy bolondként bánjanak vele, gúnyból királlyá tegyék, tövisből koronát fonjanak fejére s mindezt irántam való szeretetből és azért tette, hogy nékem példát mutasson ;¹

14. gyakran gondolok a mennyországra és

¹ Hatodik nap, III. elm.

azokra a kibeszélhetetlen és megfoghatatlan örömökre, melyeket ott élveznek, főleg pedig az Úr boldogító színe látására, hogy azután semmibe vegyem a földi élet gyönyöreit, megpróbáltatásait, fájdalmait és általában minden bajt ;

15. hasonlóan sokat gondolk a mennyország örökkévalóságára, hogy mellette minden baj, bármily huzamos ideig tartó legyen is, rövidnek tessenek, sőt fájjon a rövidsége.»¹

Ezek a találmra kiragadott szemelvények mély bepillantást nyitnak a gyermekorból fokozatosan kifejtőző ifjú lelkébe és megértetik velünk azt a nagy tiszteletet és csodálatot, mellyel a kihallgatott tanuk a szent gyermekkoráról szólnak. «Mindenkitől azt hallottam, hogy Isten tiszteletreméltó szolgálja mindig a legpéldásabb erkölcsökkel tündökölt és soha még a legkisebb könnyelműséget sem követte el» — olvassuk az egyiknél.² «Családom idősebb tagjaitól és általában mindenkitől, aki csak ismerte őt, mindig azt hallottam, hogy már kora gyermekségében olyan odaadással vetette magát a jámborság cselekedeteinek gyakorlására, hogy szomszédainak és ismerőseinek nem fogyott rajta csodája» — halljuk a másikat.³ «Szilárd

¹ Hetedik nap, III. elm.

² Resp. 100. §. 82. l.

³ Resp. 128. §. 125. l.

meggyőződése, hogy Pirrotti Pompilius Mária atya az eredeti ártatlanság állapotában töltötte el gyermekkorát» — vallja a harmadik.¹

És így mehetnénk tovább a beneventói és lecei tanuk hosszú során, akik egytől-egyig mind azt vallják, hogy a leendő szent kora fiatalságától kezdve hiánytalan buzgósággal teljesítette Isten parancsait és az Egyház előírásait. Ennyi egyező állítás tükrében valóban igaznak kell elfogadnunk a vallomások minduntalan visszatérő refrénjét : «Szent volt ő, szent anyja méhétől».² Ilyen életkezdetnek csakugyan nem lehetett más folytatása és vége, mint a szentségnek méltán kijáró aureola.

¹ U. o. 130. §. 127. l.

² Summ. 4. 12. §. 45. l. 16. §. 46. l. Resp. 100. §. 81. s. k. l. Elenchus 2. tit. 7. l.

MÁSODIK FEJEZET.

Az Úr szolgálatában.

Pirrotti Domonkos említett nyolcnapos lelkigyakorlata idején már régen tisztában volt önmagával és hivatásával ; tudta, hogy Isten az oltár szolgálatára szánta őt. De amilyen világosan állott előtte a cél, annyira nem látta megközelítésének és az útját álló akadályok elhárításának módját. Sokáig nem tudta elhatározni magát, hogy milyen szerzetbe lépjen. Még nagyobb baj volt, hogy szülei a leghatározottabban ellenezték kolostorbalépési szándékát. Ezen nincs mit csodálkoznunk. Miután három fiukat (Pompi-lius, Ferenc, Bertalan) már úgyis az Úrnak áldozták, érthető, hogy legalább a negyediket, valamennyi közt a legkedvesebbet és legtehetségesebbet szerették volna maguknak megtartani. Hiszen ők is emberek voltak ; természetes tehát, hogy az ő gondolkodásukat is megfértte a világi tekintet, a családi önzés s főként a család jövőjéért való aggodás.

Különösen Orsolya asszony nézett aggodalommal a jövő elé. Mivel mindennap jobban látta, hogy fiát hajlamai és vágyai a kolostor felé vonják, szinte kétségbeesett erő-

fesztéssel igyekezett útját állani a fejlődésnek. Ahhoz azonban, hogy nyíltan kiálljon, sem ereje, sem bátorsága nem volt. Ezért kerülő úton, fiának munkábfogásával próbált célt érni. Eleinte csak apróbb házi teendőket bízott rája ; majd fokozatosan rája hárította az egész ház vezetésének gondját, sőt a családi vagyon kezelésében is jelentős szerepet juttatott neki. Úgy számított ugyanis, hogy a növekvő gondok előbbutóbb kizökkentik Domonkost megszokott gondolatjárásából és újból visszahozzák a világba, melyből már-már kiszakadt. Hogy célját annál biztosabban elérje, gyakori beszélgetéseik során minél szebbnek és kívánatosabbnak iparkodott feltüntetni a világi életet s a valóságot még pazar ígéretekkel tetézte.¹

Domonkos szeretetből és tiszteletből nem akart nyíltan szembeszállni szüleivel ; ezért néhány hónapig becsületes igyekezettel végzte a rákényszerített szolgálatot. De másrészt hivatásáról sem akart lemondani. Így két malomkövé közé került és sokáig nem tudta rászánni magát, mit tegyen. Emberi segítséget és vigasztalást sehonnét sem remélhetett. Minden bizalmát Istenbe vetette tehát ; tőle várt erőt és felvilágosítást. Azért még a szo-

¹ Summ. 4. II. §. 45. l. Resp. 101. §. 84. l.

kottnál is gyakrabban irányozta lépteit a ferencesek temploma felé és ott a szentély misztikus félhomályában sokszor órákhoz-
szat esengett az Úr kegyes leereszkedéséért.¹

E nehéz napokban a helybeli ágostonos kolostor egyik jólelkű szerzetese volt a szent egyetlen támasza ; ő előtte tárta fel lelkének keserves vajúdásait és őt kérte fel közbenjáróul atyjánál. E tárgyban hozzáintézett levele annyira jellemző akkori hangulatára és benső vívódásaira, hogy később a boldoggá-
avatási akták közé is felvették. «A nagyhét első napján mondottakra válaszként csak azt felelhetem — olvassuk benne —, hogy én egyszerűen semmi vagyok és mindenestül szüleimnek hatalma és nevelése alatt állok. Mindazonáltal igen boldog vagyok, hogy parancsaikat teljesíthetem. Azt azonban mondhatom Önnek, hogy nagyon nehezemre esik a világban élni és el vagyok tökéelve, hogy megkérem Atyaságodat, járjon közben értem atyámnál. Már több ízben meg akartam ezt tenni, de félelmem mindezideig visszatartott. . . . Csak Isten a megmondhatója, mennyi könnyet ontottak már szemeim ; egészen boldogtalan vagyok, hogy a világban kell maradnom. Higgye el, Atyám, oly nagy a szomorúságom, hogy kész vagyok elbujdosni és el-

¹ Resp. 132. §. 129. l.

hagyni szüleimet, vagyonomat és mindent, ami enyéimé, csakhogy egyedül Istennek szolgálhassak, mert az Üdvözítő mondása szerint : «Ha valaki hozzám jön és nem gyűlöli atyját, anyját, feleségét és gyermekeit, fivéreit és nővéreit, sőt még önnön lelkét is, nem lehet az én tanítványom».¹ . . . Befejezésül kérem Önt, könyörögjön érettem Istenhez, hogy tartson meg engem ezen szent eltökélésemben».²

De hiába, a helyzet napról-napra rosszabbodott. A jó Orsolya asszony ugyan hamar észrevette tévedését és nem feszítette tovább a húrt ; Jeromos úr azonban megmakacsolta magát és szinte nap-nap után a keserű szemrehányások özönét zúdította fiára.³ Már-már úgy látszott, hogy tragikus fordulatot vesz a dolog, mikor a Gondviselés belenyúlása váratlanul kedvező megoldásra juttatta a kínzó problémát. Történt ugyanis, hogy az 1726. év tavaszán egy Mária Miklós nevű beneventói piarista atya jött Montecalvóba nagyböjti szónoknak. A ritka ékeszavú szerzetes, akit nagy tudományáért messze vidéken csak *filozófus*⁴ néven emleget-

¹ Luk. 14, 26.

² Summ. 4. 26. §. 49. l.

³ Resp. 132. §. 129. l.

⁴ A boldoggáavatási pör tanui is ezen a néven említik. Summ. 4. 38. §. 52. l.

tek, nap-nap után zsúfolásig megtelt templomban hirdette a bűnbánat igéit. Aki épkezláb ember volt Montecalvóban, mind hallani kívánta meggyőződéstől izzó szavait. De legbuzgóbb hallgatója mégis a mi Pirrotti Domonkosunk volt. A nehéz gondban vergődő ifjú nemcsak hogy minden prédikációját végighallgatta, hanem a templomon kívül is kereste a kitűnő szónokkal való érintkezés lehetőségét s első látogatása után valósággal árnyékává szegődött. De tiszteletből és féltérségségből jóideig semmit sem mert elárulni a bensejét foglalkoztató gondolatokból. Így a jó atya nem tudta mire vélni a dolgot s eleinte pusztá udvariasságnak vette a sűrűn ismétlődő látogatásokat. Mikor azonban meggyőződött róla, hogy az angyali ártatlanságú ifjú valami titkot rejteget szívében, félig komolyan, félig tréfásan odaszólt neki: «Fiacskám, talán bizony be akarsz lépni rendünkbe?»¹

Ez a váratlanul odadobott kérdés szinte kinyilatkoztatásként hatott Domonkosra. Lelkében hirtelen felvillant és abban a pillanatban szilárd elhatározássá is érett a gondolat, hogy piaristává, az alázatos Kalazanci Szent József követőjévé szegődik. Egyszerre, mintha kicserélték volna: az addigi

¹ Resp. 101. §. 85. 1.

bizonytalanság és szorongás helyén szent öröm gyúlt ki lelkében. Mikor azonban hirtelen kelt elhatározásának gyakorlati keresztülvitelére gondolt, ismét aggodalom fogta el. Szülei előtt a történetek után nem merte szóbahozni a dolgot; tudta, hogy úgysem egyeznek bele. De viszont halogatni sem akarta, mert úgy érezte, hogy a halogatással árulást követne el szent hivatása ellen, melyre az Úr kegyes leereszkedésében íme ily szokatlan módon elszólította. Sok töprengés és még több imádság után úgy határozott tehát, hogy titokban elhagyja a szülői házat, egyenesen Beneventóba megy és az ottani piarista kollégiumban jelentkezik felvételre.¹ Mivel azonban egészen nyomtalanul még sem akart eltűnni, távozása előtt titokban, senkitől sem láttatva a következő búcsúlevelet vetette papírra: «Miként mezítelenül jöttem a világra, azonképpen mezítelenül is távozom».²

«Engedélyed nélkül való távozásomat koránt se véd, drága atyám, hibának, mivelhogy az evangéliumban írva vagyon, hogy ha az apa az ajtó küszöbére áll abból a célból, hogy fiát Isten szolgálatától visszatartsa, a fiú minden bűn nélkül félretolhatja őt és szabadon távozhatik az Urat szolgálni. Midőn ezt figyelmedbe ajánlom, egyúttal kérem

¹ Resp. 101. §. 85. 1.

² V. ö. Jób 1, 21.

atyai áldásodat, azután kérem édesanyám, anyai áldását, fivéreim és nővéreim testvéri áldását, úgyszintén kérem rokonaim, nagybátyáim és barátaim áldását a Magasságbélinek nevében ; nemkülönben kérem szomszédaim bocsánatát minden megbántásért és rosszakaratért, továbbá a tiéteket, édesapám, édesanyám, fivéreim, nővéreim és nagybátyáim, mindenekfölött pedig Bozzuti Antal papnagybátyámét, akire mindig ferdeszemmel néztem a miatt a nagy szeretet miatt, mellyel édesanyám és egyben az ő édestestvére iránt viseltetett és most is viseltetik. Bocsánatot kérek tőle minden hibámért és emlékül csak azt hagyom neki, amit G. O. Z. L. Ag. mond: «Nincs nagyobb károsodás, mint amit papjai révén szenved Isten». Egyelőre legyen elég neki ennyi, mert a jövőre nézve nem kétlem, hogy Isten visszafizeti neki nagy szeretetét. Nektek pedig, házbelieimnek, nagybátyáimnak, barátaimnak és szomszédaimnak im ezt hagyom : «Szeressétek Istent és senkinek ne legyetek ártalmára». Különösen Bozzuti Antal nagybátyámnak mondom ezt. Végül áldott lábatokhoz vetem magamat és áldásokat kérem . . .»¹

E néhány kusza mondat leírása nagyobb erőfeszítésébe került az izgatott ifjúnak,

¹ Summ. 4. 27—28. §. 49. s k. l.

mintha íveket kellett volna teleírnia. Keze remegett a megindultságtól és a nagy elhatározás idegfeszültségétől. Az utolsó mondatoknál már annyira kuszálttá vált írása, hogy értelmöket inkább csak sejtéssel, mint pontos olvasással tudjuk kihámozni. De mennie kellett; az Úr hívta őt és ő engedelmeskedett a hívásnak.

Mikor tehát leszállt az éj s ködbe, homályba vonta Montecalvo házait és utcáit, nagy óvatosan kilopakodott a szülői házból és a megtalált hivatás diadalmas érzésével rálépett a beneventói útra. De az elszakadás mégsem ment olyan könnyen, mint gondolta. Minél tovább ért az úton, annál többször érezte szükségét, hogy visszaforduljon és újra meg újra meghordozza tekintetét szülővárosának sötét kontúrokba vesző házain s közöttük azon a drága hajlékon, melyhez annyi édes emlék fűzte őt. Körötte a bűbájos olasz tavasz titokzatos erői zsongtak és váltig biztatták őt: «Ne menj el, maradj itt szeretteid és játszótársaid körében, élvezd ifjúságodat és a pazar pompában eléd táruló szépségeket».¹ De az ifjú elhatározása erősebbnek bizonyult minden csábításnál. A pillanatnyi el-lágyulást csakhamar férfias elszántság váltotta fel nála. Letörölte tehát észrevétlenül előtörő könnyeit és ment tovább a megkez-

¹ Domonkos valószínűleg május elején (9-én?) távozott hazulról.

dett úton. Most már csak előre nézett s való-
sággal repült célja felé.

Beneventóba érve a korai reggeli idő elle-
nére azonnal a piarista kollégium felé irá-
nyozta lépteit. Nem volt nehéz odatalálnia.
Hiszen az Orsini bíboros, a későbbi XIII.
Benedek pápa által 1702-ben megtelepített
piarista atyák akkor már általános tisztelet-
ben és szeretetben állottak és mint az érseki
szeminárium vezetői, városszerte nagy tekin-
télynek örvendettek.¹ Így az utolsó utca-
gyerek is meg tudta mutatni a hozzájuk
vezető utat. Odaérve, az ifjú jövevény habo-
zás nélkül bezörgetett a kapun. Az elősiető
házfőnök, a Kínszenvedésről nevezett József
Mária atya álmélgodva kérdezte tőle: «Ki
vagy te és mit akarsz, jó ifjú?» Mire ő nagy-
bátran így felelt: «Én piarista szerzetes és
szent akarok lenni.»² Azután részletesen elő-
adta jövetelének célját és körülményeit.
A jó atya mélyen meghatva hallgatta végig
a gyerekifjú lelkes elbeszélését és készségesen
megigérte neki, hogy minden tőle telhető

¹ Picanyol L.: *Brevis conspectus hist. — sta-
tisticus ord. Scholarum Piarum.* Róma, 1932.
284. l.

² *Quando se ne parti il P. Pompilio di qua per
servire a Dio, non volete che fosse di santa vita?* —
olvassuk az ifjabbik Pompilius vallomásában.
Summ. 4. 42. §. 53. l. Resp. 131. §. 128. l. 135. §.
132. s k. l.

módon segítségére lesz hön óhajtott céljának elérésében.¹

Ezenközben azonban Montecalvóban is felfedezték a kis szökevény távozását. A hátrahagyott levélből minden kivilágosodott. Jeromos úr tehát már másnap reggel a legközelebbi úton Beneventóba indult.² Most azonban nem a szigorú, akaratához hajthatatlanul ragaszkodó családfő, hanem a szerető és gyermekéért aggódó édesapa volt, aki csak egy célt ismert : mindenáron visszahozni fiát az elhagyott családi fészekbe. Ezért a viszontlátás első örömeinek elcsitulása után nyomban a tárgyra tért és minden módon unszolni kezdte fiát, hogy másítsa meg szándékát és térjen vissza szereteteinek aggódó körébe. De hasztalan ; az erősakarátú ifjú állhatatos maradt. Addig és olyan hévvel beszélt a piarista eszmény szépségéről, hogy végre sikerült atyját a maga álláspontjára vonnia. A jó öreg némi vonakodás után megadta magát és beleegyezett fia pályaválasztásába.³ Szíve ugyan még jóideig sajgott magasra tornyozott légvárainak hirtelen szétfoslása miatt, de azután megvigasztalódott abban a tudatban, hogy szeretett gyer-

¹ Resp. 132. §. 129. l.

² U. o. 128. §. 124. l.

³ Az egyik leccei tanu, Rapanà kanonok határozottan állítja ezt. Resp. 130. §. 127. l.

meke rátalált a boldogság biztos ösvényére.

Szülei beleegyezésének megnyerése után már csak egy hiányzott szentünk boldogságának teljességéhez : minél előbb magára ölteni Kalazanci Szent József fiainak tiszteletreméltó öltönyét. Erre azonban egyelőre nem kerülhetett sor, mivel Munitila Joachim nápolyi provinciális, akinek a beneventói házfőnök kötelességszerűen azonnal jelentette az esetet, úgy intézkedett, hogy a beöltöztetés csak a következő év elején menjen végbe. Így Domonkosnak több mint fél-évig várnia kellett. Természetesen ezalatt sem henyélt ; a hosszú kényszerű szünetet arra használta fel, hogy gondos önvizsgálattal s buzgó imádsággal és elmélkedéssel még jobban előkészítse magát a küszöbön álló nagy eseményre. Így, szakadatlan erénygyakorlatok közt virradt rája 1727 február 2., a várva várt boldog nap, melyen végre felbonthatatlan frigyre léphetett a piarista eszménnyel. Ekkor hagyta el keresztnevét is és vette fel helyette szentéletű Pompilius bátyja emlékére a *Pompilius Maria a Sancto Nicolao* nevet, melynek a következő évtizedekben olyan ritka megbecsülést szerzett.

Az ifjú novicius a próbaesztendő a nápolyi Caravaggio-kollégiumban állotta ki, melyet még Kalazanci Szent József hűség

munkatársa, Casani Péter alapított s melyet ekkortájt a provincia újoncházául használtak.¹ Mindjárt kezdetben a legnagyobb odaadással vetette magát a szerzetesi kötelességek teljesítésére. Jellemző, hogy kifogyhatatlan áhítatgyakorlatainak és kemény vezeklésének emléke még évtizedek mulva is élénken élt a caravaggioi noviciátusban s az újoncmesterek nagy időn át az ő életét állították követendő példaként az egymást felváltó szerzetesnemzedékek elé.² «Mikor novicius voltam, — olvassuk a nyolcvankétéves Bosco Eduárd vallomásában — rendtársaim Isten szolgájának példáját állították elibém, mint az életszentség és tisztaság mintaképet. És viszont adott alkalmakkor én is ezt tettem rendünk fiataljaival.»³ Igazán elmondhatjuk róla, hogy mintaszerű szerzetes volt, aki a szerzetesi regulának nemcsak betűjét, hanem szellemét is híven megtartotta. Ismét Bosco atyát hívjuk tanuul: «Már említettem róla,

¹ Picanyol i. m. 122. l. Az elnevezés egy csodátevő Máriaképtől ered, mely az Istenanyának egy lombardiai, caravaggioi szegény parasztasszony előtt való megjelenését ábrázolta. Tasca—Grillo i. m. 128. l.

² Summ. 3. 101. §. 33. l. 108. §. 36. l. Resp. 51. §. 35. l. III. §. 101. l.

³ Summ. 13. 10. §. 132. Ugyanezen okból mindjárt halála után megfestették képét a noviciátus számára. Resp. 47. §. 31. l.

hogy Isten és az anyaszentegyház parancsait hajszálnyi pontossággal megtartotta. Most kiegészítőleg még hozzá kell tennem, hogy az evangéliumi tanácsokat is megtartotta, sőt sok olyan dolgot művelt, mely messze fölötte állott minden előírásnak; így pl. egészen rendkívüli, semmiféle regulában elő nem írt önsanyargatásokat végzett, a legteljesebb szegénységben élt, minden kényelemről, még az ágy használatáról is lemondott és így tovább».¹

De nemcsak mások vallomásából, hanem saját tanuságtételéből is következtethetünk a fiatal novicius égő buzgalmára. E tekintetben legjobb bizonyosságunk *Protesta della morte* címen reánk maradt becses kézírata, melyet joggal úgy tekinthetünk, mint újoncnövendékkorában kelt jó elhatározásainak és szent eltökéléseinek tömör foglalatát.² Lényegében nem más ez, mint egy újabb lelki gyakorlat hosszas elmélkedéseinek végső kicsengése: kifejezése annak a rendíthetetlen eltökélésnek, hogy az Egyház kebelében katolikus módon akar élni és meghalni és egyben ünnepélyes óvásemelés azon hét

¹ Resp. 47. §. 37. l.

² Az olasz eredetit egész terjedelmében közli Monti: Vita 41. s kk. ll. és Tasca—Grillo i. m. 329. skk. ll.; spanyol fordításban Lasalde: Práctica de vida cristiana 43. s kk. ll.

kisértés ellen, mellyel a gonoszlélek a hal-
doklót leginkább meg szokta környékezni.
(Kétkedés, kétségbeesés, vakmerő bizako-
dás, aggályoskodás, türelmetlenség, irigység
és az elkövetett bűnök szemlélete.) «Ebből
az életből át kell mennem a másikba — ol-
vassuk a bevezetésben — s az úton sokféle
veszély leselkedik rám, melyekkel a ravasz
sátán környékez meg; de én ím ezennel
felfegyverkezem és fel akarom fegyverezni
magamat a szent tiltakozások fegyvereivel
és kérve kérem az én irgalmas Uramat,
hogy életemben sokszor megismételt és még
megismétlendő tiltakozásaimat tegye foga-
natosakká és érvényesekké arra az esetre is,
ha halálom óráján nem volna módomban,
miként kívánom, hogy legyen, megújítani
azokat». Különösen mély bensőség és határ-
talan alázatosság cseng ki a Protesta má-
sodik, imádságszerű feléből. Jellemzőül be-
mutatunk belőle néhány szemelvényt:

«Istenem és Uram, hozzád futamodom,
hozzád jövök, téged hívlak, te benned bízom
és a te nagy irgalmasságod és kegyesség
végtelenségére hagyom magamat egész éle-
temre. Ne szállj ítéletre azzal, aki kényre,
kegyre úgysis megadja magát s aki nem is
egy, hanem megszámlálhatatlan pokolra
méltónak vallja magát. Ne mondj ítéletet
arra, aki nemcsak szájjal, hanem még inkább

szívvel amúgy is ítélkezik maga fölött ; és ha szerencsétlenségemre kezembe adatnék az ítélkezés hatalma, nem tudnék mást tenni, mint halálra ítélni magamat, minthogy nagyon sokat vétettem és bűneim tömérdeksége miatt nem vagyok rá méltó, hogy meglássam az egek magasságát . . .

Istenem, szerelmem, Istenem és mindenem, szeretlek téged, jobban, mint enmagamat, sőt magamat is csak teéretted szeretem. Emlékezzél ígéretedre, melyet szolgáltnak tettél s melynek erejében engem reményre költöttél. Ne vess el engem színed elől. A te kezéd alkotott engem a te színedre és hasonlatosságodra. Jézusom, légy megváltóm és üdvözíts engem. Kiáltásom jusson el füledbe. Emlékezzél rá, Jézusom, hogy én érettem jöttél le a földre s ne engedj elveszнем ama napon. Mikor kimerülve leültél, engem keresztél s mikor a keserves kereszthalált elszenvedted, engem váltottál ki a gonosz hatalmából. Ó ne engedd, hogy ennyi kín kárba vesszen. Könyörülj rajtam, Istenem s rejtse el az én gonoszságomat. Moss meg még jobban, Uram. Verd át, édes Jézusom, szívemet szerelmed nyilával. Ah mert oly későn ismertelek és szerettelek meg téged, időtlen szépség. Ti pedig, az Úr minden művei, áldjátok az Urat ; dicsőítsétek és magasztaljátok őt mindörökké. Áldjad én

lelkem az Urat és szorongattatásaidban meg ne feledkezzél róla.

Ah Uram, szeretetreméltó Jézusom, adj nékem bátorságot ama félelmetes órában és futamítsd meg minden ellenségemet ; engedj legyőznöm minden nehézséget, ó Uram, aki egyedül viszed végbe nagy csodáidat. A te erődtől megrendül a pokol és megnyílik a mennyország. Dicsőítsd meg magadat, Uram, erődben. Nyisd meg áldást osztó kezedet és áldd meg amaz órában lelkemet. A zsoltárokban szüntelenül énekeljük a te fölségedet ; én pedig örökkön-örökké zengeni fogom : Uram, irgalmad sokaságában belépek a te hajlékodba. Uram, a te könyörületedben bízva járulok hozzád és mondom : Ime megjöttem. Fogadd magadhoz, ó Uram, lelkemet ; a te kezedbe ajánlom életemet. Engedd, drágalátos Jézusom, hogy a vesztetre törő gonosz léleknek, aki akkor majd újra elmémbe hozza bűneimet és nagy gonoszságaimat, szemébe mondhassam ezeket az áldott szavakat : Fiam, a te bűneid megvannak bocsátva. Engedd, hogy a dicsőséges Szent Márton püspök szavaival : Mit állsz itt, vérszomjas szörnyeteg? Bennem ugyan semmit sem találsz, amivel ártalmamra lehetnél — bátran és félelem nélkül szembenézhessek a sátánnal.

Végül, ó Uram, egészen neked adom ma-

gamat és lelkemet, neked, ó Jézusom, Teremtőm és Megváltóm, azután a Boldogságos Szűznek, Isten anyjának s az én kegyes pártfogómnak és védelmezőmnek, nemkülönben őrzőangyalomnak és szeretetreméltó utitársamnak, akit esennen kérek, tartsa távol tőlem a gonosz lélek minden kísértését s adjon erőt és segítséget, hogy diadalt arassak fölötte s így lelkem biztonságban haladhasson a cél felé, melyre Isten alkotta, hogy t. i. a mennyei hazában mindörökre örvendezzen az ő isteni jelenlétének. Amen.»

Elüljárói azzal jutalmazták az ifjú novicius példaadó buzgóságát, hogy a második próbaévet elengedték neki és már 1728 márc. 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén fogadalomtételre bocsátották őt.¹ Pompilius nagy örömmel fogadta az előlegezett bizalmat; külön kitüntetésnek vette, hogy éppen márc. 25-én kötelezheti el magát a piarista eszmények hűséges szolgálatára. Hiszen száztizenegy évvel előbb (1617) Kal. Szent József ugyancsak Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén vette Giustiniani bíboros kezéből a szerzetesi öltönyt és öltöztette be első tizennégy szerzetestársát.² Ezért a

¹ Summ. 4. 53. §. 56. l.

² Talenti V.: Vita di S. Giuseppe Calasanzio. Róma, 1767. 124. l.

piarista köztudatban ma is a rend születésnapjaként él e nap.

Nincs toll, mely méltóképpen tudná ecsetelni az örömet és boldog meghatottságot, mely a jámbor novicius szívét a fogadalomtétel megható szertartása alatt eltöltötte. Mikor az oltár előtt ráborították a fekete szőnyeget és elmondották fölötte az ismert szavakat: *Mortuus es cum Christo (Meghaltál Krisztussal)*, egész lényén a lemondás és a világtól való teljes elszakadás szenvedélyes akarása viharzott végig. Abban a pillanatban minden földi dolog és vágy messze távolba tűnt tőle s ő nem tudott és nem akart másra gondolni, mint Istenre. Mikor pedig a lorettói litániának elmondása után felcsendült fülében a biztató szó: *Surge et illuminabit te Christus (Kelj fel és megvilágosít téged Krisztus)*, a Krisztushoz való forró odatapadás és a lelkekért való fáradhatatlan munkálkodás szent vágya lobogott fel szívében olyan erővel, hogy azt többé semmiféle kísértés vagy megbágyadás kioltani nem tudta. A kis novicius abban a percben nagy célok és nagy elhatározások ígézetében égő szerzetessé érett. Mikor odajárult a házfőnök, az Úr szenvedéséről nevezett Domonkos atya elé, hogy letegye kezébe a négy szerzetesi fogadalmat, egyszer és mindenkorra eldöntötte életének irányát.

A fogadalomtétel után elüljárói Nápolyból a királyság északkeleti peremén fekvő Chietibe rendelték a fiatal noviciust, illetve most már klerikust a tanári pályához szükséges magasabb ismeretek elsajátítására. E kies fekvésű abruzzoi városka, melynek kiemelkedőbb pontjairól elragadó kilátás nyílik a Majella-hegység harmadfélezer métert meghaladó ormaira, a sebes folyású Pescara vadregényes völgyére és távolabb keletre az Adria kéklő tükrére, korán kapcsolatba került a piaristaság történetével. Rendházát maga Kal. Szent József alapította 1636-ban, míg templomát és kollégiумát a híres Morelli atya tervezte és építette meg. Ugyancsak Morelli vetette meg alapját a rendi növendékek nevelésére szánt *studentátusnak*, mely másfélszázados fennállása alatt a kitűnően képzett tanárok százait bocsátotta a nápolyi provincia rendelkezésére.¹

Chietiben szentünk elsősorban retorikai és poétikai tanulmányokkal foglalkozott és a rendi szabályok előírásának megfelelően iparkodott minél jobban beledolgozni magát a latin és görög remekírók prózai és költői műveibe. Mert Kal. Szent József már a rendalapítás hajnalán nagy gondot fordított rá,

¹ Picanyol i. m. 123. l.

hogy lehetőleg alaposan és sokoldalúan kiképezett tanárokat állítson bele az iskolai munkába. Különösen a latin nyelvet igyekezett minél alaposabban elsajátíttatni lelki fiaival. «Akik humaniorákkal foglalkoznak közülünk — olvassuk a konstitúció megfelelő helyén — azok ráérő idejükben vitatkozzanak retorikai és poetikai kérdésekről olyan valaki jelenlétében, aki el tudja őket igazítani. Hasonlóan gyakorolni kell őket a szónoki beszéd készítésében és a verselésben, úgyszintén olyan rögtönzött tételek kidolgozásában, melyek alkalmasak elmebeli készségük kipuhatolására. Az irodalmi tanulmányokkal foglalkozó növendékeknek általában latinul kell társalogniok.»¹ A későbbi káptalanok a retorikai és poetikai tanfolyam idejét két évben szabták meg. Az 1718. évi nagykáptalan e két évet négy félév helyett egészen eredeti módon hat harmadévre tagolta és részletekbe menő pontossággal megállapította mindegyiknek anyagát.² A tanfolyam tárgyai közt a szorosan vett humanisztikus anyag mellett némi földrajz és történelem is szerepelt.³

¹ Const. II. 10. 3.

² Prónai A. : A piarista iskolák kezdete. Budapest, 1899. 41. l. 2. j.

³ Canata A. : L'educatore cattolico. Firenze, 1887. 69. l.

Pompilius az őt jellemző alapossággal és lelkiismeretességgel feküdt neki a tanulásnak. Hiszen az ő szemében az iskola templom, a tanulás istenszolgálat volt. Nehézséggel nem igen kellett küzdenie, mivel annakidején atyja, a jó Jeromos úr vezetése alatt mély bepillantást nyert a latin grammatika rejtelmeibe. De máskülönben is közelről érdekelte őt a dolog: a nyelvi és irodalmi ismeretek elsajátításában a tanári, a szónoki készség megszerzésében pedig az igehirdetői hivatás elengedhetetlen feltételét látta. Már pedig ő igazi és Isten szíve szerinti pap akart lenni; hogyne igyekezett volna tehát megtenni mindent, ami csak egy hajszállal is közelebb segítette őt céljának eléréséhez?

A retorikai és poetikai tanulmányokat a szintén két évig tartó bölcséleti tanfolyam követte. A filozófia szón pedig abban az időben elsősorban a szenttamási értelemben vett skolasztikus bölcséletet értették. Ehhez járult még kiegészítésként az aristotelesi alapokon nyugvó fizika, matematika és némi építészet. Az 1718. évi nagykáptalan a filozófiai tanfolyamot is hat harmadévre osztotta és szigorúan kimondotta, hogy a bölcséletet csak Szent Tamás, a *magister noster* rendszere alapján szabad tanítani.¹

¹ Prónai i. m. 42. l. 1. j.

Szentünk természetesen ezen a téren is jól megállotta helyét. A mellett a lelkiekben sem hanyagolta el magát. Mivel azonban napjának javarésze ráment a tanulásra, megszokott erénygyakorlatait kénytelen volt éjjelre áttolni. Bizony nem egyszer megesett vele, hogy az éjjél még az oltárszekrény előtt találta. Gyenge szervezete mellett minden bizonnyal ez a megfeszített munka okozta, hogy egészségi állapota megrendült. Erős vérzések mellett heves főfájások kínozták. Erre való tekintettel elüljárói egyidőre a Montecalvóhoz közelebb eső és magasabb fekvésű, tehát egészségesebb levegőjű Mel-fibe küldötték őt üdülni.

Az új környezetben új benyomások várak a fogékony lelkű ifjúra. Már maga a város fekvése elég romantikus volt hozzá, hogy magára vonja az idegen szemlélő figyelmét. Mert Melfi a Monte Vulture egyik kialudt oldalkráterje fölött épült és több mint félezer méter magasból tekint alá a szőlővel és olajfával gazdagon beültetett síkságra. A XVIII. század elején még minden kövével a régi normann idők dicsőségéről beszélt; akkor még érintetlen szépségben ragyogott hatalmas fejedelmi vára és pompás katedrális. Bizonyos értelemben piarista kollégiuma is történeti emlék számba ment. Eredetileg ugyanis Emiliani Szent Jeromos fiainak, a

szomaszkai barátoknak befogadására épült és csak a XVIII. század hajnalán (1700) került a piarista atyák kezére.¹

Pompilius azonban az új környezetben is változatlanul a régi maradt ; egyrészt fáradhatatlanul tanult tovább, másrészt még a szokottnál is buzgóbban végezte kedves áhítatgyakorlatait. Nem csoda, hogy jámborságának csakhamar híre futott az egész tartományban és számos tisztelőt szerzett neki. Ezek közé tartozott di Leone püspök is, aki gyöngéd szeretetében nap-nap után érdeklődött egészségi állapota iránt s nagylelkűen gondoskodott a szükséges orvosszerek és finomabb ételek rendelkezésére bocsátásáról. De maga a nép is annyira megkedvelte a szentéletű kispapot, hogy mikor elüljárói egészsége jobbrafordultával ismét Chietibe rendelték őt, az összeverődött sokaság erőszakkal akarta megakadályozni az áthelyezési parancs foganatosítását. Már-már komolyabb összetűzéstől lehetett tartani, mikor közbelépett a püspök s levélben nyomatékosan kérte a nápolyi provinciálist, hogy rája és híveire való tekintettel egyelőre halassza el az áthelyezést. A tartományfőnök kénytelen-kelletlen meghajolt a magas helyről jövő kívánság előtt. Így Pompilius né-

¹ Picanyol i. m. 284. l.

hány hónap helyett több mint egy év mulva tért vissza elhagyott chieti fészkébe ; de már nem mint filozófus, hanem mint teológus.¹

Talán nem szükséges mondanunk, hogy az új tárgyra még nagyobb buzgósággal vette magát, mint a humaniorákra és a bölcsesetre. Mert bármily komolyan pályázott a jó tanár babéraitra, elsősorban mégis Krisztus szíve szerinti pap és apostol akart lenni. Ezért különös szeretettel mélyedt bele az *angyali doktor* és a szent atyák műveinek tanulmányozásába. Szorgalmának mihamar meg is lett a foganatja : rövid idő alatt sikerült olyan alapos jártasságot szereznie a teológiában, mely a maga idejében ritkította párját. Legjobb bizonyosság erre későbbi páratlan arányú népszónoki tevékenysége. Kortársai általában kitűnő teológusnak tartották. Elég e tekintetben a leccei kihallgatások során elhangzott vallomásokra hivatkoznunk. «Isten szolgája — olvassuk az egyikben — nemcsak hogy mélységes tisztelettel viseltetett szent vallásunk titkai iránt, hanem a tiszteletet nagy tudással is egyesítette».² «Isten szolgájánál — halljuk az öreg de Luca Miklós szájából — a hit a teológiai dolgok mélységes ismeretével párosult, miként ezt főleg remekbe készült pré-

² Tasca—Grillo i. m. 56. s k. l.

¹ Resp. 73. §. 52. l.

dikációiból láthatjuk». ¹ Még határozottabban beszél a nyolcvankétéves Bianco Angelo kanonok : «Isten szolgája fölötté igen járatos volt a keresztény hit tudományában ; ezt én onnét tudom, mert prédikációiban és külön tanításaiban nap-nap után oktatta a népet a hit igazságaira és megfigyeltem, hogy még a legtanultabb fők is, akik akkoriban káptalanunk kebelébe tartoztak, nem hogy megelégedéssel, hanem egyenesen álmétkodással hallgatták szavait és nem fogyott csodájuk a tudás gazdag bőségén, mellyel a népet állhatatos kitartásra buzdította». ²

Mielőtt azonban a három évi teológiai tanfolyamnak végére ért volna, elüljárói 1733 elején Turiba, majd egy évvel rá Francavillába rendelték a nagy jövőt ígérő kispapot, hogy az ottani kollégiumokban gyakorlatilag is megismerkedjék az iskolai tanítás mesterfogásaival. Így az utolsó négy teológiai harmadévet, melyek pedig a legnehezebb és legelvontabb dogmatikai kérdéseket ölelték fel, ³ magánúton volt kénytelen elvégezni. Ez természetesen igen jelentékeny munkatöbbletet jelentett. Hiszen egy kezdő tanárnak minden idejét és gondját az iskola veszi igénybe ; ahhoz, hogy mellette mással is

¹ Resp. 73. §. 52. l.

² U. o. 215. §. 219. l.

³ Prónai i. m. 44. l. 5. j.

foglalkozzék, sem érkezése, sem kedve nem marad. Szentünk azonban nem jött zavarba. Hiszen ő már akkor valóságos művésze volt az idő gazdaságos felhasználásának s játszi könnyedséggel túltette magát az eléje torlódó akadályokon. Ami a nappalból nem tellett, azt az éjszakából pótolta. Így idejére be tudta fejezni teológiai tanulmányait anélkül, hogy akár iskolai munkájából, akár magánájtatossági gyakorlataiból csak egy szemernyit is elhagyott volna.

Mivel tudománya mellett kora is megvolt már, semmi akadálya sem volt többé, hogy az egyházi rend szentségének feladásával végleg Krisztus egyházának harcos katonái közé sorozzák az ifjú levitát. Ezért elüljárói 1734 elején a Francavillához legközelebb eső püspöki székhelyre, Brindisibe küldötték őt a nagyobb rendek felvételére.¹ A szentelés lélekemelő szertartását maga a brindisi érsek, Maddalena András végezte ; és pedig február 28-án, hetvenedvasárnap az alszerpapi, március 7-én, hatvanadvasárnap a szerpapi és végül 20-án, a nagyböjti kántorböjti szombatján az áldozópapi rendet adta fel a leendő apostolnak ; az előbbi kettőt saját házikápolnájában, az utóbbit pedig a bencés

¹ A kisebb rendeket még 1729 febr. 5-én és 7-én felvette Valignani Fülöp chieti érsek helynökének, Correa Ferenc András püspöknek kezéből.

apácák tiszteletreméltó zárdatemplomában.¹ Könnyű elgondolnunk, milyen szorgos önvizsgálattal és elmélkedéssel készült szentünk mindegyik fokozatra, de főleg az utolsóira. A közbeeső két hét alatt alig is tett mást, mint hogy a legbuzgóbb imádsággal és elmélkedéssel igyekezett kifürkészni a jó Isten akaratát.

Felszentelése után Pompilius néhány napra szülei és testvérei szerető körébe távozott primiciájának, első szent miséjének bemutatására. Szívét határtalan öröm és boldogság töltötte el; hiszen a felszenteléssel leghőbb vágya ment teljességbe, melyet szinte gügyögő gyermek korától hordozott szívében. De hogy is ne lett volna boldog, mikor ím az Úr kegyes jóságában felszentelt szolgálói közé fogadta őt és hatalmat adott neki, hogy ezentúl ne csak vegye, hanem másoknak is nyujtsa az élet kenyerét. Szülei teljes mértékben osztoztak örömében. A jó öregek már nem érezték áldozatuk nagyságát, hanem csak azt látták, hogy íme egy méltó papot adtak Krisztus egyházának. Ez a gondolat elfelejtette velük a régi keserűséget és édes vigasztalással töltötte el szívüket.

¹ A szentelési okmányokat l. Summ. 4. 54. s kk. §§. 56. s k. l.

HARMADIK FEJEZET.

Az ifjúság atyja.

Pappá szenteltetése idején Pompilius már legalább egyéves tanári tevékenységre tekinthetett vissza. A tanítást Turiban, Apulia egyik eldugott kicsiny városkájában kezdte abban a régi kollégiumban, melyet Cavalli Santo nagylelkű hagyatékából 1645-ben állítottak.¹ Melyik osztályban kezdte, nem tudjuk biztosan. A piarista pedagógia szellemének ismeretében azonban bízást feltehetjük, hogy az alsó osztályok valamelyikét adták a kezére. De bárhol kezdte, bizonyos, hogy egész lélekkel és odaadással kezdte a munkát. Hiszen mint ízig-vérig piarista, a piarista hivatás legszebb kivirágzását a tanításban, az ifjú lelkek kipallérozásában látta. Ezért boldog örömmel és sejtelmes vágyakkal eltelve lépte át az iskola küszöbét. Mint valamikor Kal. szent József, ő is minden kezére adott kisdiákban Isten angyalát látta, akit neki a keresztény erények öntudatos követésére kell ébresztenie.

Ekkori hangulatát érdekesen tükrözteti vissza 1733 március 13-án atyjához írt levele.

¹ Picanyol i. m. 283. l.

A levél előzményeként tudniuk kell, hogy Jeromos úr különböző családi bajokra és anyagi veszteségekre való hivatkozással mindenáron szerette volna rábeszélni fiát, hogy kérje a szülővárosához legközelebb eső beneventói kollégiumba való áthelyezését. Pompilius azonban a leghatározottabban elutasította magától a gondolatot. «Provinciánk élén — írja — most új főnök áll, ezért egyelőre nehéz volna Beneventóba kerülnöm; de különben magam sem kívánom, hogy oda kerüljek s nem is gondolok odahelyeztetésemre. Hiszen azért lettem szerzetes, hogy veritékes munkával szerezzek magamnak megbecsülést . . . Csak intézkedjék tehát a provinciális úgy, ahogy jónak látja.» Azután komoly hangon inti övéit, hogy ne gyötörjék magukat annyira az anyagi bajok miatt, melyekkel az Úr látogatja őket, hanem inkább imádkozzanak, aminthogy ő sem szűnik meg imádkozni értük. «Egyébként — fejezi be levelét — én most az iskolában serénykedem, ami nem kis elfoglaltságot jelent ; itthon a házban és kint a világban egyaránt nagy a becsületem és tekintélyem, mivelhogy ellensége vagyok az üres fecsegésnek s barátja a magánynak, a tanulásnak és az imádságnak.»¹

Elüljárói annyira kielégítőnek találták a

¹ Summ. 4. 29. s kk. §§. 50 s kk. II.

próbaéves tanár működését, hogy a következő tanévre a francavillai kollégiumba rendelték¹ és ott a retorikai osztály, a mi fogalmaink szerint, a hetedik osztály vezetését bízták rá.² Pompilius nagy örömmel vállalta az új beosztással járó munkatöbbletet és minden tőle telhető módon iparkodott megfelelni azoknak a magas követeléseknek, melyeket Kal. szent József szerzetesfiaival szemben támasztott. Főleg azon igyekezett, hogy minél több szeretettel és türelemmel hassa át munkáját. Teljes mértékben átértette és életelvévé tette a kalazanciusi arany szabályt: «Bánják a tanulókkal jószágon, hogy mindnyájan érezzék, hogy lélekkel szereti őket és szívből kívánja előmenetelüket; ez szorgalomra fogja őket sarkallni.»³ Különösen a szegény gyermekeket fonta körül nagy szeretettel. Ebben is hű fia és készséges követője volt ő Kal. szent Józsefnek, aki mindjárt törvénykönyve bevezető sorai-
ban imígyen buzdítja fiait: «Mivel mi valóban az Istenanya szegényeinek valljuk magunkat, különös gondunk legyen rá, hogy a szegény gyermekeket semmiképpen meg ne

¹ Francavilla—Fontana Apulia délkeleti részén, a Brindisi—Taranto-vonal közepe táján fekszik.

² Resp. 77. §. 56. l.

³ Nicht G.: Documenta spiritualia S. Jos. Cal. Torino, 1887. 23. l.

vessük, hanem ellenkezőleg, nagy türelemmel és szeretettel igyekezzünk őket felékesíteni minden erénnyel. Hiszen maga az Úr kötötte lelkünkre: Amit egynek cselekedtetek e legkisebb atyámfiái közül, nekem cselekedtetek.»¹ A szegények későbbi nagy apostola már ekkor megmutatkozott benne. De még határozottabb vonásokban bontakozott ki benne a szent, aki az értelem kiművelését is csak eszköznek tekintti tulajdonképpen céljának, a lelkek megszentelésének elérésére. Különösen amióta a püspöki felkenéssel elnyerte a papi hatalom teljességét s egyszerű tanárból lelki atyává lett, még fokozottabb buzgósággal fogott hozzá a lelkek megmentéséhez és természetfölötti javakkal való gazdagításához.

Felszenteltetésével egyidejűleg munkaköre is megváltozott: előljárói a retorika után a széptudományok (*humanitás*) osztályát, vagyis a legmagasabb gimnáziumi osztályt bízták rája.² A *humanitás* abban az időben egyet jelentett az irodalmi oktatás betetőzésével. Ennek megfelelően olvasmányi anyaga a legtisztább latinsággal író klaszszikus írók: Cicero, Curtius, Sallustius, Vergilius, Horatius és Martialis műveiből került ki. Mindeme gazdag anyag azonban csak

¹ Const. Proem. 3.

² Resp. 75. §. 54. l. III. §. 100. l. 263. §. 296. l.

szemléltetésül, mintegy például szolgált a latin grammatika rejtettebb finomságainak, úgyszintén a prozódia szabályainak és a költői alakzatoknak s végül a szabatos latin fogalmazás és verskészítés technikájának megismeréséhez és elsajátításához. Mert a végzett humanistától megkívánták, hogy latinul és olaszul, prózában és versben egyformán kifogástalanul tudja magát kifejezni. Sőt a piarista iskolák a latin mellett bizonyosfokú görög nyelvismeretet is megkívántak.¹

Pompilius annál szívesebben vállalta az új munkakört, mivel ez alkalmat adott neki filozófus és teológus korában gyűjtött gazdag ismereteinek kamatoztatására és lélekformáló művészetének megmutatására. E részben az evangéliumi emberhez hasonlított ő: hű és terjedelmes emlékezetének tárházából értékesebbnél-értékesebb kincseket hozott elő. Általában mintaképe volt a jó tanárnak: az ismeretközlésben fáradhatatlan, a fegyelmezésben szeretetteljes és türelmes. A boldoggáavatási akták e tekintetben semmi kétséget nem hagynak fenn. «Ami pedig szerzetünk szabályainak és fogadalmainknak, főleg a tanításra vonatkozó fogadalomnak megtartását illeti, mely minden más rendtől megkülönbözteti rendünket, mindenkitől

¹ Prónai i. m. 63. s k. l.

csak azt hallottam, hogy Isten tiszteletreméltó szolgája hajszálnyi pontossággal megtartotta őket és senkitől sem hallottam, hogy a legkisebb részben is vétett volna ellenök» — olvassuk a nápolyi Galasso Károly vallomásában.¹ «Fogadalmát, hogy az ifjúságot a jámborság és tudomány szellemében neveli, a lehető leglelkiismeretesebben megtartotta» — vallja a 82 éves Guerrieri Ignác.² «Del Nobile János Ferenc, della Corte Angelus Domonkos, Farina Szilveszter atyák és mások, akiknek nevét most csak rövidség okáért nem említem, nem győzték előttünk eleget magasztalni Isten szolgájának példaadó pontosságát negyedik fogadalmunk teljesítésében, az ifjúság jámborságra és tudásra való nevelésében. Elég annyit mondanom, hogy minduntalan példaként állították őt elé, fiatalok elé, hogy követésére buzduljunk» — mondja az öreg Bosco Eduárd atya.³

Ezek a vallomások csak általánosságban emelik ki szentünk tanítói buzgalmát ; vannak azonban olyanok is, melyek buzgóságának irányát is megjelölik. Az egyikben pl. ezt olvassuk : «Nagy jósággal és türelemmel oktatta a gyermekeket és szüntelenül azon igyekezett, hogy lelkökben felkeltse az Úr

¹ Resp. 55. §. 37. l. 81. §. 65. l. 113. §. 108. l.

² Summ. 11. §. 128. l.

³ U. o.

félelmét és a Boldogságos Szűz iránti tiszteletet. A szent Szüzet mindig csak *Szép Mama* néven említette és valahányszor kiejtette nevét, ajkán mindig édes mosoly játszadozott.»¹ Ez a ráutalás mélyen bevilágít a szent tanítói műhelyébe és elárulja, hogy Pompilius, bár szívesen bíbelődött a profán tárgyakkal is, legsajátabb területének mégis a vallástan, vagy mint akkor mondták, a *doctrina christiana* tanítását tekintette. Ösztönző példaként itt is Kal. Szent József élete világosodott előtte, akiről köztudomású, hogy egész iskolai működése középpontjába a hitigazságok tanítását állította s fiait is folyvást erre buzdította.² Pompilius szakasztott így cselekedett. Egyik rendtársa, az öreg Junco Emánuel közel két emberöltő távolából a következő vallomást tette róla : «Ami pedig a gyermekek tanítását illeti, Pompilius atya olyan lángoló buzgósággal végezte azt, hogy még akkor is, mikor óra- rend szerint nem lett volna órája, megkérte azt az atyát, akin éppen rajta volt a tanítás sora, hogy engedje át neki a katekizmus magyarázását.»³

És ha már értelmök kicsiszolására ilyen nagy gondot fordított, természetesen még

¹ Elenchus 117. l.

² Prónai i. m. 70. s kk. 11.

³ Summ. 9. 32. §. 108. l. Resp. 49. §. 33. l.

nagyobb odaadással fáradozott tanítványai lelkének megszentelésén. Valósággal mestere volt a lélekvezetésnek s a katedra után a gyóntatószékben érezte magát legotthonosabban. Diákjai ösztönszerűen megérezték ezt s örömmel adták magukat vezetésére. De ugyanígy a szülők is akkor érezték legbaldogabbaknak magukat, ha tudták, hogy fiúk Pompilius atya lelki gyermekei közé tartozik. Így nem csoda, hogy szentünk rövid idő alatt mélységes lélekismeretre és élettapasztalatra tett szert. Valósággal belelátott gyónó gyermekeinek lelkébe. E tekintetben igen érdekes részletet találunk az egyik leccei vallomásban, mely annál jellemzőbb, mivel maga az eset szenvedő hőse mondotta el a vallomástevőnek. E szerint don Giambatista Paladini di Vegliét, a későbbi jónevű leccei ügyvédet, anyja még gyermekkorában Pompiliushoz vitte gyónni. A fiú azonban, mivel nem volt kellőképpen előkészülve, csak ötölt-hatolt a gyóntatószékben. A szent egyideig türelemmel hallgatta hebegését ; mikor azonban látta, hogy semmi értelmes dolog nem kerekedik ki belőle, így szólt : «Várj csak, majd mindjárt elsorolom én a te bűneidet.» És valóban sorra megnevezte minden bűnét, melyet valaha csak elkövetett ; és pedig nemcsak általánosságban, hanem az idő, hely és körülmények pontos megjelölé-

sével. Természetes, hogy egy-egy ilyen lecke egész életre szólt. A vallomástevő nem is mulasztja el megjegyezni, hogy Paladini ott helyben keservesen megsiratta botlásait s azontúl egész életében óvakodott súlyosabb bűnnel megbántani a jó Istent.¹

A lelkes és sokoldalú munka természetesen hamarosan meghozta gyümölcsét a gyermekek ragaszkodó szeretetében. Mert a gyermek kitűnő lélekismerő és azonnal észreveszi, ki milyen érülettel közelít hozzája. Érthető tehát, hogy Pompilius tanítványai is hamar rájöttek, milyen páratlan kincset nyertek mesterökben. Életszentsége, mely egész lényén átsugárzott, biztos és sokoldalú tudása, mely minden szavából kicsengett és jóakaró emberszeretete, mely minden tettében megmutatkozott, ellenállhatatlanul vonzotta őket. Így tanár és tanítvány a legbensőbb harmóniába kerültek egymással; a tanár szép és gazdag lelkének minden kincsét diákjaira áldozta s a diákok viszont romlatlan szívük forró szeretetével csüggtek tanárukon. Legjobban az ő közelében érezték magukat; állandóan ott sűrögtek-forogtak körülötte s még az utcán is csapatostul kísérték. Szinte azt mondhatnók, hogy szüntelenül megszálás alatt tartották őt.²

¹ Resp. 243. §. 265. l.

² V. ö. Tasca—Grillo i. m. 71. s k. l.

A tanítványok lelkes serege mellett a rend vezetősege is méltányolta a fiatal tanárban rejlő értékes tulajdonságokat és már francavillai tartózkodása második esztendejében, vagyis 1735-ben igazgatóvá (*praefectus scholae*) nevezte ki őt. Ennél nagyobb kitüntetésre az akkor még csak huszonötéves Pompilius valóban nem gondolhatott. Mert a piarista iskolában az igazgató volt a legfontosabb személy. Ő vette fel a tanulókat és osztotta be őket ismereteik mértéke szerint az egyes osztályokba ; ő ügyelt fel az iskola rendjére és tisztaságára ; ő ellenőrizte a magiszterek, a tanárok és diákok munkáját s mindenekfölött ő vigyázott rá, hogy a valóságos nevelés érdekében minden megtörténjék, amit a rendi szabályok előírnak. Röviden szólva, az igazgató volt az iskola lelke : ő szabta meg rendjét és irányította életét. Mellette a házfőnök, a rektor csak mint iskolalátogató jött tekintetbe.¹

Könnyű elgondolnunk, hogy Pompilius ebben a tekintetben is hajszálnyi pontossággal iparkodott megfelelni a szent rendalapító követeléseinek. Hiszen különben is élt-halt az iskoláért és mindenért, ami az iskola életével kapcsolatos. Ha előbb egészen osztályáé tudott lenni, most az egész iskolára kiterjesztette szeretetét. Mintha egyéb dolga nem

¹ Prónai i. m. 34. s kk. ll.

is lett volna, egész nap ott sürgölődött az iskolában s lehetőleg mindennek maga nézett utána. Személyesen ellenőrizte a tanulók jövetelét és menetét, iskolai és utcai viselkedését, a rend és fegyelem pontos megtartását, a kijelölt tananyag elvégzését és általában az iskolai életnek minden parányi megnyilvánulását. A hanyag tanulókat maga elé idézte, nem hogy megbüntesse vagy megdorgálja, hanem, hogy szelid szóval jobb belátásra és fokozottabb erő kifejtésre ösztönözze őket. A betegség miatt vagy más méltányos okból hiányzó tanárokat rendszerint maga helyettesítette s más tekintetben is rajta volt, hogy minél gyakoribb és bensőségesebb érintkezést tartson fenn diákjaival. Ebben a tekintetben is Kal. Szent Józsefhez hasonlított ő, akiről feljegyezve találjuk, hogy az iskola közszellemének kialakulását nem annyira a rendtartás előírásainak holt betűjétől, mint inkább a tanár egyéniségének nevelő és lélekformáló kisugárzásától várta.¹ A szent rendalapító példáját követte abban is, hogy minden iskolai munkáját olyan áhítattal és buzgósággal végezte, mintha állandóan magán érezte volna az Úr szemét, amint tanítását és a tanításra való előkészülését figyeli.²

¹ Prónai i. m. 79. l.

² U. o. 80. l.

De volt is rend iskolájában. Tanárok és tanítványok valósággal versenyeztek egymással kötelességeik pontos teljesítésében. A francavillai kollégium rövidesen mintaiskola lett, melyet az áhítat és a komoly munka szelleme lengett át s avatott a buzgó istenszolgálat és emberszeretet megszentelt hajlékává. Nem csoda tehát, hogy fiatal igazgatójának híre-neve csakhamar túlnőtt a kis város falain. Rendtársai és elöljárói, köztük a XVIII. századi olasz piaristaság díszje és szemefénye, a nagy Corsini Eduárd, büszkeséggel tekintettel föl rája és a legnagyobb elismerés hangján kezdték emlegetni nevét.¹

A nápolyi provincia vezetősége hamarosan megérezte, hogy ilyen fényes lánggal égő gyertyát nem szabad véka alá rejtenie ; ezért a kicsiny és félreeső Francavillából még az 1735. év folyamán a jóval nagyobb és forgalmasabb Brindisibe rendelte a szentet, majd egy évvel rá Valentini Pál atya kíséretében az Adriai-tenger mentén fekvő Ortonába küldötte azzal a megtisztelő feladattal, hogy ott rendházat és iskolát alapítson. Pompilius szokott alázatosságával készségesen teljesítette a parancsot ; haladéktalanul Ortonába indult s ott azonnal érintkezésbe lépett az

¹ Resp. 52. §. 35. l., 78. §. 60. l.

illetékes hatóságokkal. A tárgyalások azonban minden várakozás ellenére szokatlanul hosszú ideig, öt teljes esztendeig (1736—1741) elhúzódtak és utoljára is nemleges eredményre vezettek. Ez a hosszú huzavona meglehetősen kellemetlen helyzetet teremtett a szent és kísérője számára. Mivel ugyanis a rendi szabályok nem engedték meg nekik, hogy huzamosabb időt rendházon kívül töltsenek, jóideig a messze fekvő lancianói kollégiumból voltak kénytelenek Ortonába járni. Végre Arduini generális megkönyörült rajtuk s 1738 szeptember 27-én kieszközölte számukra a kongregációtól, hogy ideiglenesen a helybeli papnevelőintézetben vehessenek maguknak szállást.¹

Természetes azonban, hogy a meddő alkudozások csak múltó epizód jellegével bírtak az ortonai évek történetében. Hiszen Pompilius nem a mindenáron érvényesülni akaró ember sikerhajhászásával, hanem az apostol lángoló ihletével jött az adriai városka egyszerű halásznépe közé s kitűnően értett hozzá, hogy hivatalos küldetésében vallott kudarcáért nem hivatalos munkájának eredményével kárpótolja magát. Mint látni fogjuk, Ortonában ébredt rá először apostoli hivatásának tudatára; itt kezdett először na-

¹ Tasca—Grillo i. m. 108. s k. l.

gyobb arányokban foglalkozni a magára hagyott abruzzoi nép vallási és erkölcsi igényeinek kielégítésével. Amellett piarista hivatásának követésére is talált módot : napnap után maga köré gyűjtötte a városka nagyszámú gyermekserégét és lelkes előadásokban fejtegette előtte a katekizmus egyes tételeit. Ami szabad ideje ezenfelül még maradt, azt mind lelki életének ápolására és mélyítésére fordította. Megszokott aszketikus gyakorlatait rendületlen kitartással folytatta, sőt időnkint újakat is csatolt hozzájuk. Így pl. 1739 tavaszán elüljárói engedélyével elzarándokolt a loretoi szentházhoz, hogy ily módon is kifejezést adjon a kedves *Mamma Bella* iránt érzett lángoló szeretetének.¹

Elüljárói látszólagos kudarca ellenére, annyira kielégítőnek találták a szent ortonai működését, hogy 1741 végén váratlanul Rómába rendelték őt teológiai tanárnak.² Ez újabb nagy kitüntetést jelentett az akkor mindössze harmincegyéves tanárra, illetve igazgatóra. Kinek köszönhette a megtisztelő áthelyezés kieszközlését, nem tudjuk biztosan ; de aligha járunk messze az igazságtól, ha Oliva János prokurátor generálisra, a későbbi generálisra gondolunk, akiről mint a nápolyi provincia tagjáról s egyidőben

¹ Tasca—Grillo i. m. 112. l.

² Resp. 86. §. 70. l.

provinciálisáról (1733—36) joggal feltehetjük, hogy közelről ismerte jámbor földijének buzgóságát és alapos teológiai készültségét.

Milyen érzelmekkel foglalta el szentünk új állomáshelyét, adatok hiányában nem tudjuk eldönteni. Az azonban bizonyos, hogy áthelyezését valóban kitüntetésnek vette; nemcsak nemes becsvágyból, hanem mélyebben fekvő lélektani okokból is. Hiszen az örökváros látása, hangulatának és egyetlen más városéhoz sem fogható történeti levegőjének megismerése és szentélyeinek sorra látogatása titkos vágya minden olasz papi léleknek. Pompilius esetében még külön élményt jelentett az általa oly hön tisztelt szent rendalapító küzdelmes élete színhelyének és tiszteletreméltó ereklyéinek közvetlen szemlélete. Kal. Szent József kultusza akkoriban egyébként is erősen emelkedőben volt Rómában: éppen akkor folytak az előkészítő tárgyalások, melyek néhány évvel később (1748) ünnepélyes boldoggá nyilvánítására vezettek.¹

Szentünk fiúi kegyeletének nagyon jól esett ez a növekvő áhítat és a maga részéről azzal is iparkodott azt öregbíteni, hogy még fokozottabb odaadással teljesítette piarista hivatását. Mint teológiai tanár, igazán a

¹ Talenti i. m. 597. s k. l.

bővebből merített. Tanítói buzgalmának ma is beszédes bizonyosága *Trattato di teologia morale* címen reánk maradt kézírata, melyet jelenleg a római generálisi levéltárban őriznek. A kézirat rendszeres kidolgozás helyett csak rövid és világos gondolatmenetet nyújt s szemmeláthatóan inkább az előadó számára készült emlékeztetőül, mint a hallgatók számára kézikönyvül.¹

De bármily jól érezte magát Pompilius az örökváros falai közt s bármily áhítattal merült bele szent emlékeinek szemléletébe, az apostolság szent vágya mihamar visszavonta őt szűkebb nápolyi hazájának szegényes és vadon tájaira. Minden bizonnyal ez volt a főoka, hogy jóakarójától, Oliva atyától, aki közben a generálisi székbe emelkedett, már egy év múlva távozási engedélyt kért. Néhány évvel később az utolsó Stuart, az 1747-ben bíborossá kinevezett Henrik Benedek yorki herceg († 1807) kiszemelt udvari teológusaként újra alkalma lett volna Rómába menni, de ő nagy alázatosságában kitért a sokat mondó megtiszteltetés elől s inkább akart az Abruzzokban egyszerű népmiszionárius lenni, mint Rómában fényben és kitüntetésekben tündökölni.² Mert gondolatai ekkor már sokkal inkább az ég felé

¹ Tasca—Crillo i. m. 113. l.

² Tasca—Grillo i. m. 114. l.

csapongtak, semhogy közönséges karriérkérdések megférhették volna lelkét.

Róma után egyelőre a rá nézve oly kedves emlékü Chietiben állapodott meg a szent. Itt szintén teológiai tanár minőségében működött; mellette azonban mint népszónok is nagyarányú tevékenységet fejtett ki. Tudjuk pl., hogy az 1743. év tavaszán Teramóban, az ősi Interamnában ő volt a nagybőjti szónok.¹ Mivel azonban hamarosan rájött, hogy a teológiai tanárság még jobban megköti napirendjét, mint az iskolai tanítás, egyévi chieti tartózkodás után önként Lancianóba, a régi rómaiak Anxanumába távozott s igazgatói minőségben átvette az ottani fiatal alapítású kollégium vezetését. Hétévi távollét után (1736—43) jól esett neki ismét belevegyülni a kis nebulók színes és mozgalmas világába s újra gyermekké lenni a gyermekek közt. De az apostolkodás gondja az iskolába is elkísérte. Ami ideje a tanításon felül maradt tehát, azt mind a lelkek gondozásának szentelte. Így valósággal két ember életét élte s legalább négynek-ötnek munkáját végezte. Leghitelesebb tanu erre ő maga. 1745 június 12-én kelt levelében ugyanis többek közt ezt írja atyjának: «Most itt vagyok Lancianóban és nyakig ülök a

¹ Resp. 81. §. 65. l. 113. §. 108. l.

munkában. E percben is az alvásból lopom el az íráshoz szükséges időt. Ágyba egyáltalában nem megyek, hanem egy szál deszkán alszom. De a nagy Királyné kegyesen megtartalmaz engem a bajtól. Sokat, nagyon sokat kell törnöm magamat a világ megszenteléséért, mert az Úr arra hívott engem munkába». ¹

De bármily hévvel dolgozott szentünk eszményeinek valóra váltásán, mégis úgy érezte, hogy mindaz, amit tett, semmi ahhoz képest, amit tehetett volna. Assisi Szent Ferenc módjára váltig biztatta tehát magát, hogy ideje volna már egyszer komolyan hozzálátni az istenszolgálat és embersegítés kötelességeinek teljesítéséhez. Az alázatosság sajtáságos optikai csalódásával gyarló és esékény embernek érezte magát akkor is, mikor már a legjobb úton volt a tökéletes szentté éréshez. Ekkori hangulatát kitűnően tükrözteti vissza 1745 augusztus 12-én édesanyjához írt levele. «Én, kedves jó anyám, — olvassuk benne — meghaltam a világ számára s amióta eljöttem Montecalvóból, egészen kiszakadtam a világból ; de mégis úgy érzem, hogy a szerzetben is szeretem a világot s igazi szerzetesként nem tudok úgy élni, mint illenék. Legalább az alatt a néhány esz-

¹ Clemente i. m. 213. l. Tasca—Grillo i. m. 117. l.

tendő alatt, ami még hátra van, szeretnék tehát mindenben eleget tenni az isteni szertartás parancsának, hogy azután az egész örökkévalóságon át örvendhessek az ő szent jelenlétének. Remélem, hogy rendem bedug majd nem valamelyik kollégiumba, hanem valami remetelyukba, hogy ott éljek és vezekeljek bűneimért. Egy halottól ugyan mit is lehetne mást várni? Én pedig halott vagyok és halott kívánok maradni. József testvérem már halott ; hasonlóan meghalt Ráfael testvér, úgyszintén szeretett Pompilius bátyám. Így egymagam maradtam ; látszat szerint még élek, de tetteim és cselekedeteim tanúsága szerint már halott vagyok . . . Én szüntelenül Istennek ajánlom az egész családot és kérem az Urat, áldja meg Önt, édesapámat, testvéreimet, Jozéfa nővéremet és a többit mind valamennyit s engedje, hogy mind valahányan egyenkint és egyetemleg szentekké legyenek. És viszont kérem a kanonokot (Károlyt), Pompiliust és Mihályt, hogy ajánljanak engem az Úr kegyelmébe, mert bizony nagyon rászorulok ; anélkül sem benső, sem külső életemet nem tudom rendben tartani.»¹

Ugyanez a mélységes alázat s egyben a rend érdekeinek mindenek fölé való helyezése

¹ Clemente i. m. 218. s k. l. Tasca—Grillo i. m. 119. s k. l.

cseng ki 1746 szeptember 15-én kelt leveléből, melyben Oliva utódjának, Manconi Didák generálisnak jóakarátába ajánlja magát. «Bármely pillanatban kész vagyok — írja — elhagyni ezt a provinciát és felajánlani magamat akár a legkisebb iskola ellátására is, csak azért, hogy alkalmasabb eszközzé formálhassam magamat rendünk jóhírének öregbítésére. Ezért kérem atyaságodat, ha bárhol, bármelyik provinciában, ha mindjárt a legmesszebb fekvőben is, új iskolanyitásra kerül a sor, ne feledkezzék meg rólam. Ez a szeretetszolgálat bizonyára kedves lesz Isten előtt s biztosra mondhatom, hogy az egek nagy királynéja is fölötte igen kedvesen veszi, ha atyaságod megteszi nekem ezt a szívességet.»¹

Pedig, mikor e sorokat írta, Pompilius már régen a csodatevő szent hírében tündökölt. Első ismert csodáját, a kis Capretti János meggyógyítását éppen Lancianóban művelte. A dolog így történt. Egyik napon, mikor éppen az előadás megkezdésére készült, jelentették neki, hogy Capretti hiányzik. A szent mondani akart valamit; mielőtt azonban szóra nyithatta volna ajkát, egyszerre valami döbbenetes látomány bontakozott eléje s ő néhány percig tágranyílt

¹ Picanyol L. : Lettere scelte. 10. 1.

szemmel bámult bele a semmibe. Végre összeszedte magát és nehéz sóhajtással így szólt a rémült csendben ülő gyermekesereghez: «Szegény Jánoskánk csakugyan nem jöhetett iskolába, mert halálán van». Néhány fiút azonnal elszalasztott a Capretti-házba, hogy személyesen győződjenek meg a dolgok állásáról, a többit pedig felszólította, hogy vele együtt kérjék a *Mamma Bella* hathatós közbenjárását a kis beteg felgyógyulásáért.

A Capretti-házban persze nagy zavart és rémületet keltett a lihegve érkező futárok megjelenése. Hiszen János reggel egészségesen ébredt és szokásához híven jókedvvel készülődött az iskolába; mindenki úgy tudta tehát, hogy csakugyan el is ment. Nosza azonnal szobájába siettek, valósággal betörték hozzája s íme általános elképedésre ott találták őt a padlón félholtan és eszméletlenül elterülve. Szegény szülei, mintha hirtelen villámcsapás érte volna őket, kábultan és értetlenül állottak félig kihült teteménél és halottként siratták őt. De a szent tanárnak és ártatlan tanítványainak buzgó imádsága meghallgatásra talált az égben. A kis János lassankint magához tért; lecsukódott szemei újból felnyíltak és halvány orcájára visszatért az élet pírja. Első szava forrón szeretett tanárának neve volt. Amint azután egészen magához tért, elmondotta, hogy mikor isko-

lába akart indulni, olyan szörnyű fájdalom lepte meg, hogy szeme előtt elsötétedett a világ s ő zsák módjára földre esett és sem felkelni, sem pedig segítségért kiáltani nem tudott. Pompilius természetesen sietett pedagógiailag is értékesíteni az esetet : mikor a Capretti-házból visszatért fiúk az osztály színe előtt részletesen beszámoltak a történetekről, ő ebbe a mondatba foglalta össze a levonható tanulságokat : «Fiacskáim, legyetek jók s kerüljétek a bűnt ; így mindig késszen talál benneteket az ég hívó szava».¹

Még jóformán el sem ült a Capretti-fiú különös gyógyulásán kelt szent ámulat, mikor egy újabb csodás eset ismét a szent felé terelte Lanciano lakóinak figyelmét. Az új csoda annál nagyobb feltűnést keltett és annál mélyebben bevésődött a kortársak emlékezetébe, mivel százak és százak köszönhették neki életök megmentését. Egy alkalommal ugyanis, mikor rendes szokásához híven éjtszakának évadján is imádságba merülve virrasztott, hirtelen úgy tetszett a szentnek, mintha valami félelmetes dübörgés közeledő hangját hallaná. Mint az Abruzzok vidékének szülötte rögtön tisztában volt a helyzettel : tudta, hogy a titokzatos dübörgés földrengés közeledését jelenti. Lelki

¹ Summ. 18. 87. §. 178. 1.

szemei előtt egyszerre felrémlettek a pusztulás és halál apokaliptikus képei s egy pillanatra megbénították akarateréjét. De a következő pillanatban már megemberelte magát és cselekvéshez látott. Először odarohant a sekrestyés lakásához és felverte őt álmából ; azután kinyitatta vele a székesegyház ajtaját és meghuzatta a harangokat.

Az álmukból felriadt emberek eleinte nem tudták mire vélni a szokatlan harangozást, de mikor megtudták miről van szó, már csak kíváncsiságból is elmentek a templomba. Így a hatalmas székesegyház, melynek alapját még 1227-ben vetették meg, úgyszólván percek alatt megtelt hiányos öltözékű férfiakkal és nőkkel. Ekkor a szent felment a szószékre és a boldogságos Szűz *Madonna del Ponte* néven tisztelt csodatevő képéhez fordulva, tüzes beszédben buzdította a jelenlevőket, hogy csak bízzanak az Istenanya hathatós segítségében, aki ím most is megoltalmazza népét a földrengés ostorától. Ebben a pillanatban, mint egy válaszként a szent szavára, tompa dübörgés kíséretében megmozdult a föld, a falak megrendültek s a mennyezetről bőven hullottak a vakolat- és festékdarabok. A népet egyszerre vad félelem és rettegés fogta el ; mindenki menekülésre gondolt. Pompilius azonban még idejekorán leszerelte a fenyegető pánikvesze-

delmet : azzal az ígéretével, hogy a földrengésből kifolyólag senkinek bántódása nem lesz, maradásra és az imádságban való kitarásra bírta a népet. És a Gondviselés teljes mértékben igazolta bízó hitét : a tanuvallosok biztosítanak bennünket, hogy Lanciano ama nevezetes alkalommal sem emberéletben, sem anyagi javakban nem szenvedett semmi néven nevezhető károsodást.¹ Természetes tehát, hogy a lancianóiak ettől az időtől még nagyobb tisztelettel tekintettek föl a jámbor piarista aszkéta alakjára s most már nemcsak a lelkes tanárt és az égő buzgalmú apostolt, hanem a szentet is látták és tisztelték benne.

¹ Summ. 9. 89. §. 118. l.

NEGVEDIK FEJEZET.

Az Abruzzok apostola.

Pirrotti Pompiliusban a lelkek üdvéért lángoló apostol együtt ébredt és izmosodott a gyermeki elmék kipallérozásán munkáló tanárral. Mert ő még ahhoz a régebbi és sok tekintetben eredetibb piaristatípushoz tartozott, mely Isten ügyéért vállalt munkáját nem korlátozta csupán az iskolára, hanem alkalomadtán szívesen végezte más téren és más munkakörben is. A XVIII. század első felében még meglehetősen általános volt ez a típus. Hiszen akkor még elevenen élt azoknak a hős piarista generációknak emléke, melyek Csehországban, Morvaországban, Lengyelországban és Felsőmagyarországon olyan mérhetetlenül sokat tettek és szenvedtek a katolikus ellenhatás diadalra segítéséért; akkor még mindenütt, de főleg Olaszországban tucatszámra találkoztak piaristák, akik a tanítás mellett készörömet kapcsolódtak bele a világi papság és a lelkészkező szerzetesrendek lélekgondozó munkájába.

Szentünk esetében az apostoli hivatás felé való tájékozódás feltételei eleve adva voltak egyéniségében és külső életkörülményeiben.

Hiszen az irgalmasság együtt ébredt lelkében öntudatának nyiladozásával és kora fiatalságától szüntelenül arra ösztönözte őt, hogy módot és alkalmat keressen könyörülő szeretetének megmutatására. Ilyen lelki adottság mellett természetes, hogy mint tanár nem érte be a tudás kincseinek osztogatásával, hanem az irgalmasság egyéb testi és lelki cselekedeteinek gyakorlásából is ki akarta venni részét. Alkalomra nem kellett sokáig várnia. Elüljárói ugyanis még francavillai tanár korában megbízták őt ama vallásos testvérületek egyikének vezetésével, melyek a barokk-katolicizmus talaján olyan bámulatos bőséggel sarjadtak. A kérdéses testvérület célja tagjainak előkészítése volt a boldog kimulásra. (*Arciconfraternità della buona morte.*)

Pompilius az újmisési pap égő buzgalmaival vetette magát a számára új feladatot jelentő munkakörre. «Olyan buzgósággal és a lelkek üdvözítésének olyan szenvedélyes vágyával forgolódott hivatalában — olvassuk róla —, hogy Isten kegyelméből az erkölcsöknek észrevehető jobbulását és a jámborságnak új erőre kapását tudta előidézni.»¹ Néhány hónap leforgása alatt egészen új szellemet lehelt a testvérületbe : a tevékeny

¹ Summ. 10. 18. §. 123. 1.

jámborság és az üdvös félelem szellemét.¹ Az öreg Bosco Eduárd, aki pedig a szent akkori lelki gyermekei közül sokat még személyesen ismert, vallomásában nagy nyomatékkal hangsúlyozza, hogy a testvérület tagjai soha olyan buzgón nem gyakorolták magukat a keresztény kötelességek teljesítésében, mint Pompilius lelki vezetése idején.² Pastorelli János leccei ügyvéd szintén nem győzi eléggé hangsúlyozni, mily mérhetetlen lelki hasznot merítettek a tagok, előkelő nemes urak és egyszerű mesteremberek egyaránt szent vezetőjük gyujtó hatású beszédeiből és követésre készítő példájából.³

Az első fecskét azután hamarosan követte a második és harmadik. Az ifjú lelki vezető jámborságának és ékesszólásának híre mindig messzebbre és messzebbre szárnyalt s ennek arányában egyre többen és többen kérték közreműködését. Majd prédikálni, majd gyóntatni, majd meg a felnőtteket katekizálni hívták. És ő ment habozás nélkül. Hiszen csak egy célt ismert: Isten dicsőségének és a lelkek üdvösségének előmozdítását. Programját ő maga így foglalta szavakba: «Isten dicsőségét és tiszteletét többre kell tartanunk minden kénye-

¹ Summ. 10. 32. §. 126. l. Resp. 75. §. 54. l.

² Summ. 10. 11. §. 122. l. Resp. 76. §. 56. l.

³ Summ. 3. 64. §. 28. l. Resp. III. §. 97. l.

lemnél. Ezért az én kényelmem sohasem lesz más, mint Isten dicsősége. Ez az én szárnyam, az én igazi cselekvésem, az én alvásom és ételem. Isten dicsősége, Isten dicsősége és azontúl semmi más».¹ Egyre jobban sokasodó igénybevételére való tekintettel az 1736. évi nápolyi káptalan kifejezetten megengedte neki, hogy hívásra a rendi templomokon kívül is hirdethesse Isten igéjét.²

Az engedély a lehető legjobb időben jött. Szentünk ugyanis akkor már Ortonában tartózkodott s mivel a kollégiumalapításra vonatkozó tárgyalásai mindjárt kezdetben elakadtak, rendszeres iskolai elfoglaltság hiányában a szokottnál jóval több időt fordíthatott a lelkek gondozására. A városka egyszerű és istenfélő halásznépe e tekintetben nagyon hálás talajnak bizonyult. A férfiak reggelenként, mielőtt halászbárkáikkal a tengerre szálltak, rendszerint utolsó szálíg a templomba gyűltek, ájtatosan misét hallgattak, sokan magukhoz vették az Úr szent testét és este, mikor elcsigázva, halálra fáradtan megtértek, megint csak az Úr házába siettek, hogy hálát mondjanak a vett jótéteményekért és erőt esdjenek a következő nap fáradalmainak elviselésére. A szent ilyenkor

¹ Resp. 174. §. 168. l.

² Clemente i. m. 183. l. Tasca—Grillo i. m. 109. l.

érezte magát igazán elemében : szinte nap-nap után prédikált, kérges tenyerű, de fogékony lelkű hallgatóinak szívében költögette a magasabbrendű kegyelmi élet igényeit és óraszámra gyóntatta, vigasztalta őket. De munkájának meg is volt a foganatja ; feljegyezve találjuk, hogy az ortonai halásznép soha istenfélőbb és erkölcsösebb nem volt, mint az ő ott tartózkodása idején.¹

Pompilius azonban korántsem érte be a szegény ortonai halászok lelki gondozásával ; hívásra vagy felhatalmazásra szívesen ment máshová is prédikálni, gyóntatni vagy népmissziót tartani. Így lassankint a nápolyi királyság egész északi hegyes tartományára kiterjesztette működését. A földrajztudomány *Abruzzok* néven tartja számon ezt a sajátságos, merészen felszökő mészkőbércektől és hirtelen lejtésű völgyektől keresztül-kasul szeldelt tájéket, mely északon a Gran Sasso d'Italia csoportjában, délen pedig a Majellában közel háromezer méter magasig emeli ormait. Természeti szépségekben rendkívül gazdag, de az emberi megélhetés szempontjából annál siralmasabb vidék ez. A sziklás és erősen karsztos jellegű föld alig terem valamit ; ezért lakói pásztorodással, az Adriára ereszkedő partvidé-

¹ Clemente i. m. 204. l. Tasca—Grillo i. m. 110. l.

ken pedig halázzással kénytelenek tengetni életüket.

És ha ma is nehéz a megélhetés az Abruzzokban, elképzelhetőleg még sokkal nehezebb volt kétszáz évvel ezelőtt, mikor a természet mostohaágán kívül a pusztító háborúk istenostora és a lelkiismeretlen kormányok kiszipolyozó rendszere is sujtotta, sanyargatta a lakosságot. Egy futó pillantás a szép ország XVIII. századeleji történetére könnyen képet nyujthat erről.

A világtörténelemből ismeretes, hogy II. Károlynak, az utolsó Habsburgházi spanyol királynak 1700 nov. 1-én bekövetkezett halála tűzbe, lángba borította egész Nyugat-és Középeurópát. Az ú. n. spanyol örökösödési háború mindjárt megindulásakor átcsapott a nápolyi királyságba. is. Medinaceli alkirály a hivatalos madridi álláspontnak megfelelően a Bourbonházi V. Fülöpöt ismertette el az ország törvényes urának, holott a nemesség zöme inkább Károly főherceghez, Lipót császár kisebbik fiához húzott. A Lamberg Ferdinánd római császári követ és Grimani bíboros tudtával és titkos támogatásával megszervezett Macchia-féle felkelési kísérlet semmit sem változtatott a helyzeten, mivel Ascalone herceg, Medinaceli utóda még csirájában elfojtotta a könnyelműen kezdett és hiányosan előkészített

mozgalmat s ezzel jóidőre megerősítette a spanyol uralmat. (1701.)¹ Lényeges változás csak 1707 nyarán állott be, mikor Daun tábornok császári hadvezér tízezer emberével Róma felől váratlanul benyomult a királyság területére s két hét leforgása alatt Gaeta és Pescara kivételével az egész országot megszállotta. A spanyol uralmat megunt nép mindenütt örömujjongással fogadta és megszabadítókként ünnepelte a császári hadakat.² Így Nápoly úgyszólván ellenállás nélkül osztrák kézre jutott s a Bourbonházi V. Fülöp fősége alól Habsburg Károly főherceg jogára alá került. Hat évvel később az utrechti béke végleg szentesítette ezt a szerepcserét.

A béke azonban nem bizonyult tartós-nak. Alberoni bíboros, Spanyolország nagyra-törő államminisztere III. Károly magyar király török háborúját kedvező alkalomnak vélte az olaszországi Habsburg-birtokok megszerzésére. Sziciliát és Szardiniát sikerült is hamarosan kézrekerítenie, de később az angolok, franciák, hollandok és osztrákok négyesszövetségével szemben kénytelen volt meghátrálni. A háborút befejező hágai béke

¹ Colletta P.: Storia del reame di Napoli 1734—1825. I. 2. Firenze, 1848. 5. s. kk. II. Pastor L.: Geschichte der Päpste XV. k. Freiburg i. Br. 1930. 19. l.

² Pastor i. m. 33. s. k. 1.

(1720 febr. 17.) a korábbi állapothoz képest mindössze annyi változást eszközölt, hogy Szardínia helyett a nagyobb és értékesebb Sziciliát juttatta Ausztriának s ily módon ismét helyreállította a régi kettős szicíliai királyság területi egységét.¹

De a lengyel örökösödési háború kitörése alig másfél évtized múlva újból felzaklatta a nagynehezen helyreállított békét. V. Fülöp spanyol király ugyanis, hogy harmadszülött fiának, Károly infánsnak koronát szerezzen, a szövetséges Franciaország hozzájárulásával 1734-ben Montemar gróf vezetésével erős sereget küldött a nápolyi királyság megszállására. A hódítók ezúttal is észak felől, az egyházi állam területéről nyomultak be s ellenállással épp oly kevéssé találkoztak, mint huszonnégy évvel előbb osztrák vetélytársaik. III. Károly a különböző harctereken szenvedett vereségek súlya alatt kénytelen volt aláírni a bécsi békét (1735 okt. 3.) és a szép olasz tartományt ismét a Bourbonok kezére bocsátani. A fiatal, mindössze tizenkilencéves infáns IV. Károly néven már 1734 jún. 3-án királlyá koronáztatta magát s ettől kezdve huszonnégy esztendőn át ő irányította az ország sorsát.²

¹ Colletta i. m. 12. s k. l.

² Colletta i. m. 16. s kk. 11. Pastor i. m. 651. s kk. 11.

Mint látjuk, a jobb sorsra méltó királyság egy rövid emberöltő alatt kétszer cserélt gazdát és ismételten pusztító háborúk színterévé vált. Nem csoda tehát, hogy jóléte megfogyatkozott, anyagi és szellemi műveltsége lehanyaglott. Különösen vidéki lakossága jutott siralmas helyzetbe. Egy egykorú hiteles leírás tanúsága szerint a falvak lakói olyan nyomorúságos viszonyok közt tengődtek, mintha nem is a művelt Olaszországban, hanem Amerika vagy Délafrika vadonjaiban éltek volna. Maga Nápoly olyan volt, mint egy kietlen sivatag közepén fekvő oázis: néhány kilométerre tőle már léptenyomon rongyokba burkolt vagy félmeztelen férfiakat és nőket lehetett látni, akiknek arcáról lerítt a rossz és hiányos táplálkozás. De hogyisne, mikor legfőbb táplálékuk a kukoricaliszt, télen pedig a főtt zöldségmű volt, melyet azonban só és olaj nélkül készítettek el.¹ A század hírhedt kalandora, Casanova, aki a negyvenes évek közepén járt Nápolyban, ugyanilyen siralmas képet fest a vidéki lakosság helyzetéről. Elmondja, hogy amerre csak megfordult, mindenütt a nyomor ijesztő képe, az emberi életet elviselhetővé tevő kellemes bőség teljes hiánya és

¹ Schipa M.: Il regno di Napoli al tempo di Carlo di Borbone. Archivio storico per le province Napoletane. XXVIII. (1903) 505. s k. 1.

az emberméltóság mély süllyedése ásított feléje.¹ A hűbéri berendezkedés szükségképeni velejárói: a jogok és kötelességek aránytalan megosztása, a nagybirtok túltengése és szociális érzéketlensége és nem utolsósorban az állam rövidlátó és kiuzsorázó adópolitikája természetesen még növelték az általános szegénységet.²

És amilyen nyomorúságos volt az anyagi helyzet, éppen olyan vigasztalanok voltak a kulturális viszonyok. A félig állati sorban tengődő nép a legnagyobb mértékben elmaradott és tudatlan volt. Az egykorú Genovesi Antal tudósítása szerint az írni és olvasni tudás szinte csodaszámba ment nála, az udvariasságról és az érintkezés finomságáról annyira nem volt fogalma, hogy még szava sem volt rá, a nemesség lényegét, mint a legsötétebb barbárság századaiban, még mindig az erőben kereste s erkölcsében annyira eldurvult, hogy a keresztségen kívül jóformán semmi más nem emlékeztetett benne kereszténységre.³ Ennek megfelelően vallási életében is több volt a babona, mint a hit, több a formalizmus, mint a bensőség. Mindez azon-

¹ Schipa M.: Il regno di Napoli al tempo di Carlo di Borbone. Archivio storico per le province Napoletane. XXVIII. (1903) 508. l. 3. j.

² U. o. 492. l.

³ U. o. 509. l. 1. j.

ban nem annyira a népnek, mint inkább a fölötté zsarnokoskodó kormányoknak a bűne volt. A hetven évig tartó aragoniai uralom (1435—1504) és a kétszáz esztendeig tartó spanyol fennhatóság (1504—1707) ugyanis csak az adóprés kezeléséhez értett, de egyébként meg sem kísérelte alattvalói anyagi és szellemi színvonalának emelését. Háromszáz év alatt jóformán semmi sem történt a népszociális nevelése érdekében.¹ A rövid Habsburg-uralom pedig már csak átmeneti jellege és állandó veszélyeztetettsége miatt sem tudott új ösvényeket vágni. Ezért a nép a felvilágosodás századának harmincas és negyvenes éveiben is olyan szellemi és erkölcsi sötétségben botorkált, mint akár háromszáz évvel előbb. Casanova a kalábriai Martonaro városka székesegyházában a misére egybesereglett tömegben úgy érezte magát, mintha nem emberek, hanem állatok közt állna: a nőket annyira visszataszítóknak, a férfiakat annyira korlátoltaknak és faragatlanoknak találta.²

Természetes, hogy az Abruzzokra még teljesebb mértékben áll ez a jellemzés, mint a királyság egyéb részeire. Nemcsak azért,

¹ Balanyi Gy.: A művelődés eszménye egy XVI. századbeli utópiában. Budapest, 1933. 8. s k. 1.

² Schipa i. m. 508. l. 1. j.

mivel természeti viszonyainál fogva még kopárabb és terméketlenebb volt, mint a többi tartomány, hanem azért is, mivel fekvésénél fogva jobban ki volt téve az északról jövő támadások pusztító hatásainak. Erkölcsei tekintetben is itt mutatkoztak leg súlyosabb bajok. A negyvenes években annyira elhatalmasodott a rablóvilág és a betyárromantika, hogy a kormánynak katonasággal kellett ellenök védekeznie.¹

Szentünk előtt tehát ugyancsak nagy és áldozatos munkát kívánó tér nyílt meg, mikor e vadon tájék szegény és mindenkitől elhagyott népének lelki, szellemi és erkölcsi gondozását magára vállalta. De ő nem ismert csüggedést ; hiszen nem az elvégzendő munka nagyságát és nehézségét nézte, hanem folyton a megmentésre váró lelkek ezreinek és ezreinek kétségbeejtő helyzetére gondolt. Ez a gondolat egy pillanatig sem hagyta őt pihenni, hanem szüntelen újabb és újabb feladatok vállalására ösztönözte. Apulia déli csücskétől fel a márkákig és Emiliáig a városok és falvak százait járta fel. És ahol megjelent, mindenütt prédikálással kezdte. Prédikált fenséges dómokban és egyszerű falusi templomokban, magános kápolnáknak és apró oratóriumokban ; prédikált egyszerű és tanult embereknek, szegényeknek és gazda-

¹ Schipa i. m. 507. l.

goknak. Beszédeiben szándékosan került minden fellengzőséget és hiú retorikai csillogást s a benső igazságot sohasem áldozta fel a külső kifejezés hivalgó pompájának. Témaválasztásában is lehetőleg egyszerűsége törekedett s inkább vállalta a kevéshúrúság, sőt az egyhangúság vádját, semhogy mindenekfölött való célját, a lelkek megszentelését veszélyeztette volna. De ami külső díszben hiányzott prédikációiban, azért bő kárpótást nyújtottak felejthetetlen benső értékeik: a meggyőződés lenyűgöző ereje, a szárnyaló hév sodró hatalma és a lelkek megmentésének szenvedélyes vágya. Mert nem szabad felejtenünk, hogy Pompilius szent és amellet délolasz temperamentum volt. Ez a két alapvető tulajdonság sajátos harmóniába olvadt egyéniségében és művészi eszközeinek egyszerűsége ellenére páratlan hatású szónokká avatta őt. Mihelyt szóra nyitotta ajkát, a lélek kiült vonásaira és jellegzetes hangsúlyt kölcsönzött minden szavának, minden mozdulatának. Bízvást elhihetjük tehát egyik kortársának, hogy beszédei inkább az Istenbe temetkezett esztatikus lélek vulkanikus kitöréseinek, mint egy iskolázott szónok higgadt és logikus fejtegetéseinek benyomását keltették.¹ És éppen ez magyarázza roppant

¹ Summ. 10. 4. §. 120. 1. Resp. 86. §. 71. 1.

hatásukat. Ebben a tekintetben nincs eltérés a vallomástevők közt : valamennyien egyező értelemmel vallják, hogy a szent prédikációi sok-sok lélekben egész életre kiható jobbrafordulást idéztek elő.¹

Pedig a szószék csak egyik, nem is leg-hatásosabb eszköze volt Pompilius apostol-kodásának. Igazi tartós sikereit nem a szószéken, hanem a gyóntatószékben érte el. Mert valóságos művésze volt ő a lelkek kezelésének és gyógyításának. E tekintetben csak a XIX. század nagy gyóntató szentje, Vianney János fogható hozzája. Miként ez, szentünk is úgyszólván minden szabad idejét a gyóntatószékben töltötte ; néha órákhoz-szat ott vesztegelt, csak hogy egy-egy meg-késve érkező bűnösnek azonnal rendelkezé-sére tudjon állni.² Munkabírása egyenesen csodával volt határos : kora reggeltől késő estig nem fáradt bele a bűnvallomások hall-gatásába.³ És milyen páratlan szeretettel és gyöngédséggel bánt minden egyes gyónójá-val ! «Hamarjában nehezen tudnám meg-mondani, — olvassuk róla unokaöccse, az ifjabb Pirrotti Pompilius vallomásában — hogyan gyakorolta gyóntatói tisztét, de azt

¹ Summ. 8. 16. §. 90. l. 26. §. 91. l. Resp. 76. §. 55. l. 86. §. 71. l.

² Summ. 9. 28. §. 107. l. Resp. 78. §. 58. l.

³ U. o.

az egyet biztosra mondhatom, hogy a bűnösökkel való bánásmódja a legnagyobb mértékben jóságos, szeretetteljes és nyájas volt.»¹ Még plasztikusabb az öreg Tedesco Miklós jellemzése : «Isten szolgája — úgymond — rendkívül gondos volt gyónói lelkiismeretének kivizsgálásában és gyakran olyan bűnök bevallására is rá tudta őket venni, melyeket nélküle talán sohasem gyóntak volna meg. Hogy teljes gyónás végzésére bátorítsa gyónóit, azzal biztatta őket, hogy az irgalmas Isten menten megbocsátja minden bűnüket, mihelyt jó gyónást végeznek. A bűnösökkel szemben a legnagyobb türelmet, jóságot és szeretetet tanusította s ezért még a legmegátalkodottabbak is szívesen mentek hozzája gyónni. Kivétel nélkül mindenkit szeretettel fogadott ; a bűnösöket megfeddette, a jókat pedig kitartásra buzdította. Ily módon tömérdek lelket nyert meg Istennek, másokat viszont a tökéletesség magasabb fokára vezérelt.»²

Különösen nagy szeretettel foglalkozott a betegek és foglyok lelki sebeinek gyógyításával. A kórházaknak és börtönöknek úgyszólván mindennapos látogatója volt ; de szívesen felkereste az otthon sínylődő betege-

¹ Summ. 9. I. §. 103. l.

² Summ. 9. 9. §. 104. l. Resp. 87. §. 71. l.

ket is. Ebben a tekintetben nem ismert nehézséget vagy akadályt ; zimankós éjjeleken épp oly készségesen indult egy-egy súlyos beteg ellátásra, mint verőfényes napszakokon.¹ A lelkek java mellett egyéni kényelmet nem ismert. De nem ismert emberi tekintetet sem. Gyónó gyermekeiben csak az irgalomra szoruló szegény vergődő bűnöst látta s ezért szegényhez és gazdaghoz egyformán szeretettel teljes és megértő iparkodott lenni. Sőt a szegényekhez még irgalmasabbnak mutatta magát s lelki igényeik kielégítése után anyagiilag is gyámolítani igyekezett őket : gyónás után szegénységéhez képest bő alamizsnát juttatott nekik.² Ezt annál könnyebben megtehetette, mivel az érdekelt plébánosok, sőt maguk a hívek is alkalomadtán megfelelő ajándékokkal viszonozták lelki szolgálatait. Ő a begyűlt javakból semmit sem tartott meg magának, hanem az utolsó fillérig mindent a szerzetesi közösségnek, illetve a szegényeknek adott. De tudunk példát arra is, hogy az alamizsna egy részét egyházi célokra fordította. Pl. lancianói tartózkodása idején egyik nagybőjti beszédsorozatának hozadékából oltárt készíttetett, melybe kegyeletes kezek nevét is bevésték.³

¹ Resp. 113. §. 104. l.

² Summ. 9. 12. §. 105. l. Resp. 87. §. 71. l.

³ Resp. 169. §. 163. l.

A dolog természetében rejlett, hogy minél nagyobb odaadással merült bele szentünk önként vállalt apostoli hivatásának teljesítésébe, annál kényelmetlenebb nyűgnek érezte az iskolai élet órákhoz és percekhez rögzített rendjét. Nem magára az iskolára únt rá ; hiszen a gyermeki lelkek kiművelésével és erényekkel való felékesítésével még pályája alkonyán is a legnagyobb örömmel és készséggel foglalkozott. De az iskolai renddel járó nagy megkötöttséget, mely mindúntalan akadályozta őt egyre tágasabbá terebélyesedő missziós programjának valósításában, érezte hova-tovább elviselhetetlen tehernek. Korán felmerült tehát lelkében a gondolat, hogy valami úton-módon mentesíttetnie kellene magát a rendszeres iskolai munka alól. Mivel szerzetesi fogadalomról volt szó, legjobbnak látta egyenesen a Szentszékhez fordulni kérésével.

Első kísérletével azonban kudarcot vallott : XIV. Benedek pápához benyújtott kérvénye eredménytelen maradt. De ő nem csüggedt el ; kevéssel utóbb, minden esetre még ortonai tartózkodása idején (1736—1741) újabb folyamodással járult a nagy jogi tudásáról és joviális modoráról híres pápa elé, melyben következőképpen fejtette fel szíve titkos vágását : «Szentséges Atyám ! Én a piaristarend legmél-
tatlanabb áldozópap tagja, mindjárt azután,

hogy Szentséged az isteni bölcsesség kifürkészhetetlen és megmásíthatatlan rendeléséből az egész katolikus világ nagy örömére trónra lépett, írtam Szentségednek. Mindezideig azonban semmi jelét nem tapasztaltam atyai vigasztalásának ; bizonyára sok bűnöm és benső undokságom miatt, mely minden tagomat rothasztja s melyet ezennel készségesen beismerek. Mindazonáltal nem habozom újból Szentséged elé járulni és szentséges lábaihoz borulva alázattal meghallgatásért esedezni; hiszen ugyanaz a Jézus Krisztus ösztönöz erre megvilágosító kegyelmével, akinek Szentséged itt a földön helytartója. De vajjon mit mondjak, mit kérjek én Szentségedtől? Óh bizonyára nagyon sokat tudnék mondani ; de hogy fölöslegesen ne zaklassam Szentségedet, elhagyom minden egyéb mondanivalómat és lábaihoz borulva, könnyekkel szememben csak azt az egyet kérem, csak azért az egyért esedezem rendületlen kitartással, hogy kegyeskedjék szívem hő vágyát teljesíteni. Kérve kérem ezt és nem szűnök meg újabb és újabb könyörgésekkel és szakadatlan sóhaj-tásokkal esedezni érte az isteni fölséghez ; igen, Szentséges Atyám, esennen esengve kérem Szentségedet, adja meg nekem kegyesen az apostoli igehirdető tekintélyét, hogy azzal felruházva szabadon hintegethessem a városokban és falvakban az isteni ige drágalátos

magját. Én ugyan, nem titkolom, piarista szerzetes vagyok s mint ilyen fogadalommal köteleztem magamat az ifjúság gondos és lelkiismeretes nevelésére ; tíz éven át különböző helyeken híven gyakoroltam is ebbeli feladatomat. De érzem, hogy az Úr csodálatos módon a lelkek megmentésén való közremunkálásra hívott engem. Ez az én legfőbb vágyam s maga az Úr hagyta meg nékem, hogy ezt jelen levelem rendjében, melyet egyszerűen és minden keresettség nélkül írok, mert Jézusom így sugalmazza nékem, értésére adjam Szentségednek. Óh Szentséges Atyám ! te Szent Péter utóda vagy és Benedeknek (áldottnak) hivatal. Legyen áldott Szentséged, aki az Úr nevében jön és áldasanak meg Szentségedben minden nemzetek a tengeren innét és túl : óh ne késsen Szentséged megadni nékem áldásának ezt a csekély jelét. És én Szentséged engedelmével felvértezve megyek és hadat indítok a bűn ellen és gyógyítgatom a lelkeket, melyek a bűnök révén nehezen gyógyuló vagy éppen halálos sebeket kaptak. De nem merem tovább folytatni ; mert ki vagyok én, hogy szólni merjek az én Uramhoz? Alázattal megvallom, hogy nyomorult féreg vagyok. Azért bocsásson meg meggondolatlan vakmerőségemért ; de ha Szentséged mégis jónak látná, alázatosan könyörgök, kegyeskedjék engem megvigasz-

talni. Jézus Krisztus, a mi Urunk és mindenható Istenünk adjon Szentségednek szerencsét a hívők kormányzásához, a szerencséhez adjon örökkévalóságot s az örökkévalóságban dicsőséget, győzelmet és diadalt». ¹ Hogy kérésének nagyobb nyomatékot kölcsönözön, egyidejűleg írt Aldovrandi Pompeius bíborosnak is, aki mint prodatárius akkoriban a kúria legbefolyásosabb tagjai közé tartozott s aki készségesen megígérte, hogy kérését támogatni fogja. ²

Lett-e foganatja a szent alázatos folyomódásának, nem tudjuk. A korviszonyok ismeretéből azonban inkább igenlő, mint tagadó válaszra következtethetünk. Hiszen a népmissziók gondolata akkoriban Olaszországban már meglehetősen kiérett. Portomauriziói Szent Lénárt, a lángszavú ferences népszónok akkor már javában járta Felső-Olaszország, az egyházi állam s Korzika városait és falvait s tucatszámra tartotta tüneményes hatású misszióit ; sőt Liguori Szent Alfonznak és lelki fiainak, a redemptorista atyáknak fáradozásából már magában a nápolyi királyságban is megindult a lélekmentő munka. Másrészt XIV. Benedek pápáról tud-

¹ Clemente i. m. 209. s k. l.

² Clemente i. m. 210. l. és Tasca—Grillo i. m. 118. l. Aldobrandini bíborost említenek, de tévesen, mert Aldobrandini már 1734 aug. 14. meghalt.

juk, hogy teljes mértékben méltányolta a népmissziók jelentőségét. Bizonyoság erre 1745 szeptember 8-án kelt levele, melyben Spinelli József nápolyi bíboros-érseknek melegen lelkére köti a népmissziók ügyének felkarolását.¹

De akár megkapta Pompilius az apostoli hithirdető címét, akár nem, bizonyos, hogy nagyobb buzgósággal akkor sem működhetett, ha megkapta. Ismét a szenttéavatási jegyzőkönyvet szólaltatjuk meg: «Isten tiszteletreméltó szolgálja — olvassuk az egyikben — Lancianóban tömérdek népet gyóntatott meg; lehet mondani, az egész várost . . . Mindezt pedig Isten dicsőségéért és a lelkek üdvösségéért tette. Azt akarta ugyanis, hogy mindenki jó keresztény és Isten hűséges szolgálja legyen. Mindenki önként és a maga jószántából járult Pompilius atyához gyónni, mert mint mondták, igaz szolgálja volt az Úrnak és azon igyekezett, hogy mindenkiből szentet neveljen s egyetlen bűnbánó se maradjon vigasztalás nélkül. Egyetlen szóra nyomban ott termett s mindig jóságosnak és türelmesnek mutatta magát».² De bármily hatalmasan zengett igehirdető szava s bármily mélyre hatott intése és vigasztalása, a

¹ Tasca—Grillo i. m. 118. l.

² Summ. 4. 12. §. 104. s k. l. 87. §. 71. l.

legnagyobb eredményeket mégsem szóval, hanem példaadással érte el a fáradhatatlan apostol. Ennek egyik lélekrendítő esetét éppen a lancianói évekből ismerjük.

A dolog úgy történt, hogy az 1746. év tavaszán a kicsiny Fornaveccia községben nagyböjti beszédekkel mondott a szent. Nagycsütörtökig a megszokott keretek közt végezte dolgát. Ekkor azonban az önmegtagadás olyan hősie tetteire szánta el magát, mely szinte egyedül áll a keresztény aszkézis páratlanul gazdag történetében: a délelőtti istentisztelet befejeztével egy súlyos fakeresztet vett a vállára, fejére töviskoronát illesztett, lábára pedig két jókora vasláncból béklyót vert s ekként felkészülve néhány pap és nagyszámú hívőserg kíséretében először a vallasprai szigorított ferencesek templomába ment szentsírlátogatásra; azután a távolabbi Atessába indult s a nyomában járó zsolozsmázó és imádkozó népsokasággal itt is sorra látogatta a templomok szentsírjait. Nem kevesebb, mint hét kilométernyi utat tett meg ily módon; még pedig nagyrészt tövisekkel borított s kavicsokkal és éles kődarabokkal telehintett avaron s hozzá mezítláb. De még ez sem volt neki elég; hazaérve elmondotta a gyászszolozsmát, azután felment a szószékre és egy megrendítő beszédben könnyekig meghatott hallgatói elé tárta

az Úr keserves kínszenvedésének történetét. És mindezt megtette anélkül, hogy aznap csak egy falatot is evett vagy egy cseppet is ivott volna.¹ Természetes, hogy *ilyen* tettek ékesszólásának még a legmegátalkodottabb bűnösök sem tudtak ellenállni.

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy Pompilius atya csak ilyen kivételszámba menő példákkal hatott környezetére; ellenkezőleg egész élete a leghathatósabb ösztönzés volt az erények követésére. Aki egyszer érintkezésbe jutott vele, nehezen tudta kivonni magát egyéniségének lenyűgöző hatása alól. Különösen egyszerűségével, igénytelenségével és heroizmusig emelkedő önmegtagadásával fogta meg a lelkeket. Már külső megjelenése elárulta benne a világot lábbal taposó szentet: durva darócposztóból készült reverendát viselt és télen-nyáron, esőben-fagyban, mindig hajadonfővel járt. Mikor barátai emiatt többször figyelmeztették s mindenáron rá akarták beszélni, hogy legalább rossz időben viseljen kalapot, ő azzal hárította el magától aggályoskodásukat, hogy Isten jelenlétében nem illik fejét befödnie.² Cipőt csak ritkán használt s ha használt is, rendszerint olyan régi noébárcáját húzott a

¹ Resp. 192. §. 189. l.

² Summ. 16. 2. §. 139. l. 7. §. 140. l.

lábára, melynek sem talpa, sem sarka nem volt.¹ Nagyböjti időben meg éppen semmi kincsért nem húzott volna lábbelit. «Krisztus Urunk — írja egyik levelében — mezítláb járt; nagyböjtben én is mindig mezítláb járok, és pedig nemcsak harisnya, hanem cipő nélkül is.»² Az ágyat jóformán csak hírből ismerte; mint gyermekkorában legszívesebben házioltárunk dobogóján aludt, úgy most legtöbbször egy deszkalapon vagy ládája tetején hajtotta álomra fejét. De akárhányszor még ezt is elviselhetetlen fényűzésnek érezte s ezért a puszta földet választotta ágyául és derékaljául.³ Az alvásból különben bámulatosan kevéssel beérte s éjtszakáinak javarészét imádságra, elmélkedésre, szentbeszédek szerkesztésére és rózsafüzérek készítésére használta; nem egyszer megtörtént, hogy a hajnal úgy virradt rája, ahogyan az este hagyta.⁴ De azért reggel mégis ő volt először talpon; rendszerint maga nyitotta ki a templomot és fogadta a korán kelő híveket.

Hasonló szigorúságot tanúsított életrendjének megszabásában. Úgyszólván minden nap böjtölt s ilyenkor egész napra beérte egy kevéske zöldségfélével, néhány szem meleg-

¹ Summ. 16. 9. §. 140. l.

² Resp. 194. §. 192. l.

³ Summ. 16. 72. §. 148. l.

⁴ Summ. 16. 14. §. 141. l.

vízben áztatott, esetleg megfőzött babbal vagy borsóval és egy szeletke kenyérrrel, melyet azonban előbb néhányszor homokba vagy hamuba mártott.¹ Bort egyáltalában nem, vagy csak nagyon keveset ivott. Általában testét, a szegény «szamártestvért», mint annyi kiváló szent, ő is nagyon rövid pórázon tartotta: éhezette, koplaltatta s amellet vezeklő övvel és kemény, sokszor vérig ható ostorozással sanyargatta.² Nem csoda, hogy gyomra időnap előtt felmondta a szolgálatot s a nehezebb ételeket később már egyáltalában nem birta meg. Emiatt erősen lefogyott, megsoványodott.³ De a beesett, sovány arc és a széles homlok alól elővillogó tüzes, fekete szemek csak fokozták megjelenésének aszketikus jellegét és léleggyújtó hatását. Az Abruzzok szegény népe, mely annyiszor és annyiféle változatban tapasztalta nagy lelke kimeríthetetlen jószágának feléje áradását, az apostol mellett csakhamar megérezte benne a szentet s mint ilyent kezdte emlegetni és tisztelni. Az apró falvak és városkák tűzhelyeinél, a völgyek és hegylankák pásztortüzeinél és a tengerpart halászbokraiban egyre többször esett szó az

¹ Summ. 16. 7. §. 140. l. 16. §. 141. l.

² Summ. 16. 7. §. 140. l. 27. §. 143. l.

³ Summ. 5. 75. §. 73. l. Resp. 27. §. 17. l. 272. §. 312. l.

új *santo* viselt dolgairól, akit ím a legelhagyottabb és legelesettebb néprétegek felemelésére és megvigasztalására küldött a jó Isten. A rajongó tisztelet és szeretet nyomán aztán hamarosan megindult a legendaképződés is és a csodák ragyogó aureolájával fonta körül az új szent homlokát.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Nápoly apostola.

A fáradhatatlan népszónok híre-neve már régen túlnőtt az Abruzzok eldugott városkáin és falvain, mikor elüljárói 1747 nyarán végre felmentették őt a rendszeres tanítás alól s egyúttal Nápolyba rendelték hitszónoknak. Pompilius kimondhatatlan örömmel fogadta a változást ; nem mintha nem szívesen foglalkozott volna a gyermeki elmék nyitogatásával, hanem, mert napról-napra jobban érezte, hogy iskolai beosztása hova-tovább leküzdhetetlen akadályt gördít apostoli tevékenysége elé. Már pedig ő — ezt sohasem titkolta — sokkal inkább apostolnak, mint tanárnak érezte magát. Ezért elüljárói intézkedését joggal úgy fogta fel, mint szíve hő vágyának felülről jövő szentesítését. Ekkori hangulatát híven tükrözi vissza augusztus 4-én anyjához intézett levele, melyben többek közt ezt írja : «Végre a jó Isten rendeléséből jelenthetem, hogy Nápolyba készülök. Innét Pescarából augusztus 10-én indulok és egyenesen Nápolynak veszem utamat. Remélem, hogy a malária és a hőség nem fognak akadályt gördíteni utam elé ; hiszen én a nagyhatalmú Szűz nevében indulok . . . Nem

tudom, hogy elüljáróim mit rendelnek felőlem, meddig hagynak Nápolyban, de igen boldog vagyok, hogy végre odajutok, ahová Isten rendelt ; egyébként legyen meg az ő szent akarata».¹

Szentünk tehát örömtől repeső szívvel és vérmes reményektől dagadó kebelvel sietett új állomáshelyére. Nápolyban elüljárói ugyanabban a caravaggioi kollégiumban rendeltek számára szállást, melyben húsz évvel előbb egész életére eljegyezte magát a piarista eszménnyel. Ő Isten ujját látta ebben a véletlen találkozásban és csak annál égőbb buzgalommal vetette magát az előtte feltárult új terület megmunkálására. Ezentúl csak egy célt ismert : megszentelni Nápoly népét. Ez azonban nem volt könnyű feladat. Mert a gyönyörű főváros lakói lélekben épúgy távol állottak az igazi katolicizmus szellemétől, mint az Abruzzok tudatlan és együgyű pásztorai és halászhajói. Csakhogy itt a bajok gyökere másban rejlett, mint a vidéken. Míg ugyanis az Abruzzokban főleg a tudatlanság és babona öldöste a lelkeket, itt ellenkezőleg, a mindjobban elhatalmasodó felvilágosodás és a nyomában járó egyházellenes mozgalom végzett nagyarányú romboló munkát.

A felvilágosodás szálláscsinálói Nápolyban

¹ Clemente i. m. 225. l.

is, mint egyebütt, a modern természetbölcsélet úttörői voltak. Első sorban az ő hatásuknak tulajdoníthatjuk, hogy Cornelio, Valletta, D'Andrea, Doria és mások már a XVII. század második felében kiemelték hazájuk szellemi életét eddigi elszigeteltségéből és belekapcsolták a nyugati nagy nemzetek rohamosan fejlődő életének eleven áramkörébe. A gondolkodás megváltozására jellemző, hogy Argento Kajetán, korának egyik ünnepeelt jogtudósa, az egyetemi tanárok számára már szabad választást követelt Aristoteles és a modern bölcselek rendszere közt s a fölösleges teológiai tanszékeket büntetőjogi, illetve közigazgatási tanszékké akarta átszervezni.¹ Egyelőre azonban az új irány csak a tudósok szűk körére hatott s a természettudományok és a matematika mellett főleg a politikai és gazdasági tudományok nagymérvű fellendülését eredményezte. A lakosság szélesebb rétegei vagy egyáltalában nem vagy csak hiányosan vettek tudomást az új eszmékről. A XVIII. század huszas éveiben azonban egyszerre megváltozott a helyzet. Giannone Péter nagy történelmi műve (*Storia civile del regno di Napoli, 1723*) egy csapásra felszabadította az eddig

¹ Croce B. : *Storia del regno di Napoli*. 2. Bari, 1931. 164. l.

lappangó egyházellenes tendenciákat és kitűnő fegyvereket szolgáltatott az egyház elleni harc céljaira. A kétségkívül nagy tudással és elmeélel megírt munka, mely nem-sokára angol (1729.), francia (1738, 1742.) és német kiadásban is megjelent (1758—1770.) s mely a felvilágosodás valamennyi prófétájának, Montesquieunek, Voltairenak és Gibbonnak tetszését megnyerte, rövidesen való-ságos bibliája lett az egyre sűrűbben ismét-lődő antiklerikális támadásoknak.¹

A Giannone nyomán megindult egyház-ellenes irányzat hatását nagyban fokozta az a körülmény, hogy a francia dinasztiával a francia gallikán és janzenista törekvések is meleg otthonra találtak Nápolyban. Maga a király ugyan egyénileg buzgó katolikus volt s a napi szentmisét s az esti és reggeli imádságot semennyiért el nem mulasztotta volna,² de mint uralkodó teljes mértékben át volt hatva az állami mindenhatóság gondolatótól. Mint a XVIII. század uralkodói általában, ő is azt hitte, hogy az államnak természetadta joga, sőt kötelessége minden téren, tehát egyházi vonatkozásban is ér-vényesíteni szuverén jogát. Nem hiába volt dédunokája XIV. Lajosnak, az államhata-

¹ Croce i. m. 168. l.

² Pastor i. m. XVI. 1. 701. l.

lom érvényesítésében épp oly kevésbé ismert mértéket, mint híres őse. Felvilágosult szellemű tanácsadói még jobban megerősítették őt ebbeli felfogásában. E tekintetben különösen nagy és végzetes befolyással volt rája egykori nevelője, majd negyvenhárom esztendőn át vezető minisztere, Tanucci Bernát, akit egy protestáns történetíró a legellenségesebb érületű államférfinak jellemez, akivel a Szentszék valaha katolikus állam részéről találkozott.¹

Elsősorban Tanucci befolyásának kell tulajdonítanunk, hogy Károly király uralkodása mindjárt kezdetben egyházellenes irányban indult. Így már a pápa hűbéruri jogainak elismertetése nagy nehézségekbe ütközött.² Még nehezebben és a Szentszékre nézve még lealázóbb feltételek mellett jött létre a régóta esedékes konkordátum. (1741 jún. 2.) Az új szerződés százados kiváltságokat szüntetett meg egyetlen tollvonással. Pl. a templomok menedékjogát csupán néhány könnyebb természetű bűntényre korlátozta; a papság adómentességi jogát teljesen illuzóriussá tette azzal, hogy a régebbi eredetű egyházi birtokokat a közadók felének, az újabb szerzésűeket pedig egészének meg-

¹ Brosch M.: Geschichte des Kirchenstaates. II. k. Gotha, 1882. 78. l.

² Pastor i. m. XV. 670. s. kk. II.

fizetésére kötelezte ; azzal viszont, hogy hozzájárult egy egyháziakból és világiakból álló, ú. n. vegyes egyházi bíróság felállításához, a világi elemnek nemcsak a vitás illetékességű egyházi ügyekbe, hanem a papság benső életébe is beleszólást engedett. Római szemmel nézve az is súlyos sérelmet jelentett, hogy a konkordátum maximálta az egyháziak számát s az idegen honosságú papokat, köztük elsősorban a kurialistákat, kirekesztette a nápolyi egyházi javak és méltóságok birtokából.¹

És még ennek a rossz szerződésnek végrehajtása is lépten-nyomon összeütközésekre vezetett. A kormány ugyanis csak a rája nézve előnyös pontokat vette figyelembe, míg az Egyház szempontjából kedvezőket egyszerűen mellőzte. Gondolkodására jellemző, hogy mikor 1746-ban híre kelt, hogy Spinelli érsek a spanyol inkvizíció bevezetésének gondolatával foglalkozik, olyan rendelet kibocsátására akarta rábírní a hiszékeny és tájékozatlan uralkodót, mely egyszersmindenkorra lehetetlenné tette volna a püspökök beleszólását vallási kérdésekbe.² A kitűnő emberismerő XIV. Benedek pápa nem ok nélkül jegyezte meg, hogy Nápoly-

¹ Pastor i. m. XVI. 1. 37. s k. l. Croce i. m. 201. l.

² Pastor i. m. XVI. 1. k. 40. l.

ban nincs hiány rossz miniszterekben és olyan emberekben, akik időről-időre kihányják mérgöket, de teljességgel hiányzik egy megbízható egyházi tanácsadó.¹

A közvélemény túlnyomó része nemcsak megértéssel, hanem egyenesen lelkesedéssel kísérte ezt a kihívó és hagyománytípró egyházpolitikát. De ez nem is lehetett másként; hiszen a művelt körök maguk is azoknak az eszméknek és elveknek ígérete alatt állottak, melyek Tanuccinak és társainak működését ihlették. A felvilágosodásra esküdtek ők is, mint akkoriban mindenki, aki a művelt ember nevére igényt tartott. A felvilágosodás pedig természetesen kiölte a lelkekből a gyermeki kegyeletet s helyébe a kiméretlen kritika, a meddő kételkedés vagy éppen a fanatikus egyházgyűlölet szellemét csempészte. Az Egyház, mely eddig a szellemi és erkölcsi igények legfőbb ébresztőjeként és kielégítőjeként szerepelt, most egyszerre a maradiság és babonáság szimbóluma lett százezrek és milliók szemében. És pedig nem csupán világi emberek, hanem egyházi férfiak, papok szemében is. Mert a felvilágosodás olyan szellemi járvány volt, hogy fertőzése ellen még a papi talár, sőt a főpapi dísz és a bíbor sem nyújtott elegendő védel-

¹ Pastor i. m. XVI. 1. k. 40. l.

met. Felvilágosodott papok mindenütt, így Nápolyban is fölös számmal akadtak. Tipikus példájuk volt Genovesi Antal, a nápolyi egyetem első közgazdaságtan tanára, aki pap létére nem győzte eleget kárhozgatni a «bigottságot» és az egyházi ceremóniákat, melyek szerinte a bensőség helyébe a puszta külsőséget, a «szív erkölcsé» helyébe a látzaterkölcstöt ültetik.¹

Ilyen sivár vallási és erkölcsi viszonyok fogadták szentünket, mikor Nápolyba érkezett. Ő azonban nem csüggedt el, hanem habozás nélkül munkához látott. Főfeladatának most is a lelkek megmentését tekintette. Ezért működésében szándékosan került minden személyes élű polémiát; nem szállott pörbe senkivel és még gondolatban sem jutott eszébe, hogy a felvilágosodás téves tételeinek megcáfolására vállalkozzék. Hiszen ő nem tudósnak, hanem elsősorban és mindenekfölött apostolnak érezte magát. Ezért hűségesen kitartott eddigi eszközei mellett. Különösen a prédikálással nem tudott betelni. «Reggel és este — olvassuk az egyik vallomásban — mindenféle rendű és rangú emberek nagy sokaságának jelenlétében hirdette Isten igéjét. A léleképítésnek minden elképzelhető eszközét alkalmazásba

¹ Croce i. m. 178. l.

vette : így nevezetesen a lelkigyakorlatokat, a közös áldozásokat és a kilencedeket, főleg a Boldogságos Szűz ünnepein. Hétköznapokon kiváltkép az előkelőségek és általában a művelt körök özönlötték körül szószékét, áhítattal csüggtek szaván és igazi lelki gyönyörűséggel szívták magukba a belőle áradó kenetet. Ünnepnapokon, mikor a munka szünetelt, a köznép is hallgatására sietett és annyira megtöltötte a templomot, hogy sokan be sem fértek. Olyan nagy volt a buzgóság és igyekezet szavainak meghallgatására, hogy akárhányan már jóval a prédikáció megkezdése előtt helyet foglaltak maguknak. Prédikációiban általában iparkodott hallgatóinak értelmi színvonalához alkalmazkodni s lehetőleg könnyed és mégis kenetes stílusban fejezni ki gondolatait.»¹

Pompilius azonban sokkal realisabb szellem volt, semhogy a pusztá szóval beérte volna. Ezért ami hatást, istenes indítást élőszóval el tudott érni, azt igyekezett mindjárt meg is rögzíteni és állandósítani. Erre legjobb eszköze korának gazdagon fejlett barokk egyházi élete volt, mely éppen ezekben az évtizedekben nagy számban termelte ki magából a szebbnél-szebb és változatosnál-változatosabb áhítatmódokat. Szentünk tel-

¹ Resp. 79. §. 61. -s k. l. 113. §. 104. l.

jes megértéssel és délolasz temperamentumának lángoló hevével csatlakozott ezekhez a mozgalmakhoz és nemcsak hogy egész terjedelmében átvette, hanem egyben és másban még meg is bővítette a barokkáhítat gazdag inventáriumát. Így pl. nagyon sokat tett a Jézus szíve-kultusz terjesztésére és népszerűsítésére.

Napjaink e kedvelt áhítatgyakorlata a XVIII. század közepén már meglehetősen nagy és változatos multra tekinthetett vissza. Megindítóiu a középkori német misztikusok (Hermann József, Augsburgi Dávid, Eckehart mester, Tauler János, Suso Henrik, Kempis Tamás stb.) és népszónokok (Regensburgi Bertold, Fridolin István stb.) tekinthetők, akik száz és százféle változatban fejtették ki és okolták meg az ünnep teológiai, filozófiai és aszketikus tartalmát és jelentőségét. Elsősorban az ő fáradozásuknak volt köszönhető, hogy a német nyelvterületen már a XIII. és XIV. században gazdag és bensőséges Jézus szíve kultusz fejlődött ki, melynek ma is beszédes bizonyága a középfelnémet és középalnémet kéziratokban található tömérdek Jézus szíve-imádság, himnusz és látomás.¹ Mivel azonban a hit-

¹ Richstaetter, H. J. : Herz—Jesu—Verehrung d. Deutschen Mittelalters. 2. 1924.

újítás romboló vihara teljesen szétdúlta és feledésbe merítette ezeket a biztató kikezdéseket, a XVII. század elején mindent elülről kellett kezdeni. De a kezdeményezés most már nem Németországból, hanem Franciaországból indult ki. A fáradhatatlan Eudes Szent János († 1680), akit X. Pius pápa joggal nevez a «Jézus szíve kultusz szerzőjének, doktorának és apostolának», bámulatos biztossággal fejtette ki az új áhítatgyakorlat teológiáját és elsőnek kísérelte meg, hogy helyet biztosítson neki az Egyház liturgiájában.¹

Az ő nyomába lépett Alacoque Szent Margit († 1690), aki az 1673—1675. években nyert isteni kijelentések és látomások ösztönző hatása alatt minden követ megmozdított, hogy a Szentszív tiszteletére külön ünnepet és liturgiát eszközöljön ki.² De fáradozását egyselőre kevés siker kísérte. A coutancesi püspök ugyan már életében felállította az első Szentszív-oltárt, Grammont Pál besançoni püspök pedig kevéssel halála után (1692) kiadta az első Szentszív-miséét, de Róma sokáig hallani sem akart külön offi-

¹ Lebrun Ch. : Jean Eudes et le culte public du Coeur de Jesus. Paris, 1917.

² Bougaud E. : Bold. Alacoque M. Margit élete és a Jézus szent szíve tiszteletének eredete. Ford. Szentannai (Spett) Gy. Budapest, 1902.

ciumról és külön miséről. Margit lelkes munkatársai : Colombiére, Croiset és Gallifet jezsuita atyák szintén hiába vetették latba tudásukat és befolyásukat : XII. Ince (1697), XI. Kelemen (1707) és XIII. Benedek pápák (1726) a leghatározottabban elutasították maguktól a külön ünnep bevezetésének gondolatát.¹ Közben azonban a kultusz mint magánajtatosság feltartóztathatatlanul terjedt tovább. Terjesztésére különösen sokat tett Gallifet atya számos nyelvre lefordított munkája : *Jézus szent szívének tiszteletéről*.² Így lassankint az egész katolikus világnak közóhaja lett az újszerű áhítatgyakorlat hivatalos szentesítése, amit azonban XIII. Kelemen pápa csak 1765-ben és akkor is csak részben adott meg.

Olaszországban szintén korán gyökeret vert a Szentszív kultusza. Előmozdítására Portomaurizioi Szent Lénárd már 1729-ben külön testvérületet alapított.³ Pompilius ebben a tekintetben is híven követte híres kortársa példáját : olyan lelkesedéssel karolta fel a Szentszív tiszteletét, hogy egyik modern életírója nem habozik őt Jézus szent szíve apostolának és csodatevő heroldjának

¹ Thalhofer V.—Eisenhofer L. : Handbuch d. kath. Liturgik. I. 2. Freiburg, 1912. 668. l.

² De cultu s. Cordis Jesu. Róma, 1726.

³ Wetzer—Welte : Kirchenlexikon. 2. V. 1923. l.

nevezni.¹ «Mondhatatlan áhítattal viseltetett az Oltáriszentség és Jézus szent szíve iránt», olvassuk róla az egyik vallomásban.² A Jézus szíve-kilenced rendszeres végzését igen korán, talán még Lancianoban szokásba vette.³ Nápolyi tartózkodása idején még jobban elmélyült áhítata : prédikációiban és elmélkedéseiben egyre többször tért rá a Szentszívből kiáradó kegyelmek részletezésére s ezenközben akárhányszor olyan hangot ütött meg, mely bensőség és melegség dolgában Eudes Szent Jánosnak, Colombiérenek, Croisetnek, Gallifetnek és a Szentszív többi nagy apostolának legkülönb írásaira emlékeztet bennünket. Az öreg Bozzuti Alipius állítása szerint valahányszor a Szentszív tiszteletéről szólt, mindannyiszor szeráfhoz volt hasonlatos.⁴ Elmélkedéseinek egy része különben reánk maradt és a mult század végén a boldoggáavatás távolabbi előkészítéseként nyomtatásban is megjelent.⁵ Ugyancsak reánk maradt : *Kilencnapi ájtatosság Jézus szent szívének tisz-*

¹ Clemente i. m. 604. l.

² Resp. 93. §. 76. l.

³ Summ. 3. 9. §. 12. l.

⁴ Summ. 8. 89. §. 103. l.

⁵ Mese sacro al Cuore di Gesù. Serto di pie riflessioni, scritte dal Ven. P. Pompilio M. Pirrotti delle scuole pie, con ossequi e altre pie pratiche pel P. Michelangiolo M. Monti. Napoli, 1887.

teletére c. rövid vezérkönyve is, melyet mai formájában csak élete végén szülővárosában, Montecalvoban vetett papírra.¹ Ugyanitt később *Congregazione di sorelle del Cuore di Gesù* néven jámbor testvérületet is alapított a Szentszív kultuszának terjesztésére.²

A Szentszívhez hasonlóan nagy buzgósággal és eredménnyel dolgozott szentünk az Úr kínszenvedése tiszteletének terjesztésén is. A keresztúti ájtatosságot, melyet híres kortársa, Portomauriziói Szent Lénárd éppen az ő idejében kezdett nagyobb arányokban népszerűsíteni,³ zsenge fiatalságától fogva legkedvesebb áhítatgyakorlatai közé sorozta. «Isten szolgájának az Oltáriszentség, úgyszintén az Úr kínszenvedése iránt tanúsított áhítatát az egész nép bámulattal szemlélte» olvassuk az egyik vallomásban.⁴ Ezirányú buzgóságának ma is ékes bizonyossága *Via crucis* címen reánk maradt kis munkája, melynek mélységes átélésről és szerető részvétről tanuskodó elmélkedéseit ma sem tudjuk meghatottság nélkül olvasni.⁵ De

¹ Novena al Cuore SS di Gesù. Summ. 8. 88. §. 102. l.

² Resp. 24. §. 16. l.

³ Molnár A. : A ferences szellem. Szombathely, 1926. 479. l.

⁴ Resp. 229. §. 240. l.

⁵ Tasca—Grillo i. m. 339. s kk. ll.

itt sem érte be puszta szóval, hanem azt akarta, hogy hozzá hasonlóan a hívek is valósággal beletemetkezzenek az Úr keserves kínjainak átélésébe. Ezért korán szokásba vette, hogy a szentmise végén néhány tömör és megindító mondattal eléjük vetítette a kínszenvedés fenséges drámájának főbb jeleneteit. És pedig ilyenképpen :

«1. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, halálra ítéltté, én kedvesem.

2. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, magadhoz ölelted a keresztfát, én kedvesem.

3. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, először estél a földre, én kedvesem.

4. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, édesanyáddal találkoztál, én kedvesem.

5. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, idegenek segítettek neked vinni a keresztet, én kedvesem.

6. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, vérrel áztattad Veronika kendőjét, én kedvesem.

7. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, másodszor estél a földre, én kedvesem.

8. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, a jeruzsálemi asszonyokkal találkoztál én kedvesem.

9. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, harmadszor estél a földre a kereszt súlya alatt, én kedvesem.

10. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, ruháidtól megfosztattál, én kedvesem.

11. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, keresztre szegeztetted, én kedvesem.

12. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, a keresztfán meghaltál, én kedvesem.

13. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, a keresztfáról levétetted, én kedvesem.

14. állomás. Szép kedvesem, szép kedvesem, a sírba tétetted, én kedvesem». A végén még hozzátette Assisi Szent Ferencel: «Imádunk téged, Krisztus és áldunk téged, mivelhogy szent kereszteddel megváltottad a világot» és csak ezután fejezte be a szentmisét.¹

Minden bizonnyal Assisi Szent Ferenc ihletéből merítette szentünk azt a meleg áhítatot is, mellyel az Úr szent gyermekége iránt viseltetett. Az egyik leccei vallomásból tudjuk, hogy még lancianói tartózkodása idején külön kilencedet szerkesztett az isteni kised tiszteletére s azt nyomtatásban is közzé tette. Az első kilencedet stílszerűen a klarisszák tiszteletreméltó kolostorának templomában tartotta fényes külsőségek

¹ Summ. 8. 57. §. 96. l.

közt és nagy embertömeg jelenlétében. A valamástevők arról is biztosítanak bennünket, hogy a megkapó áhítatgyakorlat merőben új volt és kizárólag a szent révén terjedt el a családokban és templomokban.¹

Az Úr Jézussal kapcsolatban azonban legnagyobb áhítattal mégis az Oltáriszentség iránt viseltetett Pompilius. Kora gyermekségétől fogva valósággal lángolt a szeretet e nagy szentsége iránti szeretettől és szent kötelességének érezte, hogy másokat is, lehetőleg minél többet, tiszteletére kapasson. «Isten szolgája — olvassuk róla — minden eszközzel: úgymint prédikálással, naponkinti oktatással, nyilvános könyörgésekkel, a legméltóságosabb Oltáriszentség esténkinti kitételének szokásba vételével, egyéni buzdításokkal, főleg pedig hatékony példaadással rajta volt, hogy a hívők szívét az isteni szeretet tüzével felgyullassza.»² Szemtanuk állítása szerint, mikor belépett a templomba, olyan hévvel sietett a szentségoltár felé, mintha nem is járt, hanem egyenesen röpült volna; lába szinte alig érte a földet.³ Hát még mikor misézett! Olyankor nem is embernek, hanem földre szállott szeráfnak

¹ U. o. 6. 51. §. 83. l.

² Resp. 261. §. 292. l.

³ U. o.

látszott.¹ Egy-egy miséjén való jelenlétel a legnagyobb és legmegrázóbb lelki élmények közé tartozott. Jellemző, hogy élete utolsó szakában campi hívei közül akárhányan a templom előcsarnokában bóbiskolták át az éjtszakát, csak hogy reggel ajtónyitáskor elsőeknek léphessenek be és az oltár előtt jó helyet szerezhessenek maguknak.²

Pompilius misemondásának legfőbb varázsa az önfeledt áhítat volt, mellyel a szent cselekmény minden parányi részletét átélte és átlelkesítette. Unokaöccse állítása szerint miseközben állandóan természetfölötti extázisban égett.³ A szüntelenül égő benső tűz kétféle hatásban nyilvánult nála: egyfelől lépten-nyomon az elragadtatottság boldog felkiáltásait csalta ajkára, másfelől arra ösztönözte őt, hogy hallgatóinak is minél bővebben juttasson a maga felejthetetlen élményeiből. Ezért nem elégedett meg szenvedőleges jelenlétökkel, hanem igyekezett minél nagyobb mértékben bevonni őket a mélyértelmű szertartások végzésébe és átélésébe. Ezen az alapon joggal sorozhatjuk őt a napjainkban mindjobban terjedő liturgikus mozgalom úttörői és előkészítői közé. A vallomások ebben a tekintetben is sok

¹ Summ. 6. 1. §. 74. 1.

² Summ. 6. 9. §. 75. 1.

³ Summ. 8. 4. §. 88. 1.

érdekes részletet örökítenek meg róla. Így elmondják, hogy gyakran kint a templomban öltötte magára a szent ruhákat és ezenközben tüzetesen megmagyarázta mindegyiknek szimbolikus jelentését ; máskor meg a szentmise különböző részeit állította hallgatói lelki szeme elé.¹ De azt is megtette, hogy magában a szentmisében hívta fel a jelenlevők figyelmét egyes fontosabb mozzanatokra és a mögöttük rejtőző szent titkokra.²

Sőt ezen túlmenőleg is iparkodott a nép cselekvő közreműködését biztosítani : együtt mondotta vele a lépcsőimát és a bűnvalloást³ s a fontosabb részeknél bizonyos közbeszúrt könyörgéseket ismételtetett velők. Mialatt pl. a lépcsőn felment, a népnek ezt kellett mondania : «Most megy a szép kedves a Kálvária hegyére, hogy megváltói áldozatát bemutassa az örök Atyának». A felajánlást pedig ezekkel a szavakkal kellett kísérnie : «Felajánlom néked, örök Atya, a kenyér áldozatát bűneim bocsánatáért, hogy részese lehessen a te isteni jószágodnak és irgalmadnak.»⁴

Még meghatóbb volt az *Orate fratres*-t megelőző szertartás : a nép előbb harminc-

¹ Resp. 230. §. 240. l.

² Resp. 225. §. 233. l.

³ Summ. 8. 63. §. 98. l. Resp. 213. §. 217. l.

⁴ U. o.

háromszor egymásután elmondotta : «Imádlak téged, Uram — azután hozzátette — hálát adok néked, én Jézusom azért a sok nagy jótéteményért, melyet nekem juttattál ; hálát adok néked, én Istenem, amennyire csak tudok és képes vagyok ezen a nyomorúságos világon ; remélem, Uram, hogy ott a túlvilágon örökkön-örökké áldhatlak majd téged. Bánom, Uram és teljes szívemből fájlalom, hogy téged, a legfőbb jót, olyannyiszor megbántottalak. Inkább ezerszer haljak meg, édes Istenem, semhogy téged újból megbántsalak. Ó jöjj lelkembe, Uram, végy lakást bennem, én legfőbb javam, én édes Istenem».¹ Az imádság végeztével megint a szent ragadta meg a szót és nyomatékosan figyelmeztette hallgatóit az élet mulandóságára és az örökkévalóság soha véget nem érő tartamára. «Ha egy madárka, mondjuk, egy tengelice — mondotta többek közt — sok-sok millió esztendőn át abban fáradna, hogy a tenger vizét csepenként kimerje, a tenger végre is kiapadna s az örökkévalóság még mindig nem kezdődne.» Majd imádságba csapva át így folytatta : «Én Uram, amint te voltál életem megindítója, add, add, hogy te légy végső révbejutásom is. Uram, én nem akarok

¹ Summ. 8. 63. §. 98. 1. Resp. 213. §. 217. 1.

örökre elveszni. Uram, én üdvözülni akarok. Imádlak téged, Uram, az én szegény és nyomorúságos lelkem nevében. Imádlak téged, Uram, azoknak nevében is, akik nem imádnak téged ; add meg nekik, Uram, az igaz világosságot és az igaz kegyelmet, hogy megtanuljanak téged imádni. Imádlak téged, Uram, a tisztító tűzben szenvedő lelkek nevében is ; hintsd meg őket, Uram, szent véred egyetlen cseppjével s üdítsd fel ezeket a szegény és elesett lelkeket. Imádlak téged, Uram, a hitetlen lelkek nevében is, akik nem adják meg neked a téged megillető tiszteletet. Add meg nekik, Uram, az igaz világosságot és az igaz kegyelmet, hogy igaz Istenöknek ismerjenek meg téged».¹

Általában a szentmisének minden részét át- meg átszötte a bensejét eltöltő égő szeretet önfeledt felkiáltásaival.² Az öreg Bosco Eduárd vallomása szerint az öregek ajkán még 60—70 esztendővel a szent halála után is széltében-hosszában járták a «Jóságos Atyám», «Én szép szerelmesem» és más hasonló felkiáltások, melyeket mind tőle tanultak el.³ Amellett azonban a legnagyobb gondtal vigyázott az Egyház előírásainak pontos megtartására. Egyik rendtársa, a nyolcvan-

¹ Summ. 8. 51. s kk. §§. 95. s k. l.

² Summ. 8. 43. §. 94. l. Resp. 230. §. 3241. l.

³ Summ. 8. 15. §. 90. l.

éves Junco Emánuel külön kiemeli róla vallomásában : «Biztos vagyok benne, hogy Isten szolgája, aki az Egyház parancsainak megtartásában más téren olyan buzgónak mutatta magát, a szentmiseáldozat bemutatásában is semmit hozzá nem tett, semmit el nem vett vagy változtatott azon, amit a szabályok előírnak». És a többi papi tanuk mindenben megerősítik ezt a vallomást.¹

Természetes, hogy ez a lángoló szeretet iparkodott más lelkeket is lángra gyujtani. Az eucharisztia hőse és fáradhatatlan lovagja azt akarta, hogy minden katolikus hívő az ő buzgóságával és olthatatlan szomjával közeljék az oltárszekrény csendes lakója felé. Elsősorban rendületlen hitet követelt. «Ha nem hiszitek — mondotta egyszer egy vasárnapi prédikációjában —, hogy Jézus Krisztus itt a kenyér színe alatt valósággal jelen van, őt magát fogom megszólaltatni és ti, tudom, elájultok majd a félelemtől».² Azután feltétlen tiszteletet és hódolatot kívánt iránta. Ennek öregbítésére később szokásba vette, hogy a hívek imadására esténként kitétte a cibóriumot s a végén áldást adott vele.³ Mindenekfölött pedig azt akarta, hogy hallgatói minél gyakrabban járuljanak az élet

¹ Resp. 225. §. 233. l.

² Resp. 260. §. 291. l.

³ Summ. 5. 65. §. 70. l. Resp. 203. §. 204. l.

kenyerének vételéhez. Abban a korban, amikor a janzenizmus hazug rigorizmusával észrevehetően megapasztotta az áldozások számát, szentünk a legnagyobb határozottsággal a gyakori, sőt mindennapi áldozás mellett tört lándzsát. Lelki gyermekeihez intézett leveleiben nem győzte elég nyomatékkal ajánlani a lelkek királyához való minél többszöri odajárulást. «Igen, lányom — írja pl. az egyikben —, a Szép Mama oltalmába foglak majd ajánlani; te pedig csak járulj minél gyakrabban a szentségi Jézushoz; ajánld magadat minél gyakrabban az isteni jegyesnek, aki itt rejtőzik ebben a nagy szentségben».¹ Ugyanez a hang cseng ki abból a napirendből, melyet egy jámbor lélek használatára állított össze. «Szeresd — olvassuk benne — a gyakori áldozást s úgy tekintsd azt, mint lelkednek egyetlen támaszát. Lám a katonák, mielőtt ütközetbe indulnának, erős italokat isznak. És te, édes fiam, annyi szorongattatás és veszedelem közepett, miért nem sietsz erősíteni magadat a szentségek vételével? Ha teheted, járulj mindennap áldozáshoz és csak azután láss munkádhoz. Azt mondod, hogy nem vagy hozzá elég tökéletes? Emlékezzél rá, fiam, hogy az Oltáriszentség a betegek s nem az egészségesek ele-

¹ Summ. 8. 4. §. 93. 1.

dele ; hiszen aki egészséges, az nem szorul orvosra».¹ De volt is foganatja szavának. Bosco Eduárd atya mély meggyőződéssel állítja, hogy az áldozáshoz járuló nagy népsokaságot elsősorban a szent buzdításai, másodsorban pedig határtalan buzgóságának szemlélete és követésre készítő ereje ihlették vallásos kötelességeinek ilyen példaszerű teljesítésére.²

Ha lehet, még az eucharisztianál is nagyobb áhítattal fonta körül Pompilius a Boldogságos Szűz napsugaras alakját. Valóban elmondhatjuk róla, hogy minden tekintetben hű lovagja és lelkes tisztelője volt az Istenanyának. Ebben valamennyi ismerőse és kortársa egyetért. A boldoggáavatását megelőző tanuvallomások során minduntalan ilyen nyilatkozatok bukkannak elénk : «A Szent Szűz iránt tanusított áhítata egészen rendkívüli és csaknem hihetetlen volt».³ «A Szent Szűz iránt tanusított buzgóságáról nem kell külön beszélnem, mivel az szinte közmondászámba ment.»⁴ «A gyöngédség, hév és lelkesedés, mellyel a Boldogságos Szűz nevét kieltette, egyenesen páratlan volt. Még soha életemben — pedig már nyolcvankettedik

¹ Tasca—Grillo i. m. 338. l.

² Summ. 6. 47. §. 82. l.

³ Summ. 8. 45. §. 95. l.

⁴ Summ. 8. 81. §. 101. l.

éveimet taposom — nem találkoztam és nem beszéltem emberrel, aki csak megközelítőleg is olyan bensőséges ragaszkodással viseltetett volna az ég Királynéjához.»¹ «A tisztelet, mellyel a Szent Szűz iránt viseltetett, emberi szóval ki sem fejezhető. A *Szép Mama* név annyiszor megfordult ajkán, hogy prédikációiban, gyóntatásaiban és köznapi társalgásában nem győzte eleget ismételni; de mindig olyan páratlan gyöngédséggel és bensőséggel ejtette ki, hogy valósággal elbűvölte vele hallgatóit.»² Még jellemzőbb, amit Pastorelli János vallomásában olvasunk. A tekintélyes ügyvéd ugyanis elmondotta, hogy egyszer testvérének, Pastorelli Január nápolyi piaristának szobájában egy kis Mária-szobrot látott, mely valaha Pompilius szobájában állott s a szobor alján a szent sajátkezű írásával a következő sokatmondó szavakat olvasta: «Pompilius atya, vagy örök kínok, vagy örök dicsőség».³

Szentünk tehát e részben is hű követője volt a piaristarend nagy patriarchájának, aki nemcsak magát, hanem rendjét is az Istenanyának szentelte s azt akarta, hogy minden szerzetesfia lelkes apostola legyen a Mária-

¹ Summ. 8. 66. §. 99. 1.

² Summ. 8. 71. §. 99. 1.

³ Summ. 3. 44. §. 28. 1.

kultusznak.¹ Míg rendszeresen tanított, diákjait szüntelenül így biztatta : «Köszöntsétek a Szép Mamát», «Szeressétek a Szép Mamát és ajánljátok fel neki magatokat». És ha egyik-másik tanítványának hébe-hóba valami kis ajándékkal kedveskedett, sohasem mulasztotta el hozzátenni : «Nesze, a Szép Mama küldi neked ajándékba».² De még később is, mikor már kikerült az iskolából, örömet szakított rá időt, hogy a kicsinyek számára hosszabb-rövidebb Mária-imádságokat készítsen. Az öreg la Zazzera Angelus az 1836. évi beneventói tanukihallgatások alkalmával büszkén hivatkozott rá, hogy könyvei közt évtizedeken át féltő gonddal őrizte a szent egyik Mária-imádságának eredeti kéziratát. A kézirat ugyan később elkallódott, de az öreg a bírák nagy ámulatára, kilencvenhat éves fővel is hibátlanul el tudta mondani az emlékezetébe mélyen bevésődött imádságot : «Szentséges Szűz, Isten anyja, Mária, íme én, a te legméltatlanabb szolgád ezennel kegyes színed elé járulok és a te határtalan kegyes-ségedben bízva, másrészt meg attól a vágytól hevítve, hogy néked szolgáljak, különös pártfogómnak, úrnőmnnek és anyámnak választalak téged s erősen felteszem magamban, hogy

¹ Talenti i. m. 476. l.

² Tasca—Grillo i. m. 230. l.

mindig szeretni és szolgálni foglak és minden tőlem telhetőt megteszek, hogy mások is szeressenek és szolgáljanak téged. Esedezve könyörgök hozzád, óh Istennek anyja és nekem is kegyes jó anyám, fogadj engem alázatos fiadul és végy magadnak örök lakást gondolataimban, szavaimban, cselekedeteimben és életemnek minden jelentős megnyilatkozásában ; engedd, hogy életemet Isten nagyobb dicsőségére és tiszteletére irányozzam. Jóságos édesanyám, Mária, kezedbe ajánlom lelkemet most és halálom óráján. Jézus, Jézus, Jézus».¹

Ugyanígy beszédeiben és elmélkedéseiben is sűrűn kitért a szent Mária nagyságának, érdemeinek és dicsőségének magasztalására. Ilyenkor arca kigyúlt, egész lényét földöntúli hév öntötte el és szavaiból olyan lenyűgöző meggyőződés és lelkesedés áradt, hogy hallgatói nem tudtak ellenállni varázsának.² Ilyen tárgyú elmélkedéseinek jelentékeny része szerencsére kézírásban reánk maradt és a múlt század nyolcvanas éveiben Monti atya gondozásában *Máriának szentelt év*,³ *Mária-*

¹ Summ. 9. 91. §. 119. 1.

² Summ. 8. 60. §. 98. 1.

³ Anno sacro a Maria. Serto di pie riflessioni scritte dal ven. P. Pompilio M. Pirrotti delle Scuole Pie con ossequi ed altre pie pratiche pel P. Michelangiolo. Napoli, 1886.

*nak szentelt hónap*¹ és *Mária szívének szentelt hónap* címen nyomtatásban is megjelent.²

A szentolvasó terjesztésére és népszerűsítésére szintén nagyon sokat tett Pompilius. Őmaga kora gyermekségétől fogva nap mint nap elmondotta és rajta volt, hogy másokkal is megkedveltesse. Ezért már tanár s még inkább népszónok korában ezer- és ezerszámra osztotta szét azokat a rózsafüzéreket, melyeket az éjtszaka csendes óráiban legtöbbször sajátkezűleg fűzött fonálra.³ A jámbor hívek ajkán azután nemsokára szárnyra kelt a hír, hogy az olvasókészítésnél maga a Boldogságos Szűz segít neki, aki ismételten megjelenésével tüntette ki hű szolgáját.⁴

A kép teljessége kedvéért meg kell említenünk azt a meleg és bensőséges szeretetet is, melyet szentünk a tisztító tűzben szenvedő lelkek iránt érzett s melyet másokban is éleszteni iparkodott. E téren legnevezetesebb alkotása az *isteni szeretetről nevezett testvérület (Carità di Dio e di Maria SS. del Suffragio)* volt, melyet kevéssel Nápolyba jövetele után alapított s mely elé célul a szenvedő lelkek

¹ Mese sacro a Maria. Serto di pie riflessioni intorno alla gran Madre di Dio. U. o. 1886.

² Mese sacro al Cuore di Maria. U. o. 1887.

³ Summ. 3. 28. §. 19. l. 5. 45. §. 67. l. Resp. 269. §. 307. l.

⁴ Resp. 178. §. 173. l. 269. §. 307. l.

segítését tűzte ki. Az alapszabályok értelmében a testvérület tagjai kötelesek voltak jó példát adni embertársaiknak a betegek látogatásában, a szomorúak vigasztalásában, a foglyok gyámolításában és általában mindenemű irgalmas cselekedet gyakorlásában; ezenfelül kötelesek voltak nagybőjtben lelki-gyakorlatot tartani, a hétfői gyászmiséken résztvenni és az elhunyt tagokért kilencedet végezni.¹ És Pompiliusnak volt rá gondolja, hogy a gazdag program ne maradjon írott malaszt. Eleinte a S. Maria di Caravaggio altemplomában gyűjtötte maga köré a testvéreket, mely tágasság és világosság dolgában semmivel sem állott mögötte a felső templomnak. Itt prédikált nekik, itt gyón-tatta és áldoztatta őket, végezte velök a halottak kilencedét s mutatta be a hétfői gyász-miséket.²

Az emberi gyarlóság azonban hamarosan kikezdte művét. A féltékenység és irigység különféle gyanúsításokkal és ráfogásokkal kezdte illetni a szépen nekizsendülő vállalkozást. Ez a galád eljárás arra indította Pompiliust, hogy a Caravaggióból idegen helyre tegye át a társulat működését. Jó emberek segítségével a Vicolo de Paradisón mihamar

¹ Tasca—Grillo i. m. 133. s k. l.

² Summ. 9. 47. §. III. l.

sikerült is neki egy kis kápolnát szereznie, melyet azután részint alamizsnából, részint a tagok kezemunkájával tetemesen megnagyobbított és megszépített. Ezentúl itt folytatta lélekmentő és nemesítő munkáját, még pedig olyan sikerrel, hogy a testvérület tagjai illetékes tanuvallomás szerint valamennyien példaképei lettek az erényes életnek.¹ A szembetűnő sikerre a világi hatóságok is felfigyeltek: IV. Károly király 1754 szeptember 25-én hivatalosan jóváhagyta a társulat működését és külön jogi személyiséget adományozott neki. Másfél évtizeddel később, 1768 szeptember 30-án pedig IV. Ferdinánd a királyi főtestvérület címével ruházta fel.² Talán ennek a nagylelkű felkarolásnak köszönhető, hogy a testvérület szerencsésen túlélte a forradalmi idők rombolását és ma is folytatja áldásos tevékenységét. Külön érdeméül kell említenünk, hogy ma is kegyeletesen ápolja alapítójának emlékét és oratóriumában büszkén mutogatja az egyszerű és alázatos piarista olajfestésű képét.

Természetes azonban, hogy ezek a nyilvános és részben a hívekkel együtt végzett áhitatgyakorlatok csak elenyészően kis részét tették Pompilius vallási életének. A hangsúly

¹ Resp. 113. §. 107. l. 240. §. 256. l.

² Tasca—Grillo i. m. 134. s k. l.

nem rajtuk, hanem mindig és következetesen a magángyakorlatokon, nevezetesen a kemény önsanyargatásokon és böjtökön s a vége-hosszukat nem érő elmélkedéseken és imádságokon volt. Mert nem szabad felejtenünk, hogy Pirrotti is, miként az Egyháznak annyi kiváló szentje, egyenlő mértékben egyesítette magában a lázas tevékenység és a csendes szemlélődés szellemét ; napközben minden fenntartás nélkül embertársaié tudott lenni s viszont az éjtszaka hangtalan némaságában úgy bele tudott temetkezni Isten végtelen nagyságának, jóságának és irgalmának szemléletébe, mintha mást sem tett volna életében. A tabernákulum előtt egész éjtszakákön át ott tudott térdelni. Ilyenkor, mint az egyik vallomástevő tanúsítja, mondhatatlanul édes beszélgetésekben az Úr elé tárta szívének minden titkos vágyát és gondolatát.¹ Máskor meg a kolostor kertjében vonta meg magát és reggel akárhányszor harmattól vagy dértől csapzott hajjal tért meg szobájába ; tehát az egész éjtszakát ott kint töltötte Isten szabad ege alatt.² Alvásra, pihenésre így persze nem igen jutott ideje. De ő nem sokat törődött ezzel ; önmagára, testére, kényelmére jóformán semmi gondot nem fordított.

¹ Summ. 8. 64. §. 98. 1.

² Summ. 8. 60. §. 97. 1.

Étkezés tekintetében is csak azt a minimális mértéket igényelte, melyre élete fenntartásához okvetlenül szüksége volt. Egyébként minden gondolata Isten dicsősége és ember-társainak java volt.

Ebből az egymás mellé állításból természetyszerűleg következett, hogy a szent szociális programja együtt nőtt és izmosodott benső életének mélyülésével. Amit mint az Abruzzok apostola kezdett, azt Nápolyban hasonlíthatatlanul szélesebb mederben és nagyobb odaadással folytatta. Az ortonai és lancianói mintagyóntató csak most fejlődött igazi lélekművésszé. De volt is kin gyakorolni művészetét : gyóntatószéke körül a nap minden szakában csapatostul tolongtak a tisztulást sóvárgó szegény bűnös lelkek. És ő mindenkinek egyformán szívesen állott rendelkezésére ; mindenkire egyformán türelmes és szeretettel teljes volt. Gyónó gyermekeiben, akár gazdagok voltak, akár szegények, mindig csak a vergődő és felemelkedni vágyó bűnös embereket látta s ezért a legkisebb különbségtevést is bűnnek tartotta volna köztük.¹ Sőt nem várta be, hogy a bűnösök és vigasztalásra szorulóak oda jöjjenek hozzá, hanem, ha tehette, maga indult felkeresésükre. Ami kis szabad ideje

¹ Summ. 9. 43. s kk. §§. 110. l.

volt tehát, azt mind a kórházak, börtönök és nyomortanyák szerencsétlen lakóinak látogatására és vizsgálatára s a klauzura alatt élő apácák és laikus testvérületek lelki ügyeinek intézésére fordította.¹ Mert ő mindenre tudott időt szakítani. Ebben a tekintetben is méltó tanítványa volt Kalazanci Szent Józsefnek, aki életírói szerint valósággal művészetté finomította az idő megsokszorosításának és megszentelésének tudományát.

Ilyen gazdag munkakör és ilyen lázas tevékenység mellett természetes, hogy Nápoly népe egyre nagyobb tisztelettel kezdett feltekinteni az új apostol alakjára. Hiszen lehetetlen volt nem látnia és nem éreznie, hogy Pompilius szívének minden dobbanásával az ő megnevesítését és megszentelését szolgálja. Készséggel adta tehát magát lelki vezetésére és egyre fokozódó mértékben vette ki részét az általa meghonosított áhitatgyakorlatokból. Ösztönszerűen megérezte, hogy a vele való érintkezés és a vezetése alá való helyezkedés révén maga is jobbá és nemesebbé lesz. De a benső megtisztulás vágyán kívül más oka is volt készséges hozzásimulásának. Nevezetesen a buzgó szerzetesen, a fáradhatatlan gyóntatón és az irgalmas szeretet utólérhetetlen mesterén

¹ Summ. 9. 49. §. III. 1.

túl hamar felfedezte Pompiliusban a szentet is. Már pedig tudjuk, hogy az olasz nép életében a szent sokkal többet jelent, mint a hidegebb vérmérsékletű északi népekében: több rá az igénye és több iránta a megértése. Az olasz nép sok százados keresztény neveltetésének megfelelően ma is a legtökéletesebb és legkívánatosabb emberi eszmény kiteljesedését látja a *santo*-ban s ezért szenvedélyes örömmel és példátlan együttérzéssel üdvözli minden egyes leendő új szent feltűnését és szinte kényszerítő erővel sodorja tovább, előbbre a tökéletesség magaslatai felé.

Az egyháztörténelemben, legalább a középkor dereka óta nem találunk még egy társadalmat, mely a szentségnek olyan termékeny és kibontakozásra készítő talaja lett volna, mint az olasz. Szinte azt mondhatnók, hogy Olaszországban a szent nem individuális, hanem kollektív jelenség: egy-egy város vagy vidék vallásos áhítatának kivirágzása egy mélyebb és jellegzetesebb egyéniségben. Természetesen nem abban az értelemben, mintha a szent egyéni arculatát megadó hősies erénygyakorlatok a közösség munkájának eredményei volnának, hanem abban, hogy a közösség a maga legbensőbb vágyainak kiteljesedését látja benne, tisztelettel és áhítattal közelít feléje s iparkodik minél közelebbi kapcsolatba kerülni vele.

Tipikus példa erre Assisi Szent Ferenc kortársának, a krónikaíró Gianói Jordánnak esete, aki kedves naivsággal és jóízű humorral meséli el, hogy csak azért került a Németországba induló misszionárius testvérek közé, mivel mindenáron meg akarta ismerni bennök a leendő vértanukat, hogy azután majd eldicsekedhessék ismeretséggel.¹ Összeköttetésbe kerülni egy szenttel és személyes élmények alapján tanúságot tenni szentségéről : ez a jámbor olasz hívőre nézve olyan nagy kitüntetés, hogy nagyobbat nem is tud nála képzelni.

Ebből a lélektani adottságból természet-szerűleg következik a szentek nyomában járó gazdag legendaképződés és a szenvedélyes csodakeresés. Hiszen a szent és a csoda egymást kölcsönösen kiegészítő fogalmak ; csoda nélkül nincsen szent. Amint tehát feltűnik egy-egy szent, személyével kapcsolatban a nép ajkán azonnal megindul a csodák emlegetése és kiszínezése. Mennyi ezekben a csodákban a valóság és mennyi a kitalálás és hozzáadás, azt a legtöbb esetben lehetetlen eldönteni. De ez nem is fontos. A lényeg az, hogy a kortársak rendületlenül hisznek bennök s révükön a csodatevő aureoláját fonják a hön tisztelt szent homlokára.

¹ *Chronica fr. Jordani.* Ed. H. Boehmer. Paris, 1908. 19. s k. l.

Pompilius alakja körül, tudjuk, már fiatal tanár korában szövödni kezdtek a legendák aranyló szálai. Mióta a kis Capretti-fiút életre keltette, tisztelőinek ajkán egyre többször esett szó csodáiról. Az Abruzzok népe már egyenesen a csodatevő szentet látta és ünnepelte benne. A Nápolyban történt események még jobban megerősítették és növelték csodatevő hírét. A vallomások különösen két szembeszökő csodáját emelik ki: egy kútbaesett kis fiú megmentését és egy megkísérelt hitvesgyilkosság megakadályozását. Az előbbinek emlékét a már többször említett Junco Emánuel atya őrizte meg számunkra.

É szerint a szent egyszer éppen a sekrestyében foglalatoskodott, mikor lélekszakadva berohant hozzá egyik gyónóleánya és esengve kérte, hogy jöjjön vele azonnal, mert kis fia játékközben egy mélyvízű kútba zuhant. Pompilius rögtön késznek nyilatkozott az útra; előbb azonban néhány pillanatra odatérdelt a Boldogságos Szűz képe elé és buzgó áhítattal segítséget kért a kétségbeesett anya számára. Azután megindult az udvar felé, hol a megrendítő szerencsétlenség történt. Mikor odaért, keresztet vetett a kútra, mire a víz, mintha csak valami titokzatos erő mozdult volna meg benne, egyszerre emelkedni kezdett.

Percről-percre magasabbra hágott és már a perem felé járt, mikor feltűnt benne a kis gyermek alakja. Mily nagy volt azonban az édesanya és a körötte szorongó sokaság ámulata és öröme, mikor a biztosra vett kis holttetem helyett egy vidáman paskoló és mosolygó eleven kis fiút pillantottak meg, akinek az égvilágon semmi baja nem volt. A boldog édesanya túláradó örömmel vetette magát a szent lábához. Ez azonban szerényen elhárított magától minden köszönetet. «Menj a templomba — mondotta — és ott adj hálát Istennek és a Szép Mamának.»¹

Még csodálatosabb a másik eset, melyről annakidején Milano János expiarista tett vallomást. Előadása szerint a szent nápolyi tartózkodása idején egy közrendű házaspár a lehető legrosszabb viszonyban élt egymással. Annál feltűnőbb volt tehát, hogy a férj egy napon, mintha csak kicserélték volna, váratlanul megjuhászodott; annak rendje-módja szerint bocsánatot kért korábbi durvaságaiért és a teljes kibékülés megpecsételésére a legközelebbi vasárnapra kirándulásra hívta feleségét. Az asszony gyanútlanul elfogadta a meghívást. Egy darabig a legjobb egyetértésben is haladtak egymás mellett. Mikor azonban egy min-

¹ Summ. 19. 6. §. 185. s k. 1. Resp. 125. §. 121. 1.

denkitől elhagyott puszta helyre értek, a férj hirtelen előrántott egy nagy kést és a halálra rémült asszonyra támadt vele. A szégyen asszony, aki egyébként a szent buzgó gyónói közé tartozott, halálos szorongásában kiáltozni kezdett: «Pompilius atya, jöjj, segíts». És íme abban a pillanatban megjelent előttük Pompilius, szigorú és fenyegető arccal odalépett a gyilkos szándékú férj elé, kiragadta kezéből a kést és azzal ismét eltűnt. A megrémült férj most már természetesen felhagyott gyilkos szándékával, sőt másnap elment a S. Maria di Caravaggióba és ott a szent lábánál töredelmes gyónást végzett. Pompilius a gyónás végeztével bizalmasan félrevonta őt és megmutatta neki a kést, melyet előző nap elvett tőle. A dolog lényegéhez még hozzátartozik, hogy a szent a kérdéses időben éppen a Caravaggióban prédikált és hallgatói egyszer csak azon vették észre magukat, hogy minden látható ok nélkül elhallgatott; már-már rosszulletté gondoltak, mikor néhány pernyi hallgatás után ismét magához tért és tovább folytatta beszédét.¹

Természetes, hogy az ilyen és hasonló eseményeknek hamar híre kelt és nagy mértékben növelték a szent tekintélyét és nyomatékozták szavának súlyát.

¹ Summ. 19. 3. §. 184. s k. l.

HATODIK FEJEZET.

A megpróbáltatások tisztító tüzeiben.

Már több mint egy évtizede serénykedett szentünk Nápolyban a maga és mások lelkének megszentelésén, mikor rosszakaróinak galádsága váratlanul olyan vihart támasztott ellene, mely hosszú időre kiszakította őt megszokott életkereteiből. Mint előtte és utána annyi jámbor és istenfélő embernek, neki is meg kellett győződnie az Irás szavának igazságáról: «Akit szeret az Úr, azt megfenyíti».¹

A veszedelem felidézõ okát a legáltalánosabb emberi gyöngeségben, a szeretetlenségben és irigységben kell keresnünk. Sok ember ugyanis nem tudta megérteni vagy pedig szándékosan félremagyarázta Pompilius heroizmusát és ezért lépten-nyomon gáncsoskodtak ellene. Sajnos, ebben a tekintetben rendtársai sem voltak kivételek; azok között is akadtak, akik a maguk törpe-ségében nem tudtak felemelkedni a nagy szent és a szeretettõl égõ népapistól magas piedesztáljára és a kitaposott ösvényhez való ragaszkodás ürügyén hivatottaknak érezték

¹ Zsid. 12. 6.

magukat, hogy pálcát törjenek fölötte. A zaklatás igen korán, mindenesetre még jóval a Nápolyba való átköltözés előtt megkezdődött. Erre következtethetünk abból a keserűhangú levélből, melyet kevéssel Lanciaióból való távozása után, 1747 aug. 26-án egyik bizalmasához és talán gyónó gyermekéhez írt a szent: «Áldott legyen örökké az Úr — írja többek közt — amiért méltónak talált a szent szenvedés drágalátos kincsére. Mert én, fiam, most a kereszten függök s ezért mindenben követni akarom az én szeretett Jézusom példáját. Úgy akarok állni, miként ő állott: örömmel, vidámsággal, hangos ujjongással és a szenvedni akarás szent vágyával. Szervedni, szenvedni és nem meghalni. A jó és drága Ignác annyi hitványságot írt rólam római elüljáróimnak, hogy a legelvetemültebb gonosztevőről sem lehetett volna többet. Ebből gondolhatod, fiam, minő üldözésnek vagyok most kitéve és mekkora harcot kell kiállanom anélkül, hogy tudnám, hová fog sodorni ez a rettenetes vihar . . . Legszívesebben olyan helyre mennék most, ahol semmit sem tudnak rólam . . . Úgy vágyódom az erdő, a rengeteg után, de egyelőre még nem találok útját. Mindazonáltal legyen áldott az Úr. Mindenben legyen meg az ő szent akarata. Hadd dühöngjön a vihar; majd csak hoz

valami jót lelkünkre, melyre vigyáznunk egyetlen kötelességünk».¹

Ugyanez a hang csendül ki egyik rendtársához, Jézusról nevezett János Ágoston atyához intézett leveléből: «Magamról nem írhatok mást, mint hogy a kereszten függök, a kereszten, a kereszten és hozzá Rómából gúnyt űnek belőlem: *mindenek söpredékévé lettünk mindezideig,*² és nem marad számunkra más menedék, mint jó reménységben élnünk, mert *jó az Istenhez ragaszkodnunk és az Úr Istenbe helyeznünk reménységünket.*³ Ó mennyit tudnék én erről Önnek mondani; vagy különben ki tudja? Egy szóval *kövér bikák környékeztek meg engem*⁴ és sokan hadakoznak ellenem. És nekem egyetlen erősségem az én jó Istenem és bízvást ismételtethetem a nagy Assisi Szent Ferencsel: «Istenem és mindenem».⁵

Ez az ellenséges indulat, úgy látszik, Nápolyba is elkísérte a szentet. Legalább azokból az ízetlenségekből, melyek az *isteni szerezetről nevezett testvérület* működésével kapcso-

¹ Tasca—Grillo i. m. 145. l. Vannucci P.: Uno scolopio santo. Pompilio Maria Pirrotti. La Tribuna, 1934 márc. 16.

² I. Kor. 3. 13.

³ Zsolt. 72, 28.

⁴ Zsolt. 21, 13.

⁵ Vannucci i. h.

latban támadtak, erre lehet következtetnünk. Pompilius eleinte, mint láttuk, a S. Maria di Caravaggio szép és tágas altemplomában gyűjtötte maga köré a testvérület tagjait, később azonban a Vicolo del Paradiso kicsiny kápolnájába húzódott át velök. Mik voltak átköltözésének közvetlen indító okai, nem tudjuk biztosan. De bizvást feltehetjük, hogy részben komoly tárgyi okok voltak. Hiszen nem nehéz elképzelnünk, hogy a népes gyülekezet gyakori összejövele olykor-olykor zavarólag hatott a felsőtemplom hivatalos istentiszteleti rendjére. Délolasz és hozzá nápolyi temperamentumról lévén szó, az is megtörténhetett, hogy egyesek túllőttek a célon s túlzásaikkal vagy oktalan magatartásukkal kompromittálták a szent tiszteletreméltó szándékait.

De bármily messzemenő jóindulattal próbáljuk magyarázni és megérteni az átköltözés okait, a tehertétel nagyobbik fele még így is a rendtársak szeretetlenségének és meg nem értésének számlájára esik. Bizonyos, hogy a nápolyi atyák egy része nem a szentet, nem a mások lelki üdvéért minden áldozatra kész apostolt, hanem csupán a külön utakon járó vagy éppen a feltűnést hajhászó szerzetest látta Pompiliusban. Mások viszont azt nem tudták megbocsátani neki, hogy a tulajdonképpeni piarista hivatás rovására egészen

a lelkipásztorkodásra adta magát. De bizonyára akadtak olyanok is, akik nem elvi vagy személyi okokból, hanem tisztán a maguk kényelemszeretetének és tunyaságának igazolása kedvéért kárhoztatták a szent nagyarányú külső elfoglaltságát.¹

Egyes jelekből következtetve még eljárói sem méltányolták mindig érdeme szerint szentünk páratlan buzgóságát és önfeláldozását. Az egyik vallomásban pl. szóról-szóra ezt olvassuk : «Történt, hogy a tiszteletreméltó Pompilius atya egyik este gyóntatásból vagy beteglátogatásból jövet egy kissé megkésve érkezett haza ; a házfőnök a kollégium első emeletén már várt rája, a többiek jelenlétében durván rátámadt és keményen lehordta őt. Isten tiszteletreméltó szolgálója pedig mindezt türelemmel viselte és egyetlen szóval sem mentette magát».² És nem szabad azt gondolnunk, hogy csak apró kellemetlenkedésekről vagy ízetlen patvarkodásról volt szó ; a külső jelek arra mutatnak, hogy egyes rendtagok kifelé is ártani iparkodtak a szentnek. Bizonyság erre Sersale érsek válasza, melyet később a szent visszahívását szorgalmazó házfőnöknek adott : «Hát nem éppen ti voltatok-e, akik

¹ Summ. 15. II. §. 136. l.

² Resp. 158. §. 150. l.

legjobban sürgettétek nálam eltávolítást?»¹

De bármennyire fájtak Pompiliusnak a testvérkezektől eredő apró tűszúrások, katasztrófáját mégsem ezek, hanem külső ellenségeinek szívós és kitartó áskálódásai idézték elő. E tekintetben különösen sokat ártott neki az a világi papokból álló testvérület, melynek tagjait régi spanyolszabású széleskarimájú kalapjukról *cappelloné*-knak nevezték. A testvérület csak afféle laza szervezetű konfraternitás volt, melynek inkább törekvései, mint valóban elért eredményei kölcsönöztek némi jelentőséget. A cappellonék ugyanis egytől-egyig mind buzgó janzenisták voltak s ennek megfelelően lélegzondozásukban inkább a törvény betűjére, mint az evangélium szellemére tekintettek s a szigorúságot mindig készek voltak föléje helyezni a megértő és megbocsátó szeretetnek.²

Ebből a sötét, pesszimista felfogásból önként következett, hogy szentünk napsugaras, jóságban és megbocsátásban felolvadó világa egészen idegen és érthetetlen valami volt a cappellonék számára. Hiszen ők a gyakori gyónással és áldozással egyáltalában nem tudtak mit kezdeni ; még idegenebbül állot-

¹ Resp. 245. §. 268. l.

² Clemente i. m. 259. s k. l.

tak a szent buzgóságának egyéni megnyilatkozásaival és az általa kezdeményezett, illetve meghonosított ájtatossági gyakorlatokkal szemben. De különösen a bűnök alól való könnyű feloldozást nem tudták sehogy sem megérteni. Mert ők nem a lélek sebeinek irgalmas kötözgetését, nem a felemelkedés és megtisztulás után sóvárgó vágyának kielégítését, hanem csupán a törvény betűjének rideg alkalmazását látták a gyógyásban ; ők a bűnbocsátó hatalommal nem szeretetre, hanem ellenkezőleg félelemre és aggályoskodásra nevelték a lelkeket. Egyoldalú elfogultságukban valóságos hadjáratot indítottak tehát Pompilius ellen ; ráfogták, hogy könnyelműen olyanokat is feloldoz, akik nem méltók rá, hogy túlságosan enyhe elégtételi cselekményeket ró ki és hogy általában helytelenül él a bűnbocsátó hatalommal. Úton-útfélen hangoztatták, hogy a szent módszere a legbiztosabb eszköz az erkölcsi lazaság felszabadítására és a bűnöktől való üdvös félelem elsorvasztására.¹ És nem beszéltek hiába. Az emberek kezdtek felfigyelni szavukra. Rövidlátásukban nem vették észre, hogy a derék cappellonék hamis buzgóságába jókora adag önzés és álszenteskedés is vegyült : nevezetesen a szent agyonrágalma-

¹ Resp. 244. §. 266. l.

zásával akarták megakadályozni, hogy a nép egészen kivonja magát hatásuk alól és az övék helyett végleg Pompilius gyóntató-, illetve szószékéhez szegődjék.¹

Most is beigazolódott tehát a latin közmondás igazsága : *Calumniare audacter, aliquid semper haeret*. A vakmerő ráfogások lassankint az illetékes egyházi hatóságok fülébe is eljutottak. A cappellonéknak volt rá gondjuk, hogy maga a legilletékesebb hatóság, Sersale érsek is tudomást szerezzen a dologról ; újra meg újra úgy írták le előtte Pompiliust, mint laza felfogású szerzetest, aki könnyelműségével és vétkes enyhéségével egyenesen ártalmára van az Egyháznak. Az érseket érthetőleg nagyon megdöbbenette a dolog. És ezen nincs mit csodálkoznunk. Mert akkoriban igazán nehéz idők jártak az Egyházra. Az államhatalom részéről kezdeményezett kultúrharc egyre nagyobb arányokban bontakozott ki. Másrészt a felvilágosodás mint valami gátját átszakított folyamat, ellenállhatatlan erővel hömpölygött végig az országon és nyomában egyre több lélekbe fészkelte be magát a racionalizmus és a hitetlenség. Ilyen körülmények közt az Egyház vezetőinek kétszeres óvatossággal és körültekintéssel kellett eljárniok s vigyázniok

¹ Summ. 15. 4. §. 135. 1. Resp. 186. §. 185. 1.

kellett, hogy a külső bajok mellett legalább benső bajoktól ne engedjék az Egyháznak amúgy is megfogyatkozott birtokállományát kisebbíttetni. Ennyiben tehát Sersale érsek felfigyelése egészen rendjén való volt. Az azonban már nem volt rendjén való dolog, hogy a rosszhiszemű ráfogásokat készpénznek vette s a vádlott meghallgatása nélkül tisztán a besúgások alapján mindjárt ítélkezett is : Pompiliust eltiltotta a gyóntatástól.¹

Könnyű elképzelnünk, milyen megrendítően hatott szentünkre ez a váratlanul jött csapás. Úgy érezte magát, mint a szárazra vetett hal. De hogysis ne ! Hiszen évtizedek óta a gyóntatószéket érezte legkedvesebb otthonának s a sebzett lelkek gyógyítgatását, vigasztalását legszívesebben üzött foglalkozásának. És most a legmagasabb egyházi hatóság parancsából egyszerre abba kellett hagynia lélekmentő és nemesítő munkáját. Nem volt szabad többé odaülnie a gyóntatószékbe, hogy kora reggeltől késő estig a megbocsátás édes balzsamával enyhítse szegény vergődő embertársainak lelki kínjait; nem volt szabad többé biztos kézzel kalauzolni a tévelygő lelkeket a felemelkedés és megtisztulás veritékes ösvényein.

Pedig a felfüggesztéssel még korántsem

¹ Resp. 244. §. 266. l.

telt be a mérték. Az első csapást rövidesen újabbak és súlyosabbak követték. A cappelionék egyházi jellegű aknamunkájával párhuzamosan ugyanis más támadás is indult, mely főleg világi tekintetben igyekezett lehetlenné tenni szentünk állását: gonosz és rosszhiszemű emberek ráfogták, hogy politikát kever beszédeibe, hogy izgat és lázít a kormány egyházi intézkedései ellen s ezzel elégtelenségre szítja a népet.¹ Mások viszont a szegények iránt tanúsított meleg rokonszenvét találták gyanusnak s működésében mindenáron egy csirázó szociális forradalom előkészítését akarták felfedezni. Így Pompilius tudtán és akaratan kívül egyszerre veszedelmes politikai és szociális forradalmár hírébe került. És nem kell hozzá különös képzelő erő, hogy meg tudjuk ítélni, milyen főbenjáró vétséget jelentett ez a hír a XVIII. század abszolutisztikus világában. Hiszen akkor bűn és lázadás volt másként keresni és szolgálni a közjót, mint ahogyan azt az abszolutista kormányok megengedni kegyesek voltak. Az meg egyenesen felségsértésnek számított, ha valaki a kor uralkodó bálványa, a racionalista felvilágosodás ellen csak kisujját is merte mozdítani.

Ilyen körülmények közt érthető tehát,

¹ Summ. 15. 4. §. 135. l. Resp. 186. §. 185. l.

hogy IV. Károly kormánya azonnal felne- szelt a szent ellen szórt rágalomokra. Lelki- ismerete annyira rossz volt, hogy minden kü- lönösebb vizsgálat, utánjárás nélkül elhitte, sőt természetesnek találta, hogy egy pap, egy szerzetes csak lázíthat egyházpolitikája ellen. Az alsóbb néposztályok kiáltó nyomora mellett a szociális forradalomkeltés sem lát- szott egészen valószínűtlennek. Hiszen akkor még élénk emlékezetben éltek Masaniello száz év előtti (1647) lazzaroni forradalmának véres jelenetei. Igaz, hogy az egykori lazza- roni vezér és a szent egyénisége és működése közt ég és föld volt a különbség, de Tanucci és társai nem tekintettek ilyen mellékes kör- ülményre. Nekik elegendő volt a puszta vád, hogy azonnal a legszigorúbb megtorláshoz folyamodjanak s Pompiliusnak Nápolyból való rögtöni eltávolítását követeljék. A pro- vincziális, Valentini Pál atya, bár nehéz szív- vel, kénytelen volt meghajolni a hatalmasok akarata előtt s a szentet a S. Maria di Cara- vaggióból a jelentéktelen, eredetileg csak üdülőhelynek szánt posillipói kollégiumba küldeni azzal a meghagyással, hogy ott lelki- gyakorlatokat tartson.¹

A távozás nem ment símán. Az egyik ná-

¹ Resp. 113. §. 107. l. 188. §. 187. l. 244. §. 266. l.

polyi tanu, az expiarista Milano János legalább úgy hallotta a régi öregek ajkáról, hogy mikor már minden előkészület megtörtént az indulásra, a kocsi elé fogott lovak semmiképpen sem akartak elmozdulni helyökről. A bosszús kocsis hiába nógatta, ütötte-verte őket, azok csak egy helyben topogtak és semmi hajlandóságot nem mutattak az indulásra. Már-már úgy látszott, hogy egyelőre le kell mondani a parancs végrehajtásáról, mikor a házfőnöknek szerencsés ötlete támadt: lement az udvarra és a szent engedelmesség nevében azonnali indulást parancsolt Pompiliusnak. És íme, alig hangzott el a parancs, a lovak, mintha egyszerre tüzes sárkányokká változtak volna, minden külön biztatás nélkül vágatni kezdtek a kocsival.¹ Úgy nekiindultak, hogy a kirendelt fegyveres katonák csak ügyel-bajjal tudták követni őket. Mert ellenségei azzal is meg akarták szégyeníteni a szentet, hogy gonosztévő módjára katonákkal kísértették ki a városból.²

A posillipói házfőnök eleinte, úgy látszik, külságosan komolyan vette a Nápolyból kapott utasításokat és valósággal fogolyként bánt a szenttel: sem azt nem engedte meg neki, hogy kijárjon, sem azt, hogy nápolyi

¹ Resp. 245. §. 268. l.

² Resp. 186. §. 185. l.

ismerőseivel levelezzen.¹ Később azonban valamennyire megenyhült irányában s legalább a külvilággal való érintkezést elnézte neki. Nápolyi gyónó gyermekei siettek is élni az alkalommal s tömegesen zarándokoltak ki hozzája Posillipóba, hogy újból lássák orcáját és vigasztalást keressenek nála. Saladino Gabriella az 1836. évi tanuvallomások során még világosan emlékezett rá, hogy nagynénjei annakidején többször megfordultak Posillipóban és levélbelileg is érintkeztek Pompiliussal. Még arra is emlékezett, hogy egyik levelében a pusztában élő remetéhez hasonlította magát a szent.²

De ez az idilli állapot nem sokáig tartott. A leendő szentnek fenékiig ki kellett ürítenie a szenvedések poharát, hogy méltóvá érjen a mennyország örökkétartó örömeire. Ellenségei, Milano János szerint elsősorban Severinói Miklós atya, a nápolyi provincia generális asszisztense, addig áskálódtak ellene, míg csak el nem érték, hogy Corsini Eduárd generális a nápolyi provinciából áthelyezte őt a rómaiba és egyben szigorúan megparancsolta neki, hogy haladéktalanul induljon Anconába. A szent alázatosan és egyetlen zokszó nélkül fogadta a legfőbb rendi hatóság

¹ Resp. 244. §. 266. l.

² Resp. 113. §. 107. l. 188. §. 187. l.

rendelkezését. «Nem az bánt — mondotta megilletődött rendtársainak —, hogy el kell utaznom, hanem inkább az, hogy elutazásom értelmi szerzője már előttem útrakelt». Az atyák eleinte nem tudták mire vélni a különös kijelentést; csak később világosodott meg előttük a dolog, mikor megtudták, hogy Severinói Miklós Pompilius kényszerű elindulásával egyidőben váratlanul meghalt.¹

Amilyen könnyű volt azonban valakit papiroson Nápolyból Anconába helyezni, éppen olyan nehéz volt a rendelkezésnek eleget tenni. Mert nem szabad felejtenünk, hogy Nápolyból Anconába az Abruzzok legtömegesebb és legmeredekebb részén, a Majella és a Gran Sasso csoportján át vezet az út. Nem kell tehát valami nagy fantázia hozzá, hogy el tudjuk gondolni, milyen keserves dolog lehetett kétszáz évvel ezelőtt általvergődni ezeken a vad, meredek lejtésű völgyektől és mély vízmosásoktól össze-vissza szabdalt tájakon, melyek még a mai, hasonlíthatatlanul fejlettebb közlekedési viszonyok mellett is kemény próbára teszik a túristák ügyességét és kitartását. És hozzá Pompilius nem lóháton, hanem egy kétkerekű kordéval vágott neki a veszélyes útnak. Bízvást elhíhetjük tehát a kocsisának, bizonyos Miklós nevű

¹ Resp. 245. §. 268. 1.

hű nápolyi emberének, hogy kész csoda volt, hogy a szédítő meredélyek szélén és mély szurdokok fölött kígyózó hegyi ösvényeken egyszer sem történt komoly bajuk. Hiszen Milano Jánost, aki pedig egy teljes emberöltővel később, 1787-ben lóháton tette meg ugyan ezt az utat, a lépten-nyomon eléje táruló szakadékok láttára olyan félelem fogta el, hogy kénytelen volt behúnyni szemét, nehogy a mélységbe szédüljön.¹

De az utazással járó sok fáradságért és kellemetlenségért bőven kárpótolta szentünket a vidék népének szerető ragaszkodása. Mert amerre csak elhaladt, mindenütt régi jó ismerősként fogadták és szentként üdvözölték őt. Különösen a kedves Chieti tett ki magáért. Megérkezésének hírére az egész város hullámba jött; mindenki látni, hallani óhajtott a szentet, aki közöttük és úgyszólván szemök láttára kezdte bontogatni életszentségének szárnyait. Pompilius azonban szerényen kitért az ünneplés elől. A nagy tolongás láttára és a következő napon várható még tömegesebb felvonulás elkerülésére jobbnak vélte mindjárt a megérkezését követő éjtszaka távozni; valóssággal úgy lopta ki magát a városból, melyhez pedig kezdő szerzetes korának annyi drága

¹ Resp. 245. §. 269. l.

szép emléke fűzte őt. A nép azonban, mikor másnap reggel megtudta, semmiképpen sem akarta elhinni távozásának hírét. Egyszerűen ámításnak vette a dolgot s ezért valóságos rohamot intézett a kollégium ellen. Némelyek a bezárt kapun át próbáltak bejutni, mások meg hirtelenében létrákat kerítettek, azokon felmásztak a lapos tetőre s onnét le az udvarra. A kollégium percek alatt egy ostromolt vár képét öltötte magára, s a nagy támadásból nemcsak a férfiak, hanem a nők és gyermekek is kivették a részöket. A pincétől fel a padlásig nem maradt egyetlen zug, melyet kétszeresen, háromszorosan át nem kutattak volna. A mozgalom csak akkor ült el, mikor a hevesvérű kutatók saját szemökkel meggyőződést szereztek róla, hogy a *szent atya*, a *santo padre* csakugyan nincs többé Chietiben.¹

Ilyen és hasonló apró örömök nagy mértékben megkönnyítették az út fáradalmainak elviselését és lassankint homályba, feledésbe merítették a nápolyi tapasztalatok keserűségét. A megtett mérföldek száma rohamosan emelkedett. Június elején már az egyházi állam területén járt a szent. Új állomáshelyére június 13-án, Padovai Szent Antal napján vonult be, mely abban az

¹ Summ. 15. 12. §. 137. l. Resp. 245. §. 269. l.

évben összeesett Úrnap vigiliájával. Az anconai házfőnök június 20-án a következő jellemző levélben jelentette megjövetelét Corsini generálisnak: «A mult hét szerdáján a teramói esperes és a castellmarei főpap társaságában ideérkezett Pompilius atya. Utitársai, miután előbb nagy szentként ünnepelték őt a nép előtt, pénteken reggel tovább utaztak; ő pedig nagy alázatosságban és teljes visszavonultságban itt maradt».¹

Anconában azonban csak rövid ideig volt maradása szentünknek: elüljárói alig egy hónappal megérkezése után a kevéssel előbb (1758.) alapított lugói kollégiumba küldötték őt. Ez az áthelyezés annál feltűnőbb volt, mivel a lugói kollégium eredetileg a toszkán provincia tagjaként alakult és csak 1789-ben került át a római rendtartományba.² Mi volt az új provinciaváltoztatás oka, nem tudjuk. Az azonban bizonyos, hogy Pompilius éppen olyan megnyugvással és beletörődéssel fogadta, mint előbb Nápolyból való kiűzetését. Bizonyosság erre az anconai házfőnöknek 1759 augusztus 23-ról keltezett levele: «Megkaptam, sőt már át is adtam Pompilius atyának a lugói áthelyezésről szóló értesítést. Ő azzal a szent

¹ Summ. 17. 8. §. 150. l.

² Picanyol i. m. 139. l.

közömbösséggel fogadta a híradást, mely jellemző vonása minden jó szerzetesnek. Mindössze azt kérte tőlem, hogy ne siettessem nagyon elutazását, mert fél, hogy néhány levele, melyet biztosra vár, eltévedt. Természetesen közben lesz rá gondom, hogy valami alkalmas módot találjak számára az odautazásra. Ellátom őt mindennel és annakidején pontosan beszámolok majd a dologról Atyaságodnak. Ő egész ittléte alatt legfeljebb ha kétszer vagy háromszor mozdult ki a házból, hogy Penunci örgrófnét meglátogassa, aki Ferretti Konrád lovag útján magához kérte őt; és ennek ellenére szentségének híre mégis elterjedt az egész vidéken».¹

A pár naposnak tervezett veszteglésből azonban a valóságban közel egy hónap lett; előbb semmi módon sem sikerült megfelelő utazási lehetőséget találni. «Pompilius atya — olvassuk a házfőnök szeptember 16-án kelt jelentésében — most kedden (18-án) indul Lugóba, mivel előbb nem volt módjában. Nagyon jó szerzetes és itt Anconában igen sok jót tehetett volna.»² Így jutott el szentünk immár a harmadik provinciába, hogy új környezetében ismét régi buzgalommal lásson hozzá Isten igéjének hirdetéséhez.

¹ Summ. 14. 7. §. 134. l.

² Clemente i. m. 277. l.

HETEDIK FEJEZET.

Idegen tájakon.

Pompilius, mint láttuk, rövid néhány hónap leforgása alatt kétszer volt kénytelen hazát, illetve provinciát cserélni. De a haza megcserélése korántsem jelentette nála a szívnek megcserélését. Anconába és Lugóba ugyanazt a buzgóságtól és szeretettől égő szívet vitte, mely az Abruzzokban és Nápolyban olyan ellenállhatatlan erővel vonzotta hozzá a lelkeket. Így az átköltözés csupán a hely és környezet megváltozását jelentette nála; a munkakör és a munkatempó változatlanul a régi maradt. Elég e tekintetben a halála után kiadott kegyeletes emlékezésre hivatkoznunk, melyben többek közt ezeket a sokat mondó szavakat olvassuk: «Miután elüljárói, kiknek szava, akarata mindig szent volt előtte, a toszkán provinciába, Lugóba, majd Anconába küldötték, olyan hévvel vetette magát hivatásának teljesítésére, olyan buzgón igyekezett mindenkinek eleget tenni és minden szükségét kielégíteni, hogy a hozzája fűzött legmerészebb várakozásokat is messze felülmulta. Mert igazi apostoli férfiú volt ő, aki a lelkek üdvözítésének egyetlen kínálkozó alkalmát

sem szalasztotta el; majd prédikációra gyűjtötte maga köré a népet, majd lelki gyakorlatot tartott neki, majd meg végé-hosszát nem érő sorban gyónását hallgatta meg». ¹

Ilyen körülmények közt természetes, hogy a lugóiak épp oly hamar felismerték és megszerették benne az apostolt és a szentet, mint előbb az Abruzzok szegény pásztorkunyhóinak és halászbokrainak lakói. Annyira megszerették, hogy még akkor sem tudtak megválni tőle, mikor Corsini generális utóda, Giuria József Mária, 1761 júl. 17-én kelt levelével újból Anconába rendelte őt. ² De a szent is jól érezte magát új hívei közt s mivel elüljárói éppen nagyarányú lelkipásztori tevékenységére való tekintettel egyelőre eltekintettek a már kiadott rendelkezés azonnali végrehajtásától, még jó félesztendeig ott maradt körükben. Rendületlenül dolgozott tovább, gondozta a lelkeket s vigasztalta, gyámolította a szegényeket és betegeket. De végre mégis mennie kellett. Távozása gyászba borította a kis várost. «Lugóban — írja ő maga 1762 jan. 24-én kelt félig tréfás, félig komolyhangú levelében — most igen nagy a gyász, még a ki-

¹ Summ. 21. 58. §. 204. l.

² Clemente i. m. 278. l.

csinyek is sírnak ; mindenütt csak sóhajtozás hallatszik és minden teremtetett lény könnyeket ont. És vajjon miért? Azért, mert Pompilius Mária Anconába készül s így nem kérhetnek többé áldást tőle.»¹

Ancona nagyobb lélekszámával és vegyesebb összetételű lakosságával még tágabb munkateret nyújtott a fáradhatatlan apostolnak, mint a nyugalmas Lugó. És ő nem kérette sokáig magát a munkára. Ott kezdte, ahol Lugóban abbahgyta : maga köré gyűjtötte a szegényeket, gyóntatta, áldoztatta, vigasztalta és alamizsnával gyámolította őket. Legkedvesebb tartózkodási helye itt is a szószék és a gyóntatószék volt. Prédikáló buzgóságára jellemző, hogy az anconai piarista-templom harangtornya jórészen azokból az alamizsnákból épült, melyeket ő prédikációival gyűjtött.²

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy a szent csak Lugóra, illetve Anconára korlátozta tevékenységét. Az ilyen szűkkeblű elhatárolás nem fért meg az ő nyugtalan vándormadár-ösztönével. Mert ebben a tekintetben is igazi apostol, azaz lélekhalász volt ő: ahol legkisebb reménye nyílt a lelkek megmentésére, legott ott termett. Különös parancsot

¹ Lettere scelte i. h. 29. l.

² Resp. 114. §. 110. l.

nem várt; elüljáróinak egyetlen szava s az illetékes egyházi hatóságnak egyetlen hívása elegendő volt hozzá, hogy habozás nélkül induljon, amerre a lelkek érdeke szólította. Egyéni kényelem és emberi tekintet ismeretlen fogalmak voltak előtte ; ütött-kopott kicsiny falusi templomokban éppen olyan otthonosan érezte magát, mint a remekbe készült városi dómokban s az ügyefogyott szegény falusi mindennapi emberek gondjait éppen olyan szeretettel és megértéssel bogozgatta, mint a felvilágosodott városi nép vallási és erkölcsi kétélyeit.

Lázás tevékenységének és gyors munkatempójának szemléltetésére elég néhány szemelvényt bemutatnunk leveleiből. 1760 december 10. Comachióból ezt írja lugói házfőnökének: «Miután a környék úrnői számára adott lelkigyakorlatot december 8-án befejeztem, a papság lelkigyakorlatán kívül, mely holnap, 11-én ér véget, december 8-án még a székesegyházban is prédikálnom kellett. Ezenfelül megkezdtem a híveknek szánt szentgyakorlatokat, melyek csak advent harmadik vasárnapján fejeződnek be ; ime megyek, amerre nem a saját akaratom, hanem az Úr mennem késztet. Hiszen Atyaságod előtt ismeretes belső világom : Isten, egyedül Isten és rajta kívül semmi. Éppen ma reggel kellett megkezdenem a felszentelendők lelkigyakorlatát is. Jelenleg

tehát három feladatot tartok kezemben: este a papoknak, napközben a híveknek, reggel és este pedig a felszentelendőknek prédikálok.»¹

1767 május 25-én kelt levelében pedig így számol be Giuria generálisnak: «Néhány napot a ravennai apácák egyik kolostorában töltöttem, azután a rimini tartományban fekvő S. Arcangelóba indultam. Itt a rimini püspök Őeminenciája egy bencés apácakolostor főnöknőjének kedvéért megállást parancsolt. Május 20-án érkeztem meg és már három napja foglalkoztam a vett parancs teljesítésével, mikor Őeminenciája újabb levelében meghagyta, hogy lelkigyakorlatot is tartsak a szegény nővéreknek és egyben gyón-tassam is meg őket. Így egészen pünkösöd utolsó napjáig ebben a megbízatásban kell forgolódnom; ezen a napon adom meg a szokásos áldást és fejezem be másik megbízatásomat, mint remélem, a lelkek javára, piarista ruhám díszére és Isten dicsőségére.»²

És hogy szentünk leveleiben inkább kevesebbet, mint többet mond, arra beszédes bizonyosság azoknak az egykorú hivatalos bizonylatoknak hosszú sora, melyeket az illetékes egyházi és világi hatóságok egy-egy lélekbemarkoló lelkigyakorlat elismerése-

¹ Lettere scelte i. h. 20. l.

² U. o. II. l.

ként állítottak ki részére. A sok közül csupán a két legjellemzőbbet idézzük. A felsőolaszországi Correggió városa, a cinquecento hasonnevű híres festőművésznének szülőhelye, 1760-ban a következő bizonyítványt adta ki : «Mi alulírottak ezennel bizonyítjuk és mindenkinék tudtára adjuk, hogy Pompilius atya, a piaristarend egyik legméltóbb és legbuzgóbb tagja 1760-ban, mikor a lugói rendházban tartózkodott, sürgető kérésünkre és hívásunkra Correggió városába jött, hogy itt a papság részére lelkigyakorlatot tartson. A lelkigyakorlatot nyolc egymás után következő napon a piarista atyák¹ Szent Józsefről nevezett templomában tartotta a tömegesen egybesereglett egyháziak nagy meglepésére. Beszédeivel nemcsak hogy a legteljesebb mértékben kielégítette hallgatóit, hanem egyenesen bámulatba ejtette és elbűvölte őket egyrészt mély teológiai tudásával s a Szentírásban, a szentatyákban és a szent kánonokban való nagy jártasságával, másrészt meglepő bölcseséggel, szelídséggel és tapintattal párosult apostoli hevével. Ezért működése nyomán mérhetetlen lelki haszon sarjadt ; annyira magával ragadta hallgatóit, hogy sokan egyenesen azt kívánták, bár

¹ Correggióban 1721 óta virágzó piarista kollégium működött.

sohase kellene Correggióból távozniok. Így érthető, hogy távozásakor sokak szívében meleg vágyódást keltett a minél előbbi viszontlátás után, valamennyi hallgatója lelkében pedig a tökéletes, az Úr félelmével és a jámborság szellemével teljes szerzetes emlékét hagyta vissza.» A továbbiak során elmondja még a bizonylat, hogy a klarissza-apácák is élni akartak a kínálkozó jó alkalmmal s azért esengve kérték a szentet, hogy vállalja el rendkívüli gyóntatásukat és tartson velük legalább egy rövid lelkigyakorlatot. Többet nem mertek tőle kérni, mivel tudták, hogy szabott időre ismét Lugóban kell lennie. Pompilius szokott jószívűségével készségesen teljesítette kérésüket és kedvükért még négy nappal megtoldotta correghiói tartózkodását. És a jó lelkek olyan sok lelki vigasztalást merítettek lelki vezetéséből, hogy nem győzték eléggé sóvárogni minél előbbi visszatérését.¹

1762 nyarán a középolaszországi S. Arcangelóban működött szentünk igen nagy sikerrel. Ebből az alkalomból a székesegyház perjele, Ruggeri Jácint a következő bizonyítványt állította ki számára: «Alulírott mindenki előtt, akit illet, esküvel, *tacto pectore, more sacerdotali* hitet teszek róla, hogy az

¹ Clemente i. m. 282. l.

elmúlt 1762. év júniusában, mikor nagyon tisztelendő Pompilius Miklós atya a piarista-rendből S. Arcangeló népének lelkigyakorlatot tartott, bőséges alkalmam nyílt a nevezett szerzetes egyéniségének, jellemének és tulajdonságainak megismerésére. Nagy épülésemre szolgált, hogy Isten dicsőségéért és a lelkek üdvéért égő embert ismertem meg benne, aki egészen odaáldozza magát ezért a kettős célért, aki a szószékről és az oltártól szüntelenül és fáradhatatlanul oktatja a népet a szükséges vallási ismeretekre, hogy ily módon rávezesse az Úr útjára és eligazítsa azon, s aki lángoló buzgóságának s Isten és embertársai iránt érzett olthatatlan szeretetének állandóan tömérdek jelét adja. És mindezek az erények az igazi alázatosság és a mély bölcsesség gyökeréről fakadnak nála. Véleményem szerint tehát, de azok meggyőződése szerint is, akik olyan nagy számban hallgatták végig szentbeszédeit, lelkigyakorlataiból mérhetetlen és csaknem egyetemesnek mondható lelki haszon áradt». ¹

Ezek a találmokra kiragadott szemelvények minden kommentárnál szemléletesebb képet nyújtanak a szent munkakörének szinte végtelenbe való tágulásáról. Nagy hiba volna azonban azt hinnünk, hogy a külterjesség

¹ Clemente i. m. 283. l.

állandó növekedése csak a legkisebb mértékben is csökkentette nála a belterjességet. Hiszen a tanuvallomások százai szólnak róla, hogy Lugóban és Anconában ugyanaz a szeretetteljes, gyöngéd és leleményes apostol maradt, akinek az Abruzzokban és Nápolyban mutatkozott. Eszközei is változatlanul a régiek maradtak ; legföljebb annyiban változtak, hogy most még nagyobb buzgósággal és még több lelki haszonnal munkált a Szentszív kultuszának, a Máriatiszteletnek és az Oltáriszentség iránti áhítatnak terjesztésén. Gondolkodására jellemző fényt vet egy rövid szemelvény, melyet egyik lelki lányához intézett leveléből veszünk : «Igen, lányom, ajánld magadat a Szép Mamának : hasonlóan keresd fel gyakran a szentségi Jézust ; ajánld magadat sűrűn az isteni jegyes oltalmába, aki itt rejtőzik közöttünk ebben a nagy szentségben. Hívd őt bizalommal segítségül. Légy jegyese ; leányaiddal egyetemben őrizd meg az Úr szent félelmét ; amennyire csak teheted, légy szerény és visszahúzódó s Isten meghallgatja könyörgésedet s megadja néked minden szent és drágalátos kegyelmét. Hordozd türelemmel keresztedet. Bízd magadat Istenre ; szándékat egyesítsd az én szándékommal s mikor a szentolvasót imádkozod, imádkozd teljes áhítattal és esedezz a Szép Mamához,

hogy hallgassa meg könyörgésedet és segítsen meg minden inségedben. És amikor csak teheted, helyetted is látogasd a Szép Mamát; úgyszintén járulj minél többször a szentségi Jézus elé; és imádkozd szüntelenül a kereszti ájtatosságot; leányaidat pedig biztasd, hogy legyenek szerények.»¹ Igazán nem kell hozzá mély lélektani ismeret, hogy a megkapóan egyszerű és bensőséges szavakból a szent legsajátabb lélekrezdüléseit érezzük ki. Hiszen az ajánlott lelki receptben semmi olyan nincsen, amit ő maga a saját lelki életében ezerszeresen ki nem próbált volna.

Pedig lugói és anconai tartózkodása idején a lelkipásztorkodás mellett a tanításból is derekasan kivette részét szentünk. Az öreg, 86 éves Morici kanonok a kihallgatások során meghatottan vallotta, hogy hét vagy nyolc esztendőskorában az anconai piarista iskolában a tiszteletreméltó Pompilius atya vezetése alatt sajátította el az írás és olvasás nemes tudományát. «A legnagyobb jószággal és türelemmel tanított bennünket, gyermekeket — mondotta többek közt — és iparkodott belénk lehelni az Úr szent félelmét és a Madonna iránt való tiszteletet, akit csak Szép Mama néven emlegetett s mikor nevét kiejtette, mindig édesdeden mosolygott...

¹ Summ. 8. 34. §. 93. 1.

Én és valamennyi iskolatársam, nagy tisztelettel tekintettünk fel rája és iránta való tiszteletből iparkodtunk lehetőleg jók és engedelmesek lenni.»¹

A száműzetés évei tehát végelemzésben inkább javára, mint kárára váltak Pompeiusnak ; mert, ha egyben-másban szűkebbre is vonták ható körét, viszont annál mélyebbre ágyazták lelki életét. A földi dolgok hiába valóságának és az emberi kegy változandóságának megismerése még közölebb vitte őt a mennyországhoz. «Paradicsom, paradicsom, óh mily szép dolog a paradicsom» — ismételtegette naponkint többször is.² Az egyik anconai tanu vallomásából tudjuk, hogy öltönye alatt állandóan egy kis Krisztusképet hordott, ezt napközben többször elővonta s miközben gyöngéd szeretettel nézte, így sóhajtott : «Óh én legfőbb javam, ki merészelné téged megbántani?»³ Valóban elmondhatjuk róla, hogy gondolataival már inkább az égben, mint a földön időzött.

De bármennyire beleélte magát új környezetébe szentünk s lélekben bármennyire eltávolodott a földtől, azért a szép és verőfényes Nápolyt mégsem tudta elfelejteni.

¹ Resp. 88. §. 72. l. 114. §. 110. l.

² Summ. 7. 12. §. 86. l.

³ Summ. 8. 33. §. 93. l.

Lélekben újra meg újra visszatért a Caravaggio és a Vicolo del Paradiso meghitt, bizalmas körébe, vagy gyónó gyermekei és szegényei népes táborába. Nápolyi barátai-val, meghittebb lelki fiaival és leányaival szorgalmasan levelezett s legalább az írott szó erejével iparkodott velök fenntartani az összeköttetést.

De ha ő kívánczozott Nápoly után, természetesen, hogy Nápoly még jobban esengett ő utána. Mert a főváros népe hamarosan ráeszmélt, mily mérhetetlenül sokat veszített a lelkes apostolban, a szegények, a megszmorodottak és bűnösök fáradhatatlan istápolójában. Mindjárt távozása után megindult tehát a mozgalom visszahivatása érdekében; először csak alaktalan vágyakozás, később azonban már határozott sürgetés formájában. A hangulat megváltozására jellemző, hogy most már azok is a szent visszahívásáért szállottak síkra, akiknek annakidején cselekvő részök volt eltávolításában. A már többször idézett Milano János vallo-másából tudjuk, hogy egyszer maga a caravaggioi házfőnök járult Sersale érsek elé és az egész ház nevében közbenjárását kérte a generálisnál Pompilius érdekében. Az érsek azonban a multa való emlékezéssel nem a legbarátságosabban fogadta a kérelmezőt. «Hát nem ti voltatok-e, — mondotta neki

szemrehányóan, — akik legjobban sürgettek nálam eltávolítását?»¹

Ilyen és hasonló apró kudarcok azonban nem szegték útját a mozgalomnak. Lassankint egész Nápoly hullámszámba jött. Az udvarhoz százával érkeztek a kérvények, melyekben előkelő egyházi és világi nagyok, papok, szerzetesek és egyszerű polgáremberek sürgették a szent atya, a *padre santo* minél előbbi visszahívását. A szenvedélyes sürgetésnek hamarosan meg is lett az eredménye: Károly király belátta kormánya tévedését és maga tette a legszebb hitvallást a száműzött életszentsége mellett. «Ha ez az atya — írta az anconai házfőnökhöz intézett levelében — kevésbbé szent volna, akkor most nekünk kevesebbet kellene bajlódniunk ügyével.»² Látszatra tehát minden remény megvolt az égbekiáltó igazságtalanság hamaros jóvátételére, mikor egy váratlan esemény közbejött: évekre elodázta a biztosra vett kedvező döntést: Károlyt 1759 augusztus 10-én elhúnyt mostohabátyja, VI. Ferdinánd utódként szeptember 11-én Spanyolország királyává nyilvánították. Ő természetesen elfogadta a felajánlott koronát s nápolyi trónját kiskorú fiára, I. Ferdinandra

¹ Summ. 15. 13. §. 137. l. Resp. 245. §. 268. l.

² Summ. 20. 12. §. 189. l. Resp. 211. §. 204. l.

hagyva, még azon év októberében Madridba távozott.

Elsősorban ez az uralkodócsere okozta, hogy a visszahívás ügye a nápolyiak nagy szívfájdalmára egyelőre lekerült a napirendről. Giuria generális csak három évvel később, 1762 december 23-án kelt levelében hatálytalanította elődjének elhamarkodott intézkedését. Mivel azonban szentünk éppen akkor nyolcnapos lelkigyakorlatot tartott az anconaiak számára,¹ valószínű, hogy csak a következő év elején vette igénybe az esengve várt és örömmel fogadott engedélyt. Bár útja most, télvíz idején, még keservesebb volt, mint jövet, mégsem érezte a fáradságokat annyira, mint negyedfélve. Hiszen akkor ismeretlen állomás felé utazott, most ellenben minden nappal közelebb jutott szeretett Nápolyához. Ebben a tudatban gyorsabban teltek a napok s rövidebbnek tetszett az út. Egyszer csak azon vette észre magát, hogy végére jutott. Nápolyi hívei nagyszerű fogadtatást készítettek számára és bevonulását valóságos diadalmenetté alakították. Amerre csak elhaladt, mindenütt tömött sorokban állottak fel az útvonalon, boldog örömmel özönlötték körül kocsiját és szüntelenül éljenezték őt. Sőt a tüzesvérű fiatal-

¹ Resp. 114. §. 111. 1.

ság annyira ment lelkesedésében, hogy a fáradt lovak helyett maga állott a kocsi elé s úgy húzta azt a caravaggiói kollégium udvarába.¹ Minél közelebb tudott valaki férközni hozzá, annál boldogabbnak érezte magát. Mintha a három és fél éves kényszerű távollét csak arra szolgált volna, hogy bensőbbre fonja a *padre santona*k és sokezer tisztelőjének viszonyát.

Ekkor azonban megint közbejött valami, ami az öröm édes ízét keserűre fordította: elüljárói alig néhány héttel megérkezése után, nem tudni mi okból és kinek vagy kiknek ösztönzésére, a kevéssel előbb (1754) alakított apuliai provinciába osztották be a szentet s egyelőre a Manfredoniai kollégiumba rendelték házfőnököknek és hitszónoknak. Pompilius, aki kora fiatalságától megszokta, hogy fölöttesei intézkedéseiben Isten akaratát lássa, egyetlen zokszó nélkül engedelmeskedett a parancsnak. «Atyaságod rendelkezését — írta Giuria generálisnak — kézhez vettem, csókkal fogadtam és most sem szűnök meg csókolni; vakon akarom követni, mint eddig is mindig tettem és, ezt szentül hiszem, utolsó lehelletemig tenni fogom.»²

¹ Summ. 10. 6. §. 121. l.

² Lettere scelte i. h. 12. l.

De miért is csüggedt volna el? Hiszen számára az új állomáshelyek csak új keretet és nem egyúttal új munkateret jelentettek. Oltárt, szószéket és gyóntatószéket mindenütt talált és követője, hallgatója is bőven akadt mindenütt. Ezért, bár nem könnyű szívvel, újból vándorbotot vett kezébe s Campania áldott lapályain és a déli Abruzzok meredélyein át egyenesen a kékvízű Manfredoniai-öbölnek irányozta lépteit. Az út hosszú volt — ma vasúton 234 km — és nehéz, de az apostolság feszülő vágya könnyű szerrel diadalmaskodott a feltornyosuló akadályokon. Mire a nyár beköszöntött, szentünk már javában serénykedett a Monte Gargano lábánál szerényen meghuzódó kicsiny kikötőváros lelki és erkölcsi arculatának szebbé és harmónikusabbá formálásán.

Pedig egészségi állapota inkább a pihenést, mint a munkát ajánlotta volna neki. Saját bevallása szerint heves ideggörcsök és lázak gyötörték. A görcsök időnként olyan erővel léptek fel nála, hogy a nagy fájdalomtól eszméletét veszítette és összeesett. Emiatt keze-lába állandóan tele volt zúzott és horzolt sebekkel.¹ Még többet szenvedett a láztól. A folytonos hideglelés annyira megviselte, hogy utoljára már inkább csontváz-

¹ Lettere scelte i. h. 12. l.

hoz, mint élő emberhez hasonlított és igazán csak a csoda tartotta benne az életet.¹ De lelke a gyöngé és roskatag testben is erős maradt. Fájdalmait gondosan magába rejtette s kifelé továbbra is a régi, fáradhatatlan apostolnak mutatta magát. A tanuvallomások e tekintetben a legkisebb kétséget sem hagyják fenn. Az öreg Bosco Eduárd vallomásában pl. ezt olvassuk : «A régi atyáktól s különösen Farina Szilveszter volt provinciálistól hallottam, hogy Isten tiszteletreméltó szolgálja manfredoniai időzése alatt fényes tanujeleit adta a gyóntatásban, tanításban és a szegények látogatásában való buzgóságának».² Még határozottabban beszél Junco Emánuel : «A fent nevezett atyák elbeszéléséből tudom, hogy Isten szolgálja menfredoniai tartózkodása idején gyakran prédikált a népnek és sűrűn gyakorolta magát az irgalmasság egyéb cselekedeteiben és pedig olyan sikerrel, hogy sokan odajárultak eléje és töredelmesen megvallották neki bűneiket, melyekkel a Magasságbelit megbántották».³

Mint egyebütt, itt Manfredoniában is különös szeretettel vállalkozott az egyes apácakolostorok lelki szükségleteinek kielé-

¹ Lettere scelte i. h. 13. l.

² Summ. 9. 87. §. 118. l. Resp. 75. §. 54. l.

³ Summ. 9. 81. §. 117. l.

gítésére. Több zárdának lelki vezetője lett s prédikációival és lelkigyakorlataival felejthetetlen emléket állított magának. Különösen a Szent Kláráról nevezett klarissza-zárda lakóival kötött erős barátságot. Bizalma jeléül az egyik nővérnek, Bonelli Ágnesnek, egy feszületet is ajándékozott, melyet később iránta való kegyeletből a kórus közepén állítottak fel, nagypénteken pedig az Úr kóporsója mellé helyezték a hívők csókolására.¹

De még jóformán bele sem élte magát új környezetébe a szent s máris tovább kellett vándorolnia. A rend vezetősége ugyanis, talán éppen rongált egészségére való tekintettel, 1763 őszén ismét Anconába helyezte őt. És ő, mint mindig, most is habozás nélkül engedelmeskedett. November 4-én indult útnak. Ezúttal azonban lehetőleg kerülte az Abruzzok veszedelmes tájait, mert mint bizalmas barátjának, Caliandro Péter laikus testvérnek írta, idegeiben még mindig ott remegett az ijesztő hegyormokon és rohanó folyókon való átkelés borzalma.² De azért így is sokat kellett szenvednie. A lugói házfőnökhöz intézett levelében egyenesen csodának mondja, hogy elevenen ki tudott szabadulni a sokféle veszedelemből.³ Mihály öccsének

¹ Resp. 165. §. 157. l.

² Lettere scelte i. h. 30. l.

³ U. o. 23. l.

pedig ezekkel a szavakkal számol be útjáról: «A nagy hó miatt egész úti poggyászatot elvesztettem és csak csodaként tudtam megmenteni pusztá életemet.»¹

Szenvedéseiért azzal kárpótolta magát, hogy egy kis vargabetűvel útba ejtette Loretót. Immár harmadízben kereste fel a názáreti szent hajlékot, melynek igénytelen falai közt annakidején az Úr gyermek- és ifjúkorát töltötte.² Könnyű elképzelnünk, milyen tisztelettel és áhítattal csókolta a köveket, melyeket egykoron a *Szép Mamának* és isteni fiának lába érintett s milyen bensőséggel ajánlotta magát az Egek királyneijának szerető anyai oltalmába.

Egyébként az áthelyezés nem idézett elő nagyobb változást szentünk életében. Hiszen Anconába régi ismerősök és lelkes tisztelők közé érkezett, akik a fáradhatatlan apostolt fogadták és ünnepelték benne. De bármily szívesen jött, Nápoly képétől Anconában sem tudott szabadulni. Leveleiben szelíd önámítással újra meg újra megcsillogtatja maga előtt a visszatérés halvány reménysugarát.³ Mert, hiába, az emberség adóját még a szenteknek is meg kell fizetniök. Ám

¹ Clemente i. m. 305. l.

² Először 1739. Ortonából, másodsor pedig 1746. Lancianóból zárandokolt Loretóba.

³ Lettere scelte i. h. 31. 34. l.

azért nem zúgolódott és senkivel pörbe nem szállott. A szenvedett méltatlanságok emléket mélyen szívébe zárta és haladt tovább a maga útján. Minél jobban meggyőződött a földi boldogság mulandóságáról, annál mohóbb vágyakozással függesztette tekintetét az örökkévaló dolgokra. Az örökkévalóság gondolata lassankint annyira át- meg átjárta lelkét, hogy később már mindent azon keresztül tudott nézni és látni.

Jellemző e tekintetben 1764 május 24-én Caliandro Péter barátjához intézett levele : «Emlékezzél rá, Péterem — írja többek közt — hogy a halál gyors léptekkel közelg. Munkálkodjunk, fiacskám, mert a vásár elmúlik s a piac véget ér ; minekünk pedig okvetlenül be kell jutnunk az örökkévalóságba. Óh, örökkévalóság ! Óh, örökkétartó évek ! Légy hűséges fia Kalazanciusnak és valahogy hozzá ne tapadj ehhez a nyomorúságos földhöz. Mennyország, mennyország, drága Péterem. Hahogy Róma köveit rovod s föl s alá jársz a római utcákon, egy pillanatra se szünjél meg kiáltozni : mennyország, mennyország. Utunkban egyik kép a másik után tűnik el szemünk elől s a nagy út utolsó nagy jelenete aszerint alakul, mit teszünk az utolsó pillanatban. Köztünk, szerzetesek közt bizony édeskevesen gondolnak az örökkévalóságra ; szégyenemre mon-

dom, hogy miközben mindenki csak magára gondol és csak magát keresi, egészen megfeledkezik Isten kereséséről. Senki sem keresi Isten dicsőségét és a papi öltöny tisztességét : hát ime innét van a kolostorok romlása.»¹

Az örökkévalóság gondolatának előtérbe jutása szükségképpen még jobban elmélyítette szentünknek amúgy is élénk aszketikus hajlamait. Ha eddig is mintaképe volt a jó szerzetesnek, mostantól kezdve még százszor nagyobb igyekezetet fordított szerzetesi kötelességeinek teljesítésére. Abban a vonzó szerzetesi eszményképben, melyet egyik levelében Péter barátja elé rajzolt, kétségkívül a maga szép és gazdag lelkét rögzítette papírra : «Légy jó szerzetes, légy alázatos, irgalmasszívú, tisztelettudó, szerény, tanulékony, nyájas, szeresd a szegénységet és kíméld a szerzet javait.»²

Ebben a hangulatban Pompilius tekintete egyre gyakrabban fordult Kalazanci Szent József heroikus alakjára. Már nem csupán a szerzetalapítót és a piarista élethivatás kitervezőjét látta benne, hanem mindjobban kiérezte belőle a tökéletes szentet és a szerzetesi erények hiánytalan megvalósítóját is, kinek példáját követni annyi,

¹ Lettere scelte i. h. 32. l.

² U. o.

mint az életszentség magasabb régióiban időzni. Caliendo Péterhez intézett leveleiben minduntalan visszatér erre a gondolatra s esengve kéri egyszerű barátját, hogy az ő nevében is keresse fel minél gykarabban a szent római szobáját és kérjen ott számára az Úr szent elgondolásának mindenben megfelelő lelket: «egyéni, okos, könyörületes és hősie leket.»¹

Az aszketikus hajlamok fokozódása azonban szentünk esetében legkevésbé sem jelentette szociális tevékenységének szűkebb térre szorulását. Sőt ellenkezőleg. Mert azok közé az impulzív természetek közé tartozott ő, akiknél az isteni szeretet minden újabb fellángolása csak arra szolgál, hogy még magasabbra szítsa szenvedélyes ember-szeretetük lobogó tüzét. Minél jobban beleélte tehát magát a közlő örökkévalóság gondolatába és minél keményebb önmegtagadással igyekezett méltóvá tenni magát a mennyország mondhatatlan örömeinek elnyerésére, annál ellenállhatatlanabb ösztönzést érzett magában embertársai ügyesbajos dolgainak felkarolására. Az «Abruzzok apostola» Anconában is apostol maradt; legfeljebb azzal a különbséggel, hogy a sok évtizedes gyakorlatban kifinomodott ösztö-

¹ U. o. 31. l.

nével most még sokkal több alkalmat talált irgalmas szeretetének megmutatására és gyakorlására. «Gondolatai és tettei egyes-egyedül Isten dicsőségére és a lelkek üdvözítésére irányultak», olvassuk róla az öreg Guerrieri Ignác vallomásában.¹ Még többet mond Morici Antal kanonok eskü alatt tett vallomása: «A közhit rendületlenül azt tartotta róla, hogy Anconában időztében a lehető legmagasabb fokon gyakorolta a felebaráti szeretetet, mivel bármikor és bárhová hívták, ő azonnal kész volt személyválogatás nélkül mindenkinek szolgálatára lenni.»²

Az önmegtágadás és az irgalmas szeretet műveinek gyakorlása közben arra is tudott időt szakítani a szent, hogy rendjének ügyeivel foglalkozzék. Különösen az apuliai provincia ügyes-bajos dolgait kísérte élénk érdeklődéssel. Apulia volt ugyanis akkor a rend Benjaminja vagy, mint szentünk kedves humorral elnevezte, «csecsemő provinciája».³ Mindössze néhány évvel előbb, 1754-ben alakult a nápolyi provincia kilenc kollégiumából (Campi, Turi, Brindisi, Francavilla, Manduria, Melfi, Tricase, Benevento, Manfredonia) s ezért még erősen küzdött a

¹ Summ. 5. 73. §. 72. l.

² U. o. 9. 51. §. 112. l.

³ «Provincia bambolissima» Resp. ad novissimas animadversiones 47. §. 37. l.

kezdet nehézségeivel; főleg anyagiakban és vezető egyéniségek dolgában állott szegényesen.

Pompiliust az általános rendi érdekeken túl meleg érzelmi kapcsolatok is fűzték az új provinciához. Hiszen 1763 óta jogilag maga is annak kötelékébe tartozott s boldog ifjú- és munkás férfikorának javarészét annak területén élte le. Nem csoda tehát, hogy nagy figyelemmel és érdeklődéssel kísérte vajúdasait. Szerető érdeklődésének beszédes bizonyosságai Péter testvérrel váltott levelei, melyekben minduntalan kitér a szívéhez annyira hozzánőtt tartomány sorskérdéseire és megoldásokat keres nehézségeinek eloszlatására. «Ami pedig a mi szegény apuliai provinciánkat illeti — olvassuk az egyikben — én a magam részéről kész vagyok mindent megtenni, amit módomban van érdekében megtennem. Biztosíthatom tisztelendőségedet, hogy a tartomány már csak azért is közel áll szívemhez, mivel annakidején magam is benne nőttem fel és kollégiumaiban próbáltam végig a tanítás minden fokozatát. Jól ismerem tehát az ottani szokásokat, az egyes házak állapotát és a rendtagok hangulatát.»¹ Az is kedves szokása, hogy levelei végén mindig külön

¹ Resp. ad novas animadvers. 85. §. 62. l.
Resp. ad novissimas animadvers 45. §. 35. l.

köszönti a Rómában időző apuliai testvéreket és nyomatékosan lelkükre köti nekik szegény provinciájuk jó hírének öregbítését.¹

E tárgyban váltott levelei annál érdekesebbek, mivel csak címük szerint voltak Péter-testvérhez intézve ; valójában azonban nem neki, hanem a provincia első főnökének és tulajdonképpeni megszervezőjének, Nobili János Ferenc atyának szóltak, aki akkoriban a prokurátor generálisi tisztet töltötte be Giuria generális oldalán.² Nobili még provinciális korából ismerte és becsülte a szentet. Pompilius azonban nagy alázatosságában mégsem mert egyenesen neki írni, hanem rendszerint a jó Péter testvér közvetítését vette igénybe, akit éppen jóakarója személyes szolgálatára rendeltek Nápolyból Rómába. «Nem merek közvetlenül a prokurátor generális atyának írni — olvassuk a fentebb idézett levelében is — mert attól félek, hogy untatom őt . . . ezért tisztelendőséged útján küldöm neki legbensőségesebb és legszívélyesebb üdvözetemet.»³

Ebben a sajátos diplomáciai háromszögben tündött szentünk hosszú időn át az

¹ Lettere scelte i. h. 31., 35. l.

² Rövid életrajzi vázlatát l. Clemente i. m. 307. s k. l.

³ Resp. ad novissimas animadvers. 45. §. 36. l.

apuliai provincia sorsán. A legegyszerűbb megoldás természetesen az lett volna, ha maga is beállott volna a «csecsemő provincia» munkásai közé. Erre azonban még nem tudta rászánni magát. Mert Nápoly varázsa még mindig fogva tartotta lelkét ; még mindig nem adta fel a reményt, hogy előbb vagy utóbb sikerül visszajutnia forró diadalainak színhelyére. Ezért minden más helyet csak Nápollyal való kapcsolatban tudott elképzelni. Apulia sem volt e tekintetben kivétel : egy időben úgy gondolta, hogy a «provincia poverellát» legcélszerűbben úgy lehetne talpra segíteni, ha ígéretesebb növendékeinek kiképzésére Nápolyban egy kis hoszpiciumot rendeznének be — természetesen az ő vezetésével. De alig hogy feltámadt, mindjárt el is hessegette magától a kísértő gondolatot, mert érezte, hogy méltatlan volna hozzá, ha ilyen közvetett úton csempészné vissza magát az álmok városába. De az elhessegetett gondolat helyébe egyelőre nem tudott mást tenni. Arra, hogy magától kérje Apuliába való áthelyezését, már csak azért sem gondolt, mivel a tartomány lakóinak közismert ridegsége inkább taszítólag, mint vonzólag hatott rája.¹

¹ L. 1764 végén kelt levelét. Lettere scelte i. h. 34. s k. l.

Közel másfél évig tartott ez az örökös ide-oda való ingadozás. Pompilius magától sem az egyik, sem a második irányban nem tudott, illetve nem akart dönteni. De annál többet imádkozott és erősen feltette magában, hogy egészen elüljárói akaratára bízva a rája nézve mind kínosabbá alakuló dilemma megoldását. És reményében nem csalódott: Giuria generális 1765 március 30-án kelt levelében Anconából a félsziget délkeleti csücskében fekvő Campi Salentinába rendelte őt és egyúttal kinevezte az ifjú provincia asszisztensének. A szent örömmel és megnyugvással fogadta az áthelyezést, mely egy csapással véget vetett ingadozásának és ismét határozott célt tűzött munkája elé. Külön örömet és megtiszteltetést jelentett számára, hogy olyan rendházba került, melyet még a rend szent patriarchája, Kalazanci Szent József alapított (1628) s melyet mint a noviciátus székhelyét joggal a provincia szemefényének és büszkeségének tekinthetett. Boldogságát még fokozta az a körülmény, hogy elüljárói megengedték neki, hogy új állomása elfoglalása előtt Rómába és szülővárosába, Montecalvóba is ellátogasson s ott huzamosabb időt tölthessen. Sietett is mindkét irányban élni az alkalommal. Anconából április 15-én indult el s útirányát úgy választotta meg, hogy lehetőleg minél több

szent helyet érintsen. Így útja nagyszabású zarándoklássá fejtőzött ki, melyet az illető helyek kegypoltárainál mondott nagymisék és prédikációk még felejthetetlenébbé tettek számára.

Első pihenőjét az Anconától délnyugatra fekvő kicsiny Osimo városkában tartotta, melynek köveit még ma is a XVII. század nagy misztikus szentjének, a minorita Kupertinói Szent Józsefnek († 1663) tisztelete lengi át. Szentünk annál örömebb osztozott ebben a tiszteletben, mivel József atya szenttéavatása ügyében éppen akkoriban folytak a döntő tárgyalások. Osimóból a legrövidebb úton a kedves Loretónak irányozta lépéseit a szent, de a közbejött nagy esőzések miatt csak 18-án tudott célhoz érni. A kényszerű késésért azzal kárpótolta magát, hogy kétszer is misézett a szentházban.

Miután így illendőképben lerótta hódolata adóját a Szép Mama iránt, a Szent Ferenc emlékével megszentelt Umbria felé vette útját Pompilius, és a római Apenninek átszelése után 23-án már Folignóban állott. Itt a heves tavaszi záporok miatt ismét vesztegelnie kellett, de legalább megvolt az az elégtétele, hogy a barnabiták templomában Korzika nagy apostolának, az általa olyan hön tisztelt Sauli Szent Sándor aleriai, később páviai püspöknek (1593) oltáránál misézhe-

tett. Folignóban egyébként csak annyi időt töltött, amennyire az időjárás zordonsága kényszerítette. Mihelyt az utak valamennyire felszáradtak, azonnal tovább indult. Gyorsan haladt, mert az örökváros ellenállhatatlanul vonzotta lelkét. Ápr. 27-én már Cività Castellában járt, 28-án, húsvét utáni harmadik vasárnapon pedig az északról érkező zarándokok szokásos útján, a Porta del Popolon bevonult a szent városba. Itt jóformán minden percét az ájtatoskodásnak szentelte. A világról csak annyiban vett tudomást, hogy ellátogatott a jámbor Genezo kanonokhoz, akinek háza valóságos múzeuma volt a nagy olasz mesterek szebbnél szebb képeinek. Egyébként kizárólag Istennek és barátainak élt. Különösen sokat időzött a nagy Kalazancius áhítatát lehelő Szent Pantaleontemplomban. 29-én Szent Anna oltáránál, 30-án pedig a szent patriarcha földi maradványait rejtő oltárnál mutatta be áldozatát az Úrnak.

Ezzel ki is merült római programja. Május 1-én már a rieti piarista templomban misézett ; utána nagy vargabetűvel hazafelé indult. Útjában újból feljárta a déli Abruzzok jól ismert tájait, mert ismét látni akarta Teramót, Chietit, Lancianót, Ortonát és apostolkodása egyéb megszentelt állomásait. Mivel lehetőség szerint mindenütt misézett,

prédikált és gyóntatott s mivel a terep is sok előre nem látott nehézséget gördített eléje, lényegesen lassabban haladt, mint útja első szakaszában. A szép május hónap már erősen végére hajolt. 22-én még a szegény András magyar herceg szomorú sorsáról emlékezetes Aversában időzött és csak egy teljes hét elmúltával, 30-án érkezett Avellino és Arianon át szeretett szülővárosába.¹

¹ Utjának részleteit maga a szent jegyezte fel abban a naplószerű iratban, mely a szenttéavatási akták közt «Viaggio del B. Pompilio M. Pirrotti da Ancona in Campi» címen szerepel.

NYOLCADIK FEJEZET.

Otthon a szülői házban.

Pompiliusnak hazaérkezésekor ugyanaz lehetett az első gondolata, mint Petőfinek, mikor húszévi távollét után először látta maga elé terülni a délibábos kiskunsági rónaságot :

«Úgy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglett ember úgy jöttem meg,»

Mert bizony régen kiszakadt Montecalvó ismert templomai és házai közül. Éppen negyven esztendő mult el azóta, hogy azon az emlékezetes tavaszi éjtszakán kilopakodott szülei házából és lelke szent hevétől üzve, Beneventóba gyalogolt. Azóta sok minden megváltozott körülötte. Megváltozott ő maga is : viruló ifjúból az öregkor küszöbén álló férfiúvá érett. Fejét megeste a tél dere s arcára mély barázdákat szántott a kor és a szakadatlan önsanyargatás. Mint rózsásarcú ifjú ment el és mint csontig-bőrig lesóványodott aszkéta tért meg.¹ De nemcsak ő változott meg ; megváltozott környezete is. Abból

¹ Summ. 5. 75. §. 73. l. Resp. 27. §. 17. l. 272. §. 312. l.

a népes családi körből, mely valamikor a jó Jeromos urat és Orsolya asszonyt körülzsongta, rajta kívül már csak Pompilius és Mihály öccsei voltak életben. Így a szülői ház nem a negyven évvel előbb elhagyott édes otthont jelentette többé számára, hanem inkább csak a kiterjedt Pirrotti- és Buzzoti-rokonság meleg családi fészket.

Hasonló változáson ment át a városka lakossága is. Az a nemzedék, mely annakidején annyiszor épült a «kis szent» áhítatán, már úgyszólván utolsó szálig kint nyugodott a csendes temetőben. De sokan eltávoztak az egykorú jóbarátok és játszópajtások népes seregéből is. Mert nem szabad felejtenünk, hogy a XVIII. században vagyunk. Akkor pedig, nem utolsó sorban a közegészségi viszonyok hiányossága miatt, jóval gyorsabban történt a nemzedékváltás, mint manapság. Elég e tekintetben arra utalnunk, hogy szentünk nyolc emberkort megért testvére közül négy a negyvenes éveken alul húnyt el.¹

Az a Montecalvó tehát, melybe Pompilius negyvenévi távollét után huzamosabb pihenőre betért, már csak külsejében, házaiban és templomaiban volt a régi; lakossága jó részben kicserélődött. Az a lelkes sokaság, mely május 30-án végignézte bevonulását,

¹ Clemente i. m., 66. s k. l.

már jóformán csak hírből ismerte a szentet. Ez a körülmény azonban nemhogy csökkentette volna, ellenkezőleg még fokozta iránta érzett rajongó tiszteletét. Mert a hírek nem a készülő, hanem a már teljesen kiforrott szentről szóltak s a távolság arányában sokszorosan megnagyítva adták vissza hősi tetteit és csodáit. Érthető tehát, hogy a szentért élő-haló és csodát sóvárgó sokaság valóban a szentet megillető áhítattal tekintett fel a soraiból kinőtt szentre.

Pompilius mély meghatottsággal lépte át szülővárosa kapuját. Első útja nem a kihűlt családi fészekbe, hanem a vele szomszédos Corpus Christi-templomba vezette, melynek főoltára előtt boldog gyermekkorában oly sokszor rótt le hódolata adóját a legméltóságosabb Oltáriszentség iránt. Most is meghatott bensőséggel borult arcra régi áhítata megszokott helyén és hosszú-hosszú imádságban rótt le háláját az Úr eddig élvezett sok kegyelméért. Imádságába beleszötte apja, anyja, elhalt testvérei és rokonai nevét is, kiknek drága hamvai ott nyugodtak a Corpus Christi családi sírboltjában. Szeretettel idézte maga elé emléköket és mély áhítattal kérte számukra az Úr boldogító színe látásának kegyelmét.¹

¹ Summ. 6. 4. §. 74. l. Elenchus III. §. 25. l.

Ehhez a bevezetéshez igazodott az egész montecalvói programm. Pompilius úgyszólván minden szabad idejét az Úr házában töltötte. Rendszerint a Corpus Christivel kezdte; azután a karmeliták Miasszonyunk templomával és a temető Purgatorium nevezetű kápolnájával folytatta ; innét az obszervans ferencesek Szent Antalról nevezett templomába ment s végül a Pirrotti-család csodás eredetű kis kápolnájánál, a szívéhez annyira hozzánőtt Santa Maria dell'Abbondanzánál állapodott meg.¹ Ha nagyobb körutat akart tenni, a székesegyházat, a kis Szent Katalin-templomot és a Bozzuti-család Szent Kajtánról nevezett nyilvános kápolnáját is útba ejtette.² Egyébként valamennyi templomban ugyanazt tette : mihelyt belépett, azonnal leborult, alázatosan megcsókolta a földet és azután mély áhítatba temetkezett. Néha órákat töltött egyazon helyen imádságba vagy elmélkedésbe merülve.³ Sőt, mintha a nappalok nem lettek volna elegendők buzgó-sága kielégítésére, éjszakáinak nagy részét is a templomok látogatására szentelte. Vidám fiatal emberek, akik hajnaltájban víg nótaszóval botorkáltak hazafelé valamelyik kocsmából, vagy korán kelő munkások gyak-

¹ Summ. 6. 5. §. 74. s k. l.

² Summ. 6. 53. §. 83. l.

³ Resp. 140. §. 137. l.

ran látták őt, amint egyik vagy másik templom ajtajában térdelve vagy arcra borulva szokásos ájtatosságát végezte. Ilyenkor természetesen nem egyszer megtörtént, hogy egy-egy túlságosan jó hangulatban levő ifjú vagy durva molnárlegény, aki nem ismerte a szentet, bántó megjegyzést vagy otromba tréfát engedett meg magának. Szentünk azonban fel sem vette az ilyen eseteket ; legfeljebb megkérte bántalmazóit, hogy hagyják őt békében s folytatta tovább imádságát, illetve elmélkedését.¹

De az «Abruzzok apostola» nem lett volna igazi apostol, ha a szerettei és polgártársai körében töltött napokat és heteket kizárólag az imádságnak és elmélkedésnek szentelte volna. Hiszen eddigi működésének figyelemmel kíséréséből elég alkalmunk volt meggyőződni róla, hogy azok közé a tevékeny szellemek közé tartozott ő, akiknél a lázas tenni vágyás, a másoknak való használni akarás szenvedélyes kívánása egy töről fakad a legtisztább istenszeretéssel. Ő is úgy volt vele, mint minden igazi nagy szent : minél olthatatlanabb lánggal égett szívében az isteni szeretet tüze, annál ellenállhatatlanabb ösztönzést érzett magában, hogy mások szívében is felgyujtsa a szent tüzet. Ő a Szent-

¹ Summ. 15. 2. §. 134. s k. l.

írás figyelmeztetésével ellentétben: «Sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint a maga hazájában és házában»¹ — igen is próféta akart lenni szülővárosában s ezért nagyobb igyekezettel látott hozzá a lélekmentés és lélekmegszentelés eszközeinek alkalmazásához, mint korábban bárhol és bárkikor. Amit több évtizedes gyakorlatában jónak és célravezetőnek ismert meg, azt most mind hasznosítani igyekezett.

Legtöbbször és legszívesebben természetesen az élő szó fegyverét használta. Bátran mondhatjuk, hogy egyetlen alkalmat sem hagyott felhasználatlanul, mely szóásra kínálkozott neki. Prédikált mise előtt, mise közben és mise után, prédikált a különböző szent cselekmények és ájtatossági gyakorlatok végzése közben, prédikált templomokban, köztereken és útfeleken. Az öreg, 89 éves Isabelli kanonok a tanukihallgatások idején még élénken emlékezett rá, hogy egyszer a Corpus Christi kapujában hallotta őt nagy sokaság előtt beszélni.² Ha két-három embert látott együtt, az már elegendő ok volt neki, hogy odamenjen hozzájuk és meleg, közvetlen szavakban intse őket Isten iránt tartozó kötelességeik teljesítésére. Rendszerint egyéni

¹ Mt. 13. 57.

² Summ. 6. 5. §. 18. 1.

beszélgetéssel kezdte és magasan szárnyaló exhortációval végezte. És mire végére jutott szavainak, csak azon vette észre magát, hogy eredeti, két-három főnyi hallgatósága közben az egész teret, illetve utcát betöltő tömeggé duzzadt. «A piacon — olvassuk az egyik tanuvallomásban — maga köré gyűjtötte a népet s buzdító és oktató szavakat intézett hozzája. Az együgyű lelkek ellenállhatatlan erővel sodródtak feléje s ennek megfelelően bőséges volt az aratás is.»¹

A szent szavainak varázsa elsősorban közvetlenségükben rejlett. Az evangéliumok nyelvén szólott, de tele tűzzel és szent lelkesedéssel. Témái itt is ugyanazok voltak, mint Nápolyban, az Abruzzokban, Anconában és egyebütt: Isten végtelen jósága és irgalma, a bűn utálatossága, a paradicsom édessége s mindenekfölött a Szép Mama édesanyai oltalma. Szavainak közvetlenségét és hatását lényegesen fokozta az a körülmény, hogy olyan közönség előtt beszélt, melynek jóformán minden tagját személy szerint ismerte s melynek vallási és erkölcsi igényei éppen ezért úgyszólván nyitott könyv voltak előtte. Beszédeiben mindig megőrizte a szent komolyságot s tudatosan kerülte a népszónokok legnagyobb és leggyakoribb kísértését,

¹ Resp. 87. §. 71. l.

a vásári történetekkel, olcsó anekdotákkal és sekélyes szójátékokkal való hatásvadászást. Unokaöccse szerint sohasem használt olyan szót vagy fordulatot, mely nem irányult közvetlenül a lelkek megszentelésére és az erkölcsök építésére.¹

És ha már a felnőtteket ilyen nagy szerep tettel fonta körül, még kevésbé feledkezett meg a kicsinyekről. Mert hiába, az örök piarista vándorapostol korában is töretlen erővel élt benne. A gyermekekkel való különleges foglalkozást akkor is mulaszthatatlan kötelességének érezte, mikor ezer más dolga miatt alig gondolhatott annak rendszeres teljesítésére. Most is így volt. A nagyok lelki szükségleteinek kielégítése után szíve egész szeretetével és gyöngédségével a kicsinyekhez fordult. Egyszer a templomban gyűjtötte őket maga köré, máskor meg hosszabb-rövidebb sétára indult velök és úgy menés közben rendszeres tanítást adott nekik a vallásból, vagy gyújtó szavakkal buzdította őket vallási kötelességeik pontos teljesítésére.² Legfőbb csalogató eszköze az olvasó volt, melynek készítésében nagymester volt s melyből mindig magánál hordott néhány tucatravalót.³ A gyermekek tudták ezt róla.

¹ Summ. 13. l. §. 131. l.

² Summ. 3. 13. §. 13. l. Resp. 30. §. 18. l.

³ Summ. 5. 45. §. 67. l. 76. §. 73. l.

Mihelyt tehát meglátták, azonnal odafutottak hozzája, megbolygatott méhraj módjára körülzsongták és nem tágitottak mellőle mindaddig, míg csak meg nem kapták a kért olvasót.¹ Máskor maguk a szülők biztatták fel őket. Chianone Ágnes beszéli, hogy egyszer, mikor barátnőivel éppen legjobb ízűt játszott, hirtelen odakiáltott hozzájuk apja : «Siessetek csak, leányaim, mert itt megy el előttünk a szent atya ; menjetek oda hozzá, csókoljatok neki kezét és kérjetek tőle áldást». Erre a szóra az egész leánysereg, vagy másfél-tucat 8—10 éves kisleány, azonnal odarohant és elkezdett hangosan kiabálni : «Pompilius atya, áldjon meg bennünket.» És ő habozás nélkül megállott, sorra megáldotta mind-egyiket és mindegyiknek egy-egy olvasót nyomott a kezébe.²

Ilyen fejedelmi bőkezűség mellett bizony nem egyszer megesett, hogy az olvasók előbb elfogytak, semmint szentünk szerette volna. Így történt ez az ismert olvasócsodánál is, melynél nem az a fontos, hogy megtörtént-e vagy nem, hanem az, hogy a kortársak elhitték és természetesnek találták. A vallo-

¹ Aki már járt Olaszországban, tudja, hogy az olasz gyerekeknek ma is jellegzetes szokása, hogy pap, főleg idegen pap láttára mindjárt szentképert könyörögnek. («Un santo».)

² Summ. 3. 13. §. 13. l. Resp. 30. §. 18. l.

mástevő Orlanno Judit elbeszélése minden-
esetre annyira eleven és élményszerű, hogy
lélektani alapon nincsen okunk valóságában
kétkedni. Eszerint egyszer a fiúk és leányok
népes serege ismét körülrajzotta a szentet és
régijó szokása szerint olvasóért esengett
hozzá. Ezúttal azonban hiába. Pompilius
nagy megdöbbenésére egyetlen fiaolvasót
sem tudott előhúzni ; hiába kutatta át vala-
mennyi zsebét, hiába fordította ki őket,
mind üres volt. Pedig a gyerekek olyan szé-
pen és meghatóan kérlelték és olyan komo-
lyan fogadkoztak, hogy ezentúl mindig ott
lesznek a keresztény tanításon. Megesett
rajtuk a szíve. Szépen letérdeltette tehát
őket és szívében az apostolok hegyeket meg-
mozgató hitével elmondattott velök egy
Üdvözlégy Máriát. És íme, mire végére ju-
tottak az imádságnak, zsebéből éppen annyi
olvasót húzott elő, amennyire a jelenlevők
megajándékozására szüksége volt.¹ Ilyen és
hasonló jelenetek láttára Kalazanci Szent
Józsefnek bizonyára nagy öröme telt hűséges
fiában ; mert íme a *padre santo* egyúttal igazi
pater parvulorum-nak, a kicsinyek jóságos
atyjának bizonyította magát.

De volt is becsülete és tekintélye az apró
nép előtt. Legbuzgóbb és legkitartóbb hall-

¹ Summ. 5. 22. §. 62. l.

gatói abból teltek ki. Az apróságok minden szavát, mozdulatát megfigyelték, emlékeztőkbe vették és később szervesen beépítették bontakozó egyéniségökbe. Legjobb bizonyosság erre, hogy az 1836. évi tanukihallgatások során a montecalvói tanuk szinte kivétel nélkül azokból az aggastyánokból kerültek ki, akik 1765-ben mint nyolc, tíz, tizenkét éves gyerkőcök szem- és fültanui voltak a szent otthoni életének. Egyenesen megható, hogy hetven év távolából is mennyi apró és színes epizódra tudtak visszaemlékezni. E tekintetben a 96 éves la Zazzera Angelus vezetett, aki a kihallgatást eszközölő urak nagy ámulatára szóról-szóra tollba tudta mondani azt a szép és bensőségeshangú Mária-imádságot, melyre Pompilius két emberöltővel előbb tanította. De mindjárt meg is magyarázta a csodálkozó uraknak, hogyan tudta ezt megtenni: hetven esztendőn keresztül minden áldott este elmondotta az imádságot, ugyanezt megkövetelte egész házanépétől, sőt cselédeit is rákapatta.¹ Mindenesetre olyan eredmény, minő csak az igazi nagy népszentek nyomában fakad.

Az élő szó mellett szentünk apostolkodásának másik hatékony eszköze Montecalvóban is a szentségek példaszerű kiszolgáltatása

¹ Summ. 3. 23. §. 16. s k. 1.

volt. Különösen a szentmise áhítatos, szinte átszellemült bemutatásával ért el igen nagy hatást. Megérkezése után az emberek csak ezzel biztatták egymást: «Megjött a szent atya, siessünk a templomba misét hallgatni.»¹ A 85 éves Vito Anna pedig a kihallgatások során ilyen szavakba foglalta össze hetven év előtti benyomásait: «Akkora áhítat ömlött el szentmiséjén, hogy én, jóllehet csak 12—13 éves süldő leány voltam, egészen magamon kívül voltam és úgy éreztem, mintha előbb soha életemben misét nem hallgattam volna.»²

De talán még szavánál és áhítatánál is nagyobb mértékben hatott földieire Pompilius szigorú életmódjával. Mert azt a kemény önmehtagadást, melyet kora fiatalságától fogva megszokott s melyet később úgyszólván nélkülözhetetlen életelemévé fejlesztett, ott-hon, szerettei körében is változatlanul megtartotta, sőt egyben-másban még fokozta. A kihallgatott tanúk e tárgyban egyértelműleg mind azt vallották, hogy egész otthonlétében egyszer sem látták őt húst vagy akár csak főtt ételt is enni. Eledele jóformán csak nyers fűből, gyümölcsből, egy kevés babból, kenyérből és legfeljebb olajos halból állott.³

¹ Summ. 3. 22. §. 16. l.

² U. o.

³ Summ. 16. 1. §. 139. l. 16. 56. §. 147. l. Resp. 146. §. 142. l.

Sógorasszonya, a jó donna Vincenza, aki a szülői házban főzött számára, az érintetlenül hagyott ételek láttára sokszor szemrehányást tett emiatt neki ; ő azzal mentegezőzött, hogy gyenge a gyomra, nem bírja a nehezebb ételeket. Ugyanakkor azonban hozatott egy szardiniát, azt jól meghentergette a homokban, azután megette s a végén hozzátette : «Nem kell kímélnünk ezt a rothadásra szánt testet, mely úgyis hamarosan a férgek martaléka lesz».¹ Mi más ez, mint Assisi Szent Ferenc gondolata a szamártestvérről vaskosabb kiadásban !

Szigorú életrendjéből akkor sem engedett a szent, ha máshová volt hivatalos ebédre vagy vacsorára. Pedig rokonai, különösen a Bozzuti-ágról való unokatestvérei, mint könnyen elgondolható, gyakran hívták őt magukhoz. Ő sohasem tért ki a meghívás elől, de mindig kikötötte, hogy a magakészítette ételeken kívül mást ne legyen köteles enni.² Rokonai természetesen szívesen beleegyeztek ebbe a feltételbe, mert így is páratlanul nagy kitüntetésnek érezték, hogy egy valószínűs szentet láthatnak vendégül.

És amilyen mértékletes volt szentünk az evésben, éppen olyan fukarnak mutatta

¹ Summ. 17. 59. §. 148. 1.

² Summ. 17. 56. §. 148. 1. Resp. 146. §. 142. 1.

magát az alvásban. Éjszakáinak java részét, mint láttuk, a szentegyházak látogatására használta fel. Donna Vincenza nem győzött eleget panaszkodni barátnőinek, hogy szobájában minden reggel úgy találja az ágyat, ahogyan este megvetette. Mert Pompilius kora fiatalságától fogva elviselhetetlen és megbocsáthatatlan puhaságnak tartotta az ágyban való alvást. Ezért, ha otthon volt, legszívesebben a puszta földön hált; igen sokszor azonban a kedves Madonna dell'Abbondanza oltárának lépcsőjén kuporodott le s ott szunnyadt egy-két órát, hogy utána ismét folytathassa megszakított imádságát.¹

A jó montecalvíoiak szent ámulattal halották és szemlélték híres földijök csodás önmegtagadásának napról-napra ismétlődő példáit. És minél többet beszéltek róluk, annál csodásabb színben tüntették fel őket. Az egyik itt tett hozzájuk valamit, a másik ott vett el belőlük valami emberit. Ez más szóval azt jelenti, hogy a szent körül, mint előbb az Abruzzokban, most tulajdon szülővárosában is megindult a legendaképződés. Akik nem közvetlen szemléletből, hanem mások többé-kevésbé kiszínezett elbeszéléséből merítették tudásukat, már rendszerint nem elégedtek meg az események egyszerű

¹ Summ. 16. 56. §. 148. 1. 59. §. 148. 1.

és természetes regisztrálásával, hanem ösztönszerűen természetfölötti erők működését keresték mögöttük és mivel keresték, legtöbbször meg is találták. Hiszen az egyszerű hívő szemében a szent és a csoda összetartozó és egymást kiegészítő fogalmak. Nem csoda tehát, hogy a szent önmegtagadásának egy-egy kiemelkedőbb esete a távolabbi szemlélők képzeletében szinte észrevétlenül csodává, illetve valamilyen csodálatos esemény keretévé terebélyesedett.

Érdekes példa erre a 68 éves, tehát nem szem- és fültanu Tedesco Miklós elbeszélése. Elmondja, hogy a montecalvói ágostonos atyák az egyik ünnep alkalmából váltig unszolták Pompilius atyát, hogy mondjon náluk nagymisét és utána maradjon ott ebéden. Pompilius a kérés első felét készörömetst teljesítette, a másodiktól azonban erősen húzódozott. Őszintén megmondotta, hogy ő sohasem szokott húst enni. A perjel nagyerős unszolására azonban végre mégis elfogadta a meghívást ; természetesen azzal a kikötéssel, hogy mást, mint böjtös ételt nem szolgálnak fel neki. Annál nagyobb volt tehát megrökönyödése, mikor a várt böjtös étel helyett két sült galambot tettek eléje. De nem vesztette el lélekjelenlétét és — hitét : fogta villáját, beleszúrta a két galamba s azok abban a pillanatban megele-

venedtek és elrepültek. A tényéron pedig nem maradt más, mint három babszem.¹

Még inkább magán viseli a legendás továbbképzés jellegét della Vigna Viktória elbeszélése a montecalvói vezetőség csodálatos megvendégeléséről. Előadása szerint a szent egyszer anyjának és más asszonyoknak jelenlétében azt a kijelentést tette, hogy a városka egész intelligenciáját meg akarja magához hívni ebédre. «De hiszen ahhoz nagy előkészületre és sok élelmiszerre van szükség» — vetették ellen az asszonyok. «Óh, ami azt illeti — felelte Pompilius — nekem untig elegendő lesz egy cipó, egy ámpolna, illetve üveg bor, egy galamb, egy tyúk, egy tekercs makaróni ; azután jöjj és lásd, hogyan kerül meg az asztal. Mert az Úr elküldi hozzám angyalát és az megáldja az asztalt.» És csakugyan minden úgy történt, ahogyan mondotta. A tanu állítása szerint az asztalon nem volt más, mint egy üveg bor, egy tál makaróni, egy cipó és egy különféle husokkal megpakolt tál. És íme, mégis bőven jutott mindenkinek mindenből, sőt még maradt is. A maradékot azok szedték össze és vitték el ereklyeként, akik idejében tudomást szereztek a csodálatos ételszaporításról.²

¹ Summ. 18. 13. §. 153. l. Resp. 267. §. 302. l.

² Summ. 18. 94—97. §§. 180. s k. l.

Pompiliusnak azonban nem volt szüksége ilyen erőltetett legendákra. Életszentsége tetteinek nagyítása és kiszínezése nélkül is eleven valóságként állott földieik előtt. Bizonyos, hogy Montecalvó népe egész otthon-tartózkodása alatt szentet látott benne és szentként tisztelte őt. A tanuvallomások semmi kétséget nem hagynak ez iránt. Hiszen a kihallgatott tanúk legtöbbször csak *a szent atya* vagy egyszerűen *a szent* néven beszél róla. Sőt temperamentumosabb tisztelői nemcsak a háta mögött, hanem szemben is kifejezést adtak szívbeli meggyőződésüknek. Vito Anna említi, hogy mikor misére menet elhaladt házuk előtt, ő és barátai utána szaladtak és kórusban mondták: «Pompilius atya, Szent Pompilius, könyörögj érettünk».¹

Még beszédesebb bizonyossága a szentről alkotott magas felfogásnak az a mohóság, mellyel a városka minden rendű és rangú lakosa emléket, ereklyét iparkodott tőle megszerezni. Ennek az igyekezetnek megértésére újból utalnunk kell rá, hogy az olasz nép életében a szent hasonlíthatatlanul nagyobb élményt jelent, mint a nehezebben hevülő északi népek életében. Az ő szemében a szent az emberiség legszebb és legtökéletesebb

¹ Elench. 220. l.

kivirágzása, akivel személyes kapcsolatba lépni vagy akár csak egyszer is beszélni egész életre szóló emlék és élmény. Különösen akkor, ha ez az élmény valamilyen kézzelfogható emlékhez, ereklyéhez rögződik. Mert az egyszerű ember számára a szent, halála után, elsősorban ereklyéiben él tovább. Innét érthető az olasz ember szenvedélyes ereklyevadászata és tisztelete. Mindenesetre nagy könnyelműség és felületesség volna részünkről, ha nem vennők észre, hogy ez a szenvedélyes ereklyetisztelet korántsem babona, hanem nagyon mélyről fakadó lelki szükséglet, mely végelemzésben a szent páratlan kollektív és individuális értékéről alkotott felfogással függ össze.

És ha ez a megállapítás többé-kevésbbé minden olaszra áll, még fokozottabb mértékben áll a délolaszokra, akiknek vére még forróbb, temperamentuma még lángolóbb. A délolasz ember általában nem ismeri az arany középutat, hanem rendszerint szélsőségek közt csapong. Innét van, hogy szeretete és gyűlölete sokszor egészen különös, hidegebb északi szemmel nézve alig érthető formákat ölt. Így látjuk ezt szentünk esetében is ; nála az ereklyevadászat köpenyének rendszeres vagdosásában nyilvánult meg. Ha önkívületbe révülve ott imádkozott a templomban vagy gondolataiba temetkezve

végigment az utcán, lelkes tisztelői oda-
settegettek hozzája, vagy utána lopakodtak
s egy óvatlan pillanatban lekanyarítottak
köpenyéből egy darabot. Talán nem kell
mondanunk, hogy az ereklyeszerzés e külö-
nös módjában a nők és gyermekek vezettek.¹
Finizza Didák vallomásában olvassuk : «Még
egészen kis fiú voltam, mikor Pompilius atya
hozzánk érkezett. Egyszer láttam őt a Corpus
Christi-templomba betérni ; amint beért,
mehintette magát szentelt vízzel s utána
arccal odaborult atyja és anyja sírjára. Erre
a sok iskolás fiú mind odafutott hozzá. Em-
lékszem, Jorio Angelus is közöttük volt ;
ő, mint valamennyiünk közt a legnagyobb,
egészen közel lépett Pompilius atyához és
hirtelen lekanyarított köpenyéből egy jókora
darabot. Még hallottam, hogy a többiek sut-
togva biztatták, hogy csak vágjon minél
nagyobb darabot. Pompilius atya az egész
idő alatt mozdulatlan maradt a síron és sem-
mit sem vett észre a sok gyerek lökdöséséből.
Én, mint afféle kis gyerek, veréstől félve,
csak távolról figyeltem a dolgokat».²

Az már természetesen megint csak legen-
dás továbbképzés, mintha az alaposan körül-

¹ Summ. 3. 28. §. 18. l. 18. 92. §. 179. l. Resp.
184. §. 182. l. Elench. 223. l.

² Summ. 3. 30. §. 19. s k. l. Elench. 222. l.

szabdalt köpeny újra meg újra magától kinőtt volna.¹ Az sem látszik túlságosan valószínűnek, hogy a szent, mikor észrevette a szokatlan ereklyegyűjtést, ezekkel a szavakkal háritotta volna el magától a túlzott tiszteletnyilvánítást: «Még nem érkezett el az ideje».² Azért nem tartjuk ezt valószínűnek, mert a belőle kicsengő öntudat nehezen egyeztethető össze Pompilius közismert alázatosságával és szerénységével.

Az istenszeretet és emberszolgálat lázas munkájában gyorsan repült az idő. Pedig Pompilius is meg a montecalvíoiak is szívesen megállították volna mulását; az előbbi azért, hogy tovább élvezhesse a régen megszokott és megszeretett szentélyek bizalmas, áhitatra és bensőségre ihlető hangulatát, az utóbbiak pedig, hogy tovább örülhessenek a szent megtisztelő és vigasztaló jelenlétének. De hiába, nem maradhatott tovább. Az idő már június közepe felé járt és ő július elején Campiban akart lenni. Bármennyire neheze érett tehát, mégis csak hozzá kellett látnia az út előkészítéséhez. Az előkészülethez az is hozzátartozott, hogy az utolsó napokat még teljesebb mértékben iparkodott

¹ Resp. 184. §. 182. s k. 1.

² Summ. 18. 92. §. 179. l.

megszentelni. Naplója szerint 14-én, az Úrnap nyolcadát követő pénteken ünnepi misével róttá le hódolata adóját az Úr Jézus szentséges szíve iránt, 15-én az Órangyaltemplom Fájdalmas oltáránál misézett, 16-án a Bozzuti-család kápolnájában mutatta be szent áldozatát és a vasárnapi evangéliumnak megfelelően a jó pásztorról prédikált s végül 17-én, a búcsúzásra kitűzött napon a Pirrottik kápolnájában az előtt a Mária-kép előtt végezte a szent cselekményt, melyet annakidején a porból ásott ki és anyjának különös figyelmébe ajánlott. Könnyű elgondolnunk, mennyi érzés hullámozott szívében s mennyi áhítat járta át minden szavát és mozdulatát. Hát még amikor mise végzetével kifordult és szólni kezdett testvéreihez, rokonaihoz, barátaihoz, ismerőseihez és általában mindazokhoz, akik a vér és a közös élmények jogán legközelebb állottak szívéhez s akiket emberi számítás szerint most látott utoljára ebben a földi életben. Meleg bensőséggel beszélt nekik a keresztény életéről, az örök üdvösségről és főleg a családi élet megszenteléséről. Hangja el-elcsuklott a meghatottságtól; de még nagyobb megrendültség vett erőt hallgatóin. Bizvást elmondhatjuk, hogy aznap egyetlen szem sem maradt szárazon a Pirrotti-kápolnában. Különösen az utolsó mondat: «Viszontlátásra

ott fent a boldog mennyországban», markolt mélyen bele a lelkekbe.¹

Beszéde végeztével Pompilius még hosszabb ideig ájtatoskodott a Boldogságos Szűz képe előtt ; azután rendre elköszönt övétől és örökre búcsút mondott az édes szülői otthonnak. Amint kilépett a küszöbön, már nagy sokaság várt rája ; úgyszólván az egész város ott szorongott körülötte, hogy még egyszer lássa őt és áldását kérje. Az igazi búcsúzás a város szélén, a barátok templománál történt meg. Egyesek nyakába borultak, mások kezét csókolták és áldásáért esengtek, de voltak olyanok is, akik ereklyeszerzésre használták fel a meghatottság perceit. Mert mindenki mélyen meg volt rendülve, mindenki érezte, hogy szentet búcsúztatnak, aki immár az égbe készül. A szemek könnyben úsztak s a szívek szeretettől és meghatottságtól olvadoztak.

De hiába, az idő mulását nem lehetett megállítani. Pompilius ajkán újra felhangzott a prófétai búcsúszó : «Viszontlátásra ott fent a boldog mennyországban». Azután kibontakozott a gomolygó sokaságból, kocsira szállott és Mihály öccse kíséretében megindult Troia felé. Öccse egész nap vele ma-

¹ A szent naplója alapján Clemente i. m. 349. s k. l.

radt, sőt éjtszakára is ott maradt vele a vendéglőben. Nagyon nehezeére esett neki az elválás ; legalább valami emléket szeretett volna szentéletű bátyjától. Kérésére Pompilius készségesen megígérte, hogy neki adja utolsó értéktárgyait, feszületét és olvasóját. Ezzel azután nyugovóra tértek. Mihelyt azonban megvilágosodott, Mihály megbeszélésük értelmében azonnal bátyja szobájába sietett. Mily nagy volt azonban álmélkodása, mikor ezt ég felé tárt karokkal és a föld fölött lebegve találta. Percekig nem tudott szóhoz jutni a nagy meglepetéstől ; de ugyanígy volt a kíséretében levő vendéglős és kocsis is. Csak akkor eszméltek fel, mikor a révület véget ért és Pompilius mosolyogva átnyújtotta a megígért feszületet és olvasót.¹

Útközben szentünk ugyanazt a módszert követte, melyet Montecalvóba jövet alkalmazott : helyenként hosszabb-rövidebb ideig tartó megállókat tartott, hogy a köréje se-reglő százak és ezrek lelki igényeit ki tudja elégíteni. Főbb állomásai s egyben apostolkodásának nevezetesebb helyei voltak : Troia, Foggia, Tresanti, Barletta, Trani és Brindisi. Leghuzamosabban, tíz napig (jún. 21—30.) Traniban az ottani bencés apácák-

¹ Resp. 161. §. 153. l. Megjegyzendő, hogy a csodás eseményt csak Mihály leányának, Amáliának előadásából ismerjük.

nál időzött. Akkori hangulatát és gondolatait híven tükröztetik vissza már említett úti naplójának befejező sorai : «Június 29., Szent Péter és Pál apostolok ünnepén, ezen a különösképpen neked, Istenemnek és Atyámnak szentelt napon Traniban miséztem az említett apácák templomában. Óh én jószágos Atyám ! Ezen a napon kezdtem meg nagyobb pontossággal a szent triduumot ; szilárdan feltettem magamban, hogy gondosan kerülök minden olyan gondolattal való foglalatosskódást, mely nincsen összhangban az isteni Gondviselésre való tökéletes ráhagyatkozással. Elhatároztam tehát, hogy bensőmben a legnagyobb gonddal kerülök minden habozást, külső életrendemben pedig bátran rálépek arra az ösvényre, melynek felírása : semmit nem keresni és semmitől nem huzódozni. Uram, én egyedül tégedet akarlak és igazán el akarom mondani : «Istenem és mindenem». A jövőben mindenesetre körültekintőbb leszek az Istenbe vetett bizalom dolgában».¹

Ilyen gondolatokkal és érzésekkel közeledett az apostol működésének utolsó állomásához.

¹ Clemente i. m. 351. s k. l.

KILENCEDIK FEJEZET.

Mindenkinek mindene.

Pompilius a legforróbb nyárban, július derekán érkezett meg földi vándorlásának utolsó állomására. Campi Salentina Apulia délkeleti csücskében, a lecce—francavillai szárnyvasút mentén fekszik. Mint neve mutatja, a régi salentinusok tartományában keletkezett, akiknek leigázásával Róma annakidején befejezte Itália meghódítását. (Kr. e. 266.) Bár történeti talajon épült, említésreméltó történeti szerepet még sem játszott. Jelentőségét ma is inkább kedvező fekvésének és termékeny határának, mint multjának köszönheti. Egyébként szép templomaival és patinás házaival, palazzóival, mint annyi sokszáz más olasz község, inkább a város, mint a falu benyomását kelti. Kulturális intézményei közt, ha nem is legrégibb, mindenesetre legjelentékenyebb a piarista kolégium, melyet még Kalazanti Szent József alapított 1628-ban. Iskolája valamivel később, 1631-ben nyílt meg. Az 1754. évi felosztás alkalmával Campi az apuliai provinciához került és egyúttal megkapta az új rendtartomány noviciátusát.

Pompilius nagy alázatosságában legszi-

vesebben észrevétlenül fogalta volna el új állomáshelyét. Ezért szándékosan a késő esti órákra tette bevonulása idejét. De rosszul számított, mert életszentségének és csodáinak híre jóval megelőzte jövetelét.¹ Nem csoda tehát, hogy közeledésének hírére egész Campi megmozdult. Mindenki látni és halani akarta a földön járó szentet, kinek csodás tetteiről annyi szép legenda kerengett már a nép ajkán. Kicsinyek és nagyok ezzel bíztatták egymást : «Megjött a szent atya, menjünk eléje».² A hirtelen összeverődött tömegben minden rend és rang képviselve volt. Nevezetesen a székesegyház kanonokjaival élén ott volt az egész papság, azután ott volt számos nemes úr és asszonyság s végül a közrendűek tarka sokasága³. Sőt még a szomszédos Novoli, Squinzano, Tripuzzi, Lecce és más községek is elküldötték képviselőiket.⁴ Külsőleg egészen olyan látszata volt a dolognak, mintha valamely hatalmas fejedelem udvarlására sereglettek volna egybe alattvalói. Csakhogy ebből a fogadásból teljesen hiányzott a fejedelmi fogadások hivalgó pompája és vásári zsivaja. Itt nem annyira az ajkak, mint inkább a szemek és a szívek

¹ Resp. 109. §. 94. l.

² Summ. 20. 18. §. 90. l.

³ U. o. 21. §. 90. l.

⁴ Resp. 109. §. 94. l.

beszéltek. A szemek ragyogásából és a szívek dobogásából pedig elsősorban öröm és hála áradt az Úr trónusa felé, amiért egy valóságos szent közjük küldésével az életjavításnak és az üdvösségszerzésnek olyan hathatós ösztönzését állította be életökbe. «Isten szolgájának Campiba való jövetelét — olvassuk Chianone Vince mély lélekismeretről tanuskodó vallomásában — mindenki különös kegyelemnek érezte ezen vidék iránt, mert így lakói egyrészt alkalmat nyertek Pompilius atya fonséges erényeinek megcsodálására, másrészt indítást kaptak a példájából kisugárzó ösztönzések lefogására és hasznosítására.»¹

Talán nem kell külön mondanunk, hogy szentünknek egyáltalában nem volt ínyére a fényes fogadtatás. Alázatosságát módfelett bántotta, hogy esékeny ember létére szentként köszöntötték és ünnepelték őt. De másrészt az ünneplés bensőségéből és közvetlenségéből lehetetlen volt ki nem éreznie új híveinek határtalan ragaszkodását és bizalmát személyéhez. Ugyanakkor azonban azt is éreznie kellett, hogy a szentnek kijáró tisztelet megadása egyúttal igénybejelentés a szenttől kitelhető legnagyobb szolgálatra. Ez a gondolat szükségképpen arra ösztö-

¹ Tasca—Grillo i. m. 242. l.

nözte őt, hogy még az eddiginél is nagyobb hévvel feküdjék neki az apostolkodásnak. Ez pedig körülbelül egyet jelentett eddigi munkájának megkettőzésével. Mert nem szabad felejtenünk, hogy Campiba nem mint egyszerű népszónok, hanem mint többszörös elüljáró, mint asszisztens, noviciusmester és házfőnök jött. Igaz, hogy házfőnöki megbízatása csak ideiglenes jellegű volt, de ez a körülmény semmivel sem csökkentette munkáját. A helyzet hónapokon át az volt, hogy egyrészt gondoskodnia kellett a nép felfokozott lelki és erkölcsi igényeinek hiánytalan kielégítéséről, másrészt viselnie kellett a rendház anyagi és szellemi vezetésének minden gondját, baját. Ez bizony tömérdek munkát és vesződséget igényelt.

Mert Pompilius mint elüljáró is komolyan vette dolgát ; félmunkával itt sem érte be. Azt akarta, hogy az ő háza mintaképe legyen a szerzetesi fegyelemnek és virágoskertje az isteni és emberi erényeknek. Csakhogy ezért keményen meg kellett dolgoznia. Mert a jövetelekor talált állapotok mindennek, csak kielégítőknem voltak mondhatók. A központtól való nagy távolság, a hiányos ellenőrzés és a közvetlen elüljárók elnézése erősen lezüllesztette a fegyelmet és fájdalmasan megbontotta a házi békét. Könnyű elgondolnunk, mennyire bántotta ez a szigorú

fegyelemhez szokott szentet. Jóakarójához, Nobili prokurátor generálishoz intézett levelében keservesen panaszkodva írja: «Az újoncházakba általában kevésbé fegyelmezett szerzeteseket szokás küldeni, mert a konstitúciók is meg a pápák is feltételezik, hogy ezek a házak gondos és szigorúan fegyelmezett vezetés alatt állnak. Campiban azonban fordítva volt a dolog; itt mindenki azt tette, amit akart és mindenki parancsolni akart. Az ebédutáni pihenés egészen kiment a szokásból; egyik feketézni ment, a másik a kanári madarakkal szórakozott; aki pedig mégis visszamaradt az ebédlőben, nem tett mást, mint hogy haszontalanságokról fecsegett a többiekkel. Emiatt állandó volt közöttük a veszekedés; egyik nem akart sétálni menni a másikkal, a másik pedig gorombán felelgetett társának. És az elüljáró tudatlanra vette mindezt, mert politikai céljai voltak; t. i. azon mesterkedett, hogy egyikén is, meg a másikon is túladjon. És miután a pörök százaival sikerült tönkretennie a házat, utána utazásaival akarta tönkretenni. Ezek után természetes, hogy a templom teljesen el van hanyagolva, az oltárok dísz nélkül állanak és minden össze-vissza van forgatva».¹ Még különösebb dolgokat olvasunk 1765

¹ Lettere scelte i. h. 17. l.

augusztus 16-án Péter testvérnek írt levelében. Így pl. megtudjuk belőle, hogy a kutyákat és macskákat ugyanazokból a tányérokból etették, melyekből az atyák is étkeztek, hogy a noviciusokat egy laikus testvérré bizták, aki gyakran szabadjukra hagyta őket, hogy a szilencium, lelkiismeretvizsgálás és konferenciabeszéd mondása jóformán egészen feledésbe ment és így tovább.¹

Baj tehát volt bőven ; csak ember kellett, aki orvosolni tudja őket. Pompilius haladéktalanul munkához látott. Azzal a szeretetreméltósággal, mely lényének legszembetűnőbb vonása volt és azzal a mélységes lélekismerettel, melyet hosszú apostoli működése során sajátított el, sorra megszüntette a visszaéléseket és úgyszólván hetek alatt megújította a campi kollégiumot ; a jobb belátásra birt atyák közé ismét visszahozta a szerzetesi fegyelmet és a testvéri szeretet szellemét s a templomot külsejében és bensejében egyaránt fenséges lakójához méltó díszbe öltöztette. Október 28-án kelt levelében már így ír Nobili atyának : «Tudja meg, Főtisztelendő Atyám, hogy kollégiumunk olyan, mintha kicserélték volna. Mindenki vigyáz magára és mindenki szívesen fogadja

¹ Lettere scelte i. h. 37. l.

szavamat, mert mindenkivel szeretettel bánok. Most már senki sem vág rossz arcot ;¹ az asztalnál és üdülés alkalmával mindenkit egyformán szóhoz juttatok. A konyhára és az ebédlőre én magam ügyelek fel és ha nem kellene költenem az oratóriumra, melyet új padokkal és az elüljáró padjával szereltetek fel, úgyszintén az oltárra, szívesen rendelnék számukra valami új felszerelési tárgyat, de most egyelőre nem tudom megtenni».² És hogy szavában nincsen semmi túlzás, mutatja egy érdektelen tanunak, a 87 éves Chirizzi Péternek vallomása : «Azon egész esztendő alatt, melyet itt töltött, a visszavonásnak még árnyéka sem merült fel az atyák közt. Mindnyájan forrón szerették őt és mindnyájan keservesen megsiratták halálát, mert gyöngéden szerető atyjukat és a keresztény tökéletesség tanítómesterét vesztették el benne».³

Azért is figyelemreméltó ez a vallomás, mert élesen rávilágít a szent elüljárói módszereire. Látjuk belőle, hogy a szeretet nagymestere elüljárói tisztjében sem tagadta meg magát és házfőnöki minőségében is inkább szerető testvérként, mint fölöttes hatóságként bánt a gondjaira bízott rendtársakkal.

¹ «Son finiti musì Prussiani.»

² Lettere scelte i. h. 18. l.

³ Summ. 10. 25. §. 124. s k. l.

Ajka mindig készebb volt a dicsérésre és buzdításra, mint a parancsolásra. Másik nagy erőssége volt, hogy inkább példaadással, mint szóval kormányzott és semmi olyant nem kívánt alattvalótól, amit maga előbb sokkal szigorúbb formában meg nem tett. Az is nagyon megkönnyítette dolgát, hogy a kormányzásban nem kötötte magát merev jogszabályokhoz ; tudta, hogy lelkes lényekkel, emberekkel van dolga s ezért a legmeszebbmenően alkalmazkodott az egyes tagok egyéniségéhez. Az egyiket pl. nyilvánosan megdicsérte, amiért a vasárnapi keresztény tanításon helyesen adta fel a kérdéseket, a másikat buzdította, hogy még szorgalmasabban készüljön s a harmadikat, akiben gazdasági hajlamokat fedezett fel, maga mellé vette a gazdasági ügyek intézésére.¹

Természetes, hogy ilyen egyéni kezelés mellett mindenki szívesen vállalta a neki szánt szerepkört még akkor is, ha annak teljesítése némi kényelmetlenséggel, illetve az eddig megszokott kényelemről való lemondással járt ; szívesen vállalta már csak azért is, mert tudta, hogy ezzel örömet szerez rajongva szeretett és tisztelt elüljárójának. Így érthető Trevisi Mihály vallomása : «Olyan általános megelégedésre töltötte be az elül-

¹ Lettere scelte i. h. 18. s k. l.

járói tisztet, hogy nem volt rá eset, hogy valaha akárcsak egyetlen atya is zúgolódott volna, ami pedig a szerzetesi közületekben úgyszólván mindennapos dolog».¹

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy Pompilius tisztán szellemi eszközökkel érte el ezen bámulatos eredményt. Ez ellenkeznék az emberi természettel. Hiszen az ember, tudjuk, az ég és föld fia, a test és lélek szövedéke. Aki tehát lelkét szárnyalásra akarja készíteni, annak nem szabad testéről sem megfeledkeznie. Pompilius minden aszketizmus mellett sokkal reálisabb szellem volt, semhogy figyelmen kívül hagyta volna ezt az elemi igazságot. Ezért bármily szívesen időzött eddig Mária szerepében az Úr lábánál, most önként magára vette Márta szerepét is.² És becsületére kell mondanunk, új szerepét ugyanolyan alapossággal és odaadással töltötte be, mint a régit. Mintha a régi ember mellé egy új költözött volna bele: anélkül, hogy apostoli tisztéből csak egy hajszálnyit is engedett volna, olyan gonddal és körültekintéssel vezette a rendház gazdaságát, mintha egész életében csak azzal foglalkozott volna. Ha nem bizonyítanak konkrét adatok, talán el sem hinnők, milyen

¹ Summ. 10. 28. §. 125. l.

² Saját szavai. Resp. 203. §. 204. l.

kitűnő gazdává tudott átidomulni a gondolataival állandóan ég felé törő aszkéta.

De hinnünk kell, mert ő maga állítja leveleiben. «A gazdaság érdekében — olvassuk az egyikben — valósággal loholó eb lettem; mindenre nekem kell ügyelnem, mindent nekem kell szemmel tartanom, mindenről nekem kell gondoskodnom és mindent nekem kell előre látnom. Most is éppen a salicei szülő megmunkálásának ellenőrzésével vagyok elfoglalva.»¹ «Rendben tartom a gazdaságot — írja a másikban — és takarékoskodom, mert az inség az idő mulásával félelmetesen emelkedik. Készletek egyáltalában nincsenek a házban . . . Egyébként mindenki rendesen végzi a dolgát, mert én állandóan ellenőrző úton vagyok. A városba csak nagyritkán megyek ki; és ha hébe-hóba ellátogatok a hercegi palotába, akkor is mindig az értem küldött kocsin megyek. Nagyon vigyázok rá, hogy minden rendben történjék, mert régebben a campi ház igazi Csáky szalmája volt.»² Mindenki csak parancsolni akart; most ellenben tudtom nélkül még egy szalmazálat sem mozdítanak el.»³

Szükség is volt a takarékoskodásra, mert

¹ Resp. 200. §. 201. l. Resp. ad novas anim. 93. §. 68. l.

² . . . stava come in demiano . . .

³ Resp. 203. §. 204. l.

az 1765—66. év tele, mint látni fogjuk, nagy inséggel köszöntött rá Délolaszországra. A legfontosabb fogyasztási cikkek, az olaj és bor ára már ősszel hirtelen felszökött és azontúl állandóan emelkedett. De nagyjából a többi élelmezési cikknél is ez volt a helyzet.

Az előző rossz gazdálkodás következményeit sínylő campi kollégium kétszeresen szenvedett az inség miatt. Hiszen úgyszólván mindent a piacon kellett vásárolnia. Jellemző, hogy az ökrök szénája már szeptemberben teljesen elfogyott.¹ Szegény Pompiliusnak tehát ugyancsak főhetett a feje, hogyan hessesse el az éhinség fenyegető rémét a gondjaira bízott házról. Alamizsnára nem igen számíthatott; hiszen a szegény campiak maguk is súlyosan nélkülöztek s egy kevéske olajnál, bornál, viasznál és pénznél többet nem lehetett tőlük várni.² A többit mind neki kellett előteremtenie semmiből. És ő előteremtette. A «világtól elfordult», a «világot nem ismerő» aszkéta jobb gazdának bizonyult, mint akárhány kikiáltott gazdasági szakértő. Főnöksége alatt a campi ház lakói még a legnagyobb inség idején sem nélkülöztek. A szegénység apostola úgy el-

¹ Lettere scelte i. h. 39. l.

² Resp. 200. §. 201. l. Resp. ad novas anim. 96. §. 71. l.

látta őket milder szükségessel, hogy normális esztendőben sem élhettek volna jobban.

Pedig Pompilius nemcsak házfőnök, hanem azonfelül noviciusmester és tanár is volt. A rendi növendékekkel való bajlódást, tudjuk, kora fiatalságától fogva legkedvesebb foglalkozásai közé sorozta. Mert ő e részben Gerson János elvét vallotta: *«Reformatio Ecclesiae a pueris debet inchoari»* és szentül meg volt róla győződve, hogy az egyes szerzetesrendek virágzása elsősorban noviciusainak megfelelő szellemben való nevelésétől függ. Már pedig ő sokkal lelkesebb piarista volt, semhogy minden idegszálával ne kívánta volna rendjének felvirágzását és megterebélyesedését. A szívéhez olyan közel álló «csecsemő» apuliai provincia jobb megalapozását és megszilárdulását is elsősorban a noviciátuson keresztül akarta elérni.

Ezért vállalta magára a házfőnökség és asszisztensség mellett a noviciusmesterséget is; és pedig nemcsak címe, hanem terhe szerint is. Legjobb bizonyág erre levelezése. Hiszen campi levelei közt talán egyetlen egy sincs, melybe valamilyen formában bele ne szötte volna noviciusaival kapcsolatos örömeit, reményeit és csalódásait. Igazán megható az az atyai gondosság, mellyel legkisebb noviciusának ügyét is magáévá tette. Ő maga irányította szellemi és erkölcsi kiképzésöket;

együtt olvasta velök az antik remekírók műveit, bevezette őket a prózai és verses fogalmazás titkaiba, megbírálta dolgozataikat s a jó Péter testvérnek lelkendezve ujságotla, ha valamelyiknél különösebb tehetség nyiladozását észlelte.¹ Külön gondja volt rá, hogy a noviciátust minél lakályosabbá és ihletet keltőbbé tegye. Az oratórium oltárát megújíttatta s annyira fellelkesedett a «csodaszép» munka sikerén, hogy mindjárt elhatározta, hogy a betlehemi jászol képét is megfesteti. Föléje a Szentlélek Úristen jelképét tervezte ezzel a felírással: «Jöjjetek Betlehembe».²

De talán még noviciusainál is nagyobb szeretettel fonta körül Pompilius a kollégiumot és a vasárnapi keresztény tanítást látogató kis nebulókat. Mert bár állásánál fogva nem volt kötelezve a tanításra, egy napig sem tudott meglenni iskola és gyermekek nélkül. Úgy volt vele ő is, mint annakidején az öreg Kalazancius, aki még kilencven éves korában is le-letipegett «angyalkái» közé, hogy legalább néhány percig elbeszélgessen velök, kikérdezze, megdicsérje s ha kellett, megfeddje őket. Egyik levelében dicsekedve említi, hogy az osztályok népesek s a tanárok

¹ Resp. 200. §. 200. l. Lettere scelte i. h. 41., 43. l.

² Lettere scelte i. h. 38. l.

derekasan végzik munkájukat, mert ő állandóan nyomukban van.¹ Természetes azonban, hogy az ellenőrzésen túl a munka javából is derekasan kivette részét. Az öreg Calabrese Angelus vallomásában ezt olvassuk róla: «Az itteni rendházban elüljárói tisztet töltött be Isten szolgálja s ezen a címen fel volt mentve a tanítás kötelezettsége alól. Mégis határozottan emlékszem rá, hogy magához szólította a fiúkat, köztük jómagamat is és nemcsak a hittanra tanított bennünket nagy szeretettel, hanem az írásra, olvasásra és más korunkhoz mért ismeretekre is».² Trevisi Mihály pedig ezt vallotta: «Teljes bizonyossággal állíthatom, hogy sohasem szűnt meg a gyermekek tanításában buzgólkodni . . . Különösen a vasárnapi keresztény tanításban volt fáradhatatlan».³

Hogy milyen nagy szeretettel és pedagógiai tapintattal közelített szentünk a gondjaira bízott gyermeki lelkekhez és milyen finom művészettel tudta a bennök rejlő kincseket felszínre hozni, jellemzően mutatja a következő kis epizód, melynek emlékét maga az eset hőse, Calabrese Angelus tartotta fenn számunkra. Egyik vasárnapon szokásához híven szintén keresztény tanítást vagyis

¹ Lettere scelte i. h. 41. l.

² Resp. 77. §. 57. l.

³ U. o. 78. §. 58. l.

katekizmusmagyarázatot tartott a szent. A tanításra zsúfolásig megtelt a templom. Campi egész lakossága, kicsinye-nagyja ott szorongott a szűk helyen, mert nem tudott betelni a *padre santo* látásával és hallásával. És ő szólni kezdett. Mint rendesen, most is valósággal megjátszotta beszédét: szeme lángolt, arca pírban égett és hol viharzó, hol meg csendesen suttogó szavai úgy játszottak a lelkek húrjain, mint a művész ujjai az orgona billentyűin. Legkedvesebb témájáról, a szentmiséről és az Oltáriszentség titkáról beszélt. Mikor már eléggé felajzotta hallgatóinak lelkét, egyszer csak ezzel a különös kérdéssel fordult hozzájuk: «Mit gondoltok, milyen ruhába öltözik Krisztus az Oltáriszentségben és milyen feladatot tölt be?»

A váratlanul jött kérdés mindenkit meglepett. A mozgolódás és suttogás egyszerre elhalt és olyan dermedt csend támadt a templomban, hogy még a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani. Az emberek feszült kíváncsisággal lesték a feleletet. De különösképpen mindenki mástól, a szomszédjától várta; arra senki sem gondolt, hogy neki is érdemes volna törni rajta a fejét. Mivel pedig a felelet egyre késett, egy idő múlva bizonyos kellemetlen szorongás kezdte felváltani a feszült érdeklődést; az emberek legtöbbször önkénytelenül arra gondolt, hogy

bár csak túllennének már a kényelmetlen kérdésein.

Pompilius azonban nem engedett kibúvót s újra meg újra meghordozta kérdő tekintetét a népes gyülekezeten. Végre a híres Guerrieri Fülöp teológus tanítványainál állapodott meg ; de azok felelet helyett zavartan földre sütötték szemöket. Ugyanígy járt a kollégium nagyobb diákjaival, akiket szintén felkérdezett kutató szemével. Már-már úgy látszott, hogy a furcsán fogalmazott kérdés felelet nélkül marad, mikor a szent tekintete véletlenül az izgalmában iruló-piruló kis Calabrese-gyerekekre tévedt. Rögtön észrevette, hogy a fiúnak valami mondanivalója van. Azonnal felkelt tehát helyéről és fennhangon így szólt : «Amit a nagyok nem tudnak megoldani, azt majd megfejtí ez a csöppség». Ezzel odament a gyermekhez, szeretettel a hóna alá nyúlt és hogy mindenünnen látható legyen, egy zsámolyra állította őt.

A nagy nyilvánosság azonban érthető módon megzavarta a kis Angelót ; mert bármennyire bátor gyermek volt, ahhoz még sem volt hozzászokva, hogy ennyi idegen ember előtt beszéljen. Nem csoda tehát, hogy minden bátorsága az inába szállt és félelmében elsírta magát. De a szent váltig biztatta, hogy csak legyen bátor és mondja ki, amit az Úr sugall neki. A sok biztatásnak

végre meglett az eredménye ; a kis Angelo fokról-fokra visszanyerte bátorságát. Még egész testében remegett, tekintetét még könnyek fátyolozták el, de már mert beszélni. Felelete egyszerű volt és világos : «Jézus Krisztus az Oltáriszentségben a pap ruháit ölti magára és az a feladata, hogy felajánlja magát áldozatul az örök Atyának az emberi nem megváltásáért». Ennyit mondott mindössze ; de szavai egyszerre feloldották a körülötte nyüzsgő tömeg szorongó érzését. Az emberek déli vérmérsékletük hevének megfelelően ölelték-csókolták és csaknem darabokra tépték a nagy szeretettől és csodálattól. És ő hosszúra nyúlt élete alkonyán is szentül hitte, hogy találó feleletét nem a maga tudásából, hanem az Úr, az *Amante Bello* sugallatából merítette.¹

Ez a kis epizód pedagógiai rátermettsége mellett élénken rávilágít szentünk páratlan népszerűségére is. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Campi lakói, ha tehették volna, legszívesebben egész nap mellette maradtak volna. Szinte hihetetlen, milyen nagy áldozatokat voltak készek magukra vállalni csak azért, hogy egy-egy szentmiséjén, prédikációján közelebb lehessenek hozzá vagy előbb juthassanak gyóntatószékéhez. Nyári időben

¹ Elench. 117. l.

pl. a vidéki lakosok már előző este beszüremkeztek a templom előcsarnokába, ott bóbiskolták át az egész éjszakát és boldogok voltak, ha másnap jobb helyet kaphattak az oltár mellett és közelebből láthatták a *padre santo* páratlan áhítatát és sok tekintetben egyéni liturgiáját.¹

De télen is már kora hajnalban benépesedett a cinterem várakozó emberekkel, sokszor messziről érkezett idegenekkel. A kemény hideg, hó és vihar épp oly kevésbé zavarta a jámbor ájtatoskodókat, mint a koromsötétség. Türelemmel szívökben és imádsággal ajkukon rendületlenül vártak mindaddig, míg csak pirkadatkor meg nem jelent a szent és ki nem nyitotta nekik a templom — sokan úgy érezték, a mennyország — ajtaját.² Mert rendszerint maga nyitott ajtót és bizony nem egyszer megtörtént, hogy mezítláb és hajadonfővel sietett át a havon, hogy minél előbb bebocsáthassa hidegtől és fagytól elgémberedett híveit.³

És azután munkához látott: misézett, prédikált, keresztény tanítást tartott és főleg gyóntatott. Ami lelki kincset, erkölcsi értéket, lélek- és emberszeretetet hosszú apostoli pályáján magába gyűjtött, azt most pazar

¹ Summ. 6. 9. §. 75. 1. Resp. 223. §. 230. 1.

² Resp. 223. §. 230. 1.

³ Summ. 5. 61. §. 69. 1.

kézzel osztogatta Campi lakóinak. Az emberek, férfiak, nők és gyermekek valósággal megszállva tartották gyóntatószékét, mert mindenki ő előtte óhajtotta feltárni lelkének állapotát és az ő ajkáról kívánta hallani a feloldozás vigasztaló igéit. Nem csoda tehát, hogy rendszerint csak kétóratájt került vissza a rendházba ; egészen addig az irgalmasság lelki cselekedeteinek élt.¹

Nemsokára úgy alakult a helyzet, hogy a lelkiek mellett bőséges alkalmá nyílt az irgalmasság testi cselekedeteinek gyakorlására is. Az 1765—66. év telén ugyanis nagy éhínség sújtotta Campit és vidékét. A baj azzal kezdődött, hogy a száraz tavasz és a nyomában járó forró nyár elperzselte, tönkre silányította a búzát és a kukoricát, az akkori délolasz nép két fő táplálékát. Az aratás olyan rosszul ütött ki, hogy még a vetőmagot is alig adta meg. A hatóságok kellő előre nem látása és nemtörődömsége csak tetézte a bajt. Mert az akkori nápolyi állam, Tanucci agresszív felvilágosodása ellenére, még mindig nem eszmélt rá szociális hivatásának tudatára és nem érezte át kellőleg az alsóbb társadalmi osztályokkal szemben fennálló kötelességeit. Az egyes vidékek terményeinek kölcsönös kicserélését pedig nagy mértékben akadályozta

¹ Resp. 223. §. 230. l.

a kereskedelem megkötöttsége, a közlekedés nehézkessége és a sokféle kicsinyes rendszabály.

Ilyen körülmények közt a nyomor enyhítésének gondja majdnem teljes egészében az Egyházra szakadt. Az Egyházat pedig a jelen esetben Pompilius jelentette : neki kellett pótolnia mindazt, amit az állam és a hatóságok elmulasztottak. És ő habozás nélkül vállalta a nehéz és kényes feladatot. A szeretet meghatványozta erejét és munkabírását ; annyit dolgozott ezekben a hónapokban, amennyi tíz embernek is elegendő lett volna. Tanácsával, vigasztaló és bátorító szavával, nemkülönben alamizsnaosztó irgalmával mindig ott állott a lesujtottak oldalán.

Ahhoz azonban, hogy alamizsnát tudjon osztani, neki magának is koldussá kellett alázkodnia. Még szerencse volt, hogy a vidék tehetősebb urai, mint a Pignatelli hercegek, a Guerrierók, Maddalók és Simonék mind lelkes tisztelői voltak és kéretlenül is kosárszámra küldötték neki a kiosztásra szánt kenyert.¹ De nem mindenütt talált ilyen szíves fogadtatásra ; bizony akárhány küszöbön megértő szeretet helyett rideg visszautasítás várt rája. Ő azonban egy pillanatra sem csüg-

¹ Summ. 9. 22. §. 106. l., 67. §. 114. l. Resp. 232. §. 245. l.

gedt el. Hiszen nem a maga személyét tekintette, hanem az ügyet, melynek szolgálatára elkötelezte magát. Szeretett szegényeiért, különösen éhező kis barátaiért szívesen elviselt minden megaláztatást. Sőt kedvökért még külsejében is igazi koldussá idomult át : az éhinség egész ideje alatt mindig egy bőhasú koldustarisznyával mutatkozott az utcán. Abba gyűjtött minden alamizsnát : száraz kenyeret, pörkölt babot, borsót és miegymást.¹

És amit kapott, azt az utolsó szemig mind a nélkülözőknek juttatta. Az éhező apróságok serege sokszor már messziről eléje futott, csiripelő madarak módjára körülzajongta és nem hagyott neki addig békét, míg tarisznóját meg nem nyitotta előtte. És ő szívesen engedett az unszolásnak : vastagra duzzadt zsákjából egymásután húzogatta elő a kívánatos falatokat és nyujtotta oda a kis éheseknek. Mivel pedig tanári és piarista mi voltát itt sem tudta megtagadni, alamizsnáját rendszerint ilyen biztatásokkal fűszerezte : «Lásd, ezt a Szép Mama küldötte számodra», vagy «Íme, lásd, ezt a szép darab kenyeret és ezeket a babszemeket a Szép Mama adja neked». Máskor meg, mikor iszákja már kiürülőben volt, ilyen szavakkal

¹ Summ. 9. 20. §. 106. l.

vigasztalta aggodalmaskodó kis barátait : «Fiacskáim, vigasztalódjatok és legyetek jókedvűek, mert a holnapi alamizsnagyűjtés eredménye még kiadósabb lesz».¹

Igy ment ez heteken, hónapokon át soha meg nem fogyatkozó türelemmel és el nem apadó szeretettel. A szent fáradhatatlan buzgósága és leleményessége minden napra elő tudta teremteni az éhes gyomrok kielégítésére szükséges falatokat. Pedig közben a helyzet nem hogy javult volna, ellenkezőleg, még rosszabbodott ; mert a tél előrehaladtával egyre több és több ember szorult rá az irgalmas szeretet gondoskodására. Pompilius a világ legtermészetesebb dolgának vette ezt és az éhezők számának emelkedését szeretetének és odaadásának még magasabbra szításával iparkodott ellensúlyozni ; mert Szent Ágostonnal ő is azt tartotta : «Si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia caritatis». Ő igazán kitágította szívét. Legendás zsákjából sohasem fogyott ki az alamizsna. Bőkezűségének szemtanúi nem egyszer álmélkodva állapították meg, hogy sokkal több darab kenyér került elő belőle, mint amennyi egyáltalában belefért.

A dolog szubjektív igazságában nincs okunk kételkedni. Hiszen a vallomások során

¹ Resp. 178. §. 174. l.

annyiszor és annyiféle változatban kerül elő, hogy okvetlenül kell valami alapjának lenni. Ime néhány jellemzőbb példa : «A gyermekek — olvassuk az öreg Guerriero Ignác tanuság-tételében — tömegesen özönlöttek hozzája és kenyérért esengtek ; ő rendszerint a gyón-tatószékben ült és onnét nyujtott mindegyiknek két-három szeletke pirított kenyeret. Az özönlés néhány nap alatt egészen rendkívüli mérveket öltött ; túlzás nélkül mondhatom, hogy százszámra láttam köréje gyűlni a gyermekeket. És mégsem történt meg egyszer sem, hogy akár csak egy is üres kézzel távozott volna. Papnagybátyáim, akiket fentebb már említettem, mindjárt gondolták, hogy valami csodának kell a dolog mögött lappangania, mert emberileg szólva, képtelenségnek látszott, hogy az iszák olyan tömérdek adományt tudjon befogadni, másrészt pedig elképzelhetetlen volt, hogy olyan rövid idő alatt annyi kenyérszeletet lehessen megpirítani. Hogy tehát biztos meggyőződést szerezzenek a csoda mibenlétéről, a rendház szakácsához fordultak felvilágosításért és pontosan kitudakolták tőle, mennyi kenyeret szokott Isten tiszteletreméltó szolgájának megpirítani. A szakács azt felelte, hogy ő minden este csak annyi kenyeret pirít meg, amennyi Pompilius atya rendes fejadagja és amennyi a rendház minden lakójának kijár.

Pompilius ebből mindössze néhány morzsát szokott elfogyasztani, a többit iszákjába rejti, hogy másnap legyen miből alamizsnát osztania. Nagybátyáim álmélkodva hallották a csodát és odahaza fülem hallatára kijelentették, hogy az eset semmiben sem különbözik az isteni Üdvözítő két kenyérszaporításától, melyről a szent evangélium beszél.»¹

Lényegében ugyanezt vallotta Calabrese Angelus is. «Isten tiszteletreméltó szolgája — olvassuk nála — azon egész idő alatt, melyet körünkben töltött, nem tett egyebet, mint hogy szolgálatjára volt embertársainak. Diego bátyám, aki akkoriban az itteni piarista rendház laikus testvére volt, beszélt el róla a következő esetet. Isten tiszteletreméltó szolgája minden este egy cipót adott át neki azzal a meghagyással, hogy azt vágja szeletekre és a szeleteket pirítsa meg. Másnap reggel azután jó korán átvette nagybátyámtól a megpirított szeleteket és tarisznyájába rejtette őket. És íme újra meg újra megfigyelték, sőt én magam is észrevettem a dolgot, hogy ámbár a fiúk és lányok százszámra tódultak hozzája, mégsem fogyott ki soha a készletből, mellyel mindenkinek éhségét kiélégítette.»²

¹ Resp. 259. §. 290. l.

² Resp. 232. §. 245. l.

A lelkes hívők csodavárása és csodálása azonban nem állott meg félúton : a csodálatos kenyérszaporítást hamarosan követte a csodálatos beteggyógyítás. Ugyancsak Guerriero Ignác beszéli a következő esetet : «Nagynéném, Guerriero Mária Terézia már nagy idő óta negyednapos hideglelésben szenvedett ; úgyszintén nagybátyám, Guerriero Xavér is. Isten tiszteletreméltó szolgálja egyik beteglátogató körútján szokásához híven hozzánk is betért és így szólt nagynénémhez : «Mária Terézia, ön ma hideglelést vár, azért ilyen rosszkedvű. Fogja hát ezt a kis kenyérszeletkét és bízzék Istenben. A kenyéret mártsa vízbe és utána a vizet kortyonkint igya meg». Nagynéném, mint később megvallotta, nem vette komolyan a dolgot. Mikor azonban nagybátyám, Xavér úr hazaért és az asztalon meglátta a kenyérdarabkát, mindjárt gondolta, hogy az csak Pompiliustól eredhet. Szorgosan kitudakolta tehát a tényállást s mikor megtudta, miről van szó, váltig biztatta nagynénémet, hogy engedelmeskedjék a szent parancsának, sőt azt ajánlotta, hogy közösen igyák meg a vizet. Úgy is történt s attól az időtől fogva nem érezték többé a negyednapos hideglelést».¹

Talán nem szükséges mondanunk, hogy

¹ Resp. 259. §. 291. l.

ezekben az elbeszélésekben nem az a fontos, hogy a vélt csodák csakugyan megtörténtek-e, hanem az, hogy a tisztelők nagy tábora valóban csodának érezte és látta az eseteket. Érthető tehát, hogy még nagyobb rajongással vette körül a szentet, akinek kedvéért im a jó Isten kész bármely pillanatban csodát mívelni. A legendaképződés, mely már az Abruzzok meredélyei közt megindult, most tovább folytatódott és szinte nap-nap után újabb aranyszállal fonta körül a jámbor szerzetes napsugaras alakját.

De Campi népe csodák és legendák nélkül is megérezte, hogy a szent jelenléte a kegyelmek s a testi és lelki áldások kimeríthetetlen kútfeje számára. Hiszen nem volt olyan ügye-baja, melyben Pompilius atyánál enyhülést és vigasztalást nem talált volna. Korán megszokta tehát, hogy minden dolgában hozzá forduljon és nála keressen eligazítást. Mintha az egyházi és világi hatóságok erre az időre egészen eltűntek volna. Tiszteletreméltó bátorsága, mellyel a polgármesternek nyíltan szemére lobbantotta vétkes hanyagságát,¹ csak fokozta az iránta érzett bizalmat. És ő erejéhez, csodálatos munkabírásához képest iparkodott is ennek a felfokozott bizalomnak megfelelni. Valóban mindenkinek

¹ Summ. 18. 45. §. 162. 1. Resp. §. 209. 1.

mindene lett : a nélkülözőknek enyhülete, a szomorúaknak vigasztalása, a kétkedőknek világossága, a felfelé igyekvőknek erőssége. Nem csoda tehát, hogy a jó campiak még ma, kétszáz esztendő múltán is hálás kegyelettel őrzik emlékét.

TIZEDIK FEJEZET.

«Ime hogyan hal meg az igaz.»

A hónapokig tartó állandó izgalom és idegfeszültség nagyon megviselte szentünknek amúgy is gyenge és elnyűtt szervezetét. Mire az éhinség réme elvonult, testi ereje egészen kimerült. Pedig meg nem volt öreg ember ; mindössze az ötvenes évek középefelét taposta. De a szakadatlan munka, a sok éjtszakázás, mindenekfölött pedig a szüntelen önsanyargatás és böjt időnap előtt felőrölték életerejét és megrokkantották testét. Maga is érezte, hogy a vég felé siet. Ezért az utolsó időben beszédeibe és leveleibe egyre gyakrabban szötte bele Neri Szent Fülöp elragadtatott felkiáltását : «Paradiso ! Paradiso !»¹

Halálsejtelméből nem csinált titkot. Bizalmas baráti körben többször említette, hogy a Szép Mama váltig hívja őt haza² és előre megmondotta, hogy halála alkonyatájban fog bekövetkezni.³ Az esti szentségkitételnél pedig, melyet ő honosított meg Campiban, rendszerint ezzel a rövid fohászsal fejezte be szokásos imádságait : «Uram

¹ Lettere scelte 25 l.

² Summ. 21. 19. §. 198. l.

³ Summ. 20. 2. §. 195. l. Resp. 182. §. 179. l.

Jézus Krisztusom, neked ajánlom lelkemet, mikor majdan napnyugtakor e világból a másikba távozom».¹

Az elmúlás gondolata nem okozott neki keserőséget. Hiszen a halállal nem volt mit veszítenie. Hírre, dicsőségre, emberi elismerésre soha sem vágyott, karriergondokkal nem bajlódott. Még a pályakezdés szent hevével teljes napjaiban sem akart több lenni a nagy Kalazanci Szent József egyszerű és alázatos fiánál. Ha mégis volt valami ambíciója, az nem a földi pályaalakítás, hanem a legtisztább istenszeretés és emberszolgálat szférájában mozgott. Mióta csak eszét tudja, mindig arra törekedett, hogy önmagának megszentelésére és embertársainak hasznára legyen. Egész életén át a magasra helyezett mécses szerepét töltötte be, melynek fényénél és melegénél ezrek és tízezrek találtak rá a helyes ösvényre és gyúltak a szeretet lángjára. Nem csoda tehát, hogy a hosszú szolgálatban a mécses olaja megfogyatkozott, fénye meghalványodott.

A fáradhatatlan apostol megbágyadt és kezdte magát idegenül érezni a körötte lüktető élet nagy zsidvásárában. Napról-napra jobban vágyott abba a másik, szebb és boldogabb hazába, melynek igézete már gyermek-

¹ Summ. 20. 2. §. 195. l. Resp. 182. §. 179. l.

korában rabul ejtette lelkét. A világgal való tökéletes leszámolását meggyőzően mutatja az a beszédje, mellyel az apuliai provincia két messinai noviciusjelöltjét 1766 május 1-én beöltöztette s melynek gondolatmenetét maga vetette papírra szeretett Caliandro Péter barátjához intézett levelében : «Beszédem tartalma, helyesebben vezető gondolata ez volt : Istent igazán szeretni annyi, mint felismerni hazug voltát mindannak, ami Ő szent Felségének nem tetszik. Vezető szempontjaim pedig ezek voltak : 1. Nem tetszik Istennek a világ pompája, tehát hazugság. 2. Nem tetszik Istennek a világi politika, tehát hazugság. 3. Nem tetszik Istennek önmagunk szeretése és a világhoz való horgadásunk, tehát hazugság».¹ Így csak olyan ember beszélhet, akinek már csakugyan nincs mit várnia a világtól.

De bármennyire sóvárgott a fáradt vándor a boldogabb hazába és bármennyire világosan érezte távozásának közvetlen küszöbön állását, életrendjén és munkabeosztásán egy hajszálnyit sem változtatott. Mint eddig, ezentúl is fáradhatatlanul dolgozott : misézett, gyóntatott, prédikált s gyakorolta az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit. Sőt a sok régi mellé még egy új terhet is vett ma-

¹ Lettere scelte 42. l.

gára : elüljárói ösztönzésére elvállalta a tervezett leccei kollégiumalapítás előkészítő tárgyalásait. Tett is ebben az irányban kezdeményező lépéseket, de a püspök és a Cicala urak közt az alapításból kifolyólag támadt áldatlan huzavona miatt semmi említésre méltó eredményt nem tudott elérni.¹

Szentünk életében tehát látszólag minden a régi maradt. Nem vettek észre változást nála bizalmas barátai és hívei sem. Csak azt látták, hogy szüntelenül tesz-vesz s ezért hajlandók voltak hamaros távozására vonatkozó rejtélyes kijelentéseit testszerinti távozásra érteni. Annál könnyebben hajoltak e felé az értelmezés felé, mivel közben letelt a szent ideiglenes házfőnökségének ideje és így számolni kellett azzal a lehetőséggel, hogy elüljárói ismét másfelé fogják őt irányítani.

Az áthelyezés június végén csakugyan meg is történt. Pompilius azonban, mivel az erre vonatkozó rendelkezés nem lépett azonnali hatályba, merő önmegtagadásból több napon át olvasatlanul hevertette a prokúrátor generális hozzája intézett levelét.² Így érthető egyik barátjához intézett levelének következő jellemző helye : «Hová szólít az Úr, kedves János Ágoston barátom, még nem

¹ Lettere scelte 43. s kk. ll.

² Resp. 171. §. 167. l.

tudom. Itt Campiban már csak az engedel-
messég tartóztat. Ahhoz azonban rendület-
lenül kötöm magamat, hogy mindenben Isten
dicsőségét keresem; mert az ő dicsősége
előbbre való minden egyéni kényelemnél.
Ámbár ami engem illet, az én kényelemem
sohasem lesz más, mint Isten dicsősége. Ez
az én főekességem, ez az én igazi munkálko-
dásom, pihenésem és mindennapi kenyerem.
Isten dicsősége, Isten dicsősége és azontúl
semmi más».¹ Hasonló hangot üt meg egy
Jeromos nevű barátjához intézett levelében:
«Campiból el kell mennem, de egyelőre nem
tudom, mikor sikerül nyélbeütnöm elutazá-
somat. Isten dicsőségéért azonban készen
állok mindenre».²

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy
e tétova sorokat pusztán a határozatlanság
íratta szentünkkel. Ellenkezőleg, habozása
mögött mélységes misztikai okok rejlettek.
Elég e tekintetben arra a kiszakított prédi-
kációrészletre utalnunk, melyet a lecei ki-
hallgatási jegyzőkönyvben elásva találunk:
«Igen, el kell mennem, de azért nem szakadok
el Campitól. És amikor majd elmenendő le-
szek, mindnyájan kiáltásotok felém: Pompi-
lius atya, neked ajánlom lelkemet».³ Ez már

¹ Resp. 174. §. 168. l.

² U. o. 169. l.

³ 182. §. 178. l.

félre nem érthető célzás volt a küszöbön álló nagy eseményre. Még határozottabb utalás csendül ki azon szavaiból, melyekkel az új házfőnöktől felajánlott cipőket fogadta: «Igen, igen, ezekkel teszem meg majd a paradicsomba vezető nagy utat».¹

Hetek múltak el így örökös bizonytalanságban és tétova várakozásban. A jó campiak eleinte nem tudták mire vélni a dolgot. Mert ők csak annyit tudtak, hogy szeretett lelkiatyjuk közöttük maradása bizonytalanná vált. Ez a tudat mély szomorúsággal töltötte el lelküket. Maga a szent írja június 25-ről keltezett levelében: «A campiak tele vannak panasszal; rettegve gondolnak elmene-telemre; én azonban az én édes jó Istenemhez húzok. Egyelőre várunk kell, hogy lássuk, mi az ő szent akarata és aszerint kell cselekednünk. Kitartás, édes barátom, kitartás, hogy a nagy cél eléréséig egyedül Istent keressük és egyedül Őt igyekezzünk bírni és rajta kívül senki mást».² A történetek után érthető is, hogy a városka lakói aggodalommal és szorongással tekintettek a fejlemények elé. Hiszen annyira megszokták már a fáradhatatlan apostol pihenést nem ismerő tevékenységét és annyi tömérdek jótéte-

¹ Resp. 234. §. 248. l.

² Tasca—Grillo i. m. 282. s k. l.

ményt tapasztaltak részéről, hogy nélküle nem is tudták elképzelni életüket. Pedig különösképpen csak a kisebb rossztól, Pompilius atya áthelyezésétől rettegetek, a nagyobbik rosszra, esetleges elmúlására egy pillanatig sem gondoltak. A szent ilyen irányú célozgatásait vagy hallatlanra vették vagy szándékosan félremagyarázták.

Maga Pompilius azonban tisztában volt állapotával. Hiszen lehetetlen volt nem éreznie, hogy életereje napról-napra rohamosabban hanyatlik. Teste, a szegény agyongyötört «szamártestvér» minden pillanatban összeroskadással fenyegetett a nap-nap után kegyetlen következetességgel rája rótt teher súlya alatt. De a lélek még erős volt és sehogyan sem akart tudomást szerezni kimerült kenyerespajtása vergődéséről. Szentünk azután is, hogy július 3-án váratlanul erős láz lépett fel nála, változatlanul folytatta megszokott munkáját : korán reggel felkelt, misézett, prédikált és utána egészen délig felváltva gyóntatott és áldoztatott. Délben hazament, de nem azért, hogy asztalhoz üljön, hanem hogy az étkező testvéreknek felolvasson ; maga rendszerint csak ebéd után a laikus testvérek és a házi cselédek társaságában vett magához valamit. Ebéd után visszavonult szobájába és a rendelkezésére álló kevés szabad időt postájának elintézésé-

sére fordította. Mert ebben az időben már rengetegen fordultak hozzája lelki ügyekben és ő szívesen állott rendelkezésére mindenkinek. Mindenki számára volt egy-egy biztató, vigasztaló vagy elismerő szava. Leveleiben talán kevés volt a változatosság és művészet, de annál több a kezetesség és melegség. Egészen véve inkább egy egyszerű és tiszta lélek kisugárzásai, mint egy tudatos íróművész kicirkalmazott alkotásai voltak.¹

Mihelyt postájával végzett, ismét a templomba sietett a szent, a neki oly kedves szentségkitétel szertartásának elvégzésére. Mondhatatlan áhítattal borult oda a legméltóságosabb Oltáriszentség elé és egyrészt benső hévtől lángoló elmélkedésekben iparkodott megérzékelteni híveivel az eucharisztia végtelen kegyelmét, másrészt a szentolvasó elmondásával próbálta leróni gyermeki hódolatát a Szép Mama iránt. És e mellett a közösség életének minden parányi megnyilatkozásából kivette részét s éjszakánként oly hosszan imádkozott és virrasztott, mint fiatalságának legvirulóbb napjaiban. Értethető tehát, hogy sem a házfőnök, sem a többi testvér semmi változást, hanyatlást nem vett észre nála. Hiszen nap-nap után csak azt lát-

¹ Levelezésének rövid jellemzését l. Picanyol i. kiadásának bevezetésében. 5. s kk. ll.

ták, hogy minden a megszokott rendben és beosztásban megy nála.¹

A természetén azonban nem lehet kifogni; az emberi akarat, ha mindjárt egy szent elszánt akarata is, a közeledő halál hatalmával szemben csak annyi, mint az esti szellő halk sóhaja. Az élet kihamvadását, ha egyszer végére jutott, semmiféle emberi hatalom megakadályozni nem tudja. Pompiliuson is beteljesedett e kegyetlen törvény. Július 13-án, éppen vasárnapi napon még rendesen megmisézett és elmondotta szokásos prédikációját, de ezzel végleg kimerült ereje. Mikor mégis erőltetni akarta a dolgot, Guerrieri Paszkál gyóntatása közben² olyan nagy gyengeség vett rajta erőt, hogy egyidőre elveszítette eszméletét. A házfőnök, a derék Albanesi Antal Mária atya, a szomorú hír hallatára azonnal odasietett és a teljesen megrokkant beteget két laikus testvér támogatásával szobájába vezette.

Szentünk cellája azonban sokkal inkább megfelelt a *Szegénység úrnő* igényeinek, mint a betegápolás legelemibb követelményeinek. Egyetlen valamennyire rendes bútordarabja az íróasztal s egyetlen dísze a *Mamma Bella* képe volt. De ezzel azután ki is merült fel-

¹ Summ. 21. 40. §. 210. l.

² Resp. 276. §. 320. l.

szerelése. Amire ezenfelül még szüksége volt, azt pótolta egy esetlen láda és egy deszkalapokból összerótt alkotmány: az előbbi székül, az utóbbi pedig ágyul szolgált.¹ Ez utóbbit azonban csak egészen kivételes esetekben vette igénybe, mert rendes körülmények közt a puszta padlón hált.

A szobába érve a házfőnök és társai a széket helyettesítő ládára ültették a félig alélt beteget és azonnal orvosért szalasztottak. Nem is egyet, hanem mindjárt kettőt hívat-
tak. A hívott orvosok, Perrone Menyhért és Prete Mihály úgyszólván percek alatt ott termettek és tüzetesen megvizsgálták a beteget. A vizsgálat eredményeként a magas láz csökkentésére egy főzet kínagyökeret rendeltek neki, a továbbiakra nézve pedig feltétlen pihenést és ágyban való fekvést írtak elő. A lefektetés azonban nem ment könnyen. A legegyszerűbb megoldás az lett volna, hogy szalmazsákot hoztak volna az ágyba. Erről azonban hallani sem akart a szent; az ő szemében ugyanis a szalmazsák használata már megbocsáthatatlan elpuhultságnak tűnt fel. Addig kért-könyörgött tehát, míg a házfőnök végre megengedte neki, hogy ágy és szalmazsák helyett a gyékénnyel letakart padlóra feküdjék. De ott is csak addig maradt, míg

¹ Summ. 13. 11. §. 130. l. Resp. 276. §. 320. l.

látogatói magára nem hagyták. Akkor lehányta magáról a vastag rétegben rája halmozott takarókat és visszaült eredeti helyére. A nap nagy részében ott gubbasztott s imádkozgatott és elmélkedett.¹

Másnap, hétfőn reggel rendes időben felkelt és mivel sokkal jobban érezte magát, a házfőnök támogatásával lement a templomba és ott nagy áhítattal magához vette az Úr szent testét. Ez volt egyúttal utolsó látogatása az oltárszekrény fölséges lakója előtt. Július 15-én már annyira gyengének érezte magát, hogy nem mert vállalkozni a templomba vezető rövid út megtételére. Ezért ezen a napon az Úr jött el hozzája. És ő a tőle kitelhető legnagyobb tisztelettel fogadta fölséges vendégét : mikor a házfőnök a szentséggel szobájába érkezett, gyengeségéről megfélekedve, mély alázattal térdre borult és a szeráfi lélek lángoló áhíatával fogadta szíve hajlékába az *Amante Bello-t*.² Akik tanúi voltak a megható jelenetnek, még évek múlva is csak könnyes szemmel tudtak visszagon-dolni rá.

Az áldozást hamarosan követte a haldoklók szentségének feladása. A beteg teljesen öntudatánál volt és maga sürgette legjobban

¹ Resp. 276. §. 320. l.

² Summ. 21. 42. §. 202. l.

a szentség kiszolgáltatását. Egyáltalában nagyon nyugodtan viselkedett ; a fájdalmakat türelemmel viselte s arcán inkább a boldog öröm és a várakozó remény pirja, mint a szenvedés borúja tükröződött vissza.¹ Pedig állapota óráról-órára rosszabbodott ; életereje szemlátomást hanyatlott. A vég fel tartózkodhatatlanul közeledett. Rendtársai legalább azzal igyekeztek könnyíteni helyzetén, hogy a kényelmetlen ládáról a Bottari-Maddalo uraktól kölcsön kért nagy karosszékbe ültették át.² Ugyanezen alkalommal rája adták reverendáját, nyakába stólat akasztottak s imádságra kulcsolt kezébe feszületet adtak.³

A *padre santo* haldoklásának természetesen hamar híre futott a városban. Egész Campi hullámvásba jött ; mindenki szem- és fültanuja akart lenni az annyira tisztelt apostol halálának. A rendházba azonban csak a papságot és az előkelőségeket, köztük Pignatelli herceget bocsátották be. A szűk kis cella így sem tudta befogadni a látogatók nagy számát, akiket nem annyira a kíváncsiság, mint inkább az épülni akarás vágya vonzott oda. És a szent egyre gyengülő testtel, de tiszta öntudattal figyelte a körötte végbe-

¹ Resp. 279. §. 327. l.

² Resp. 276. §. 321. l.

³ Resp. 278. §. 326. l.

menő dolgokat. Időről-időre a falon függő Mária-képre vetette tekintetét és halkán felsóhajtott: «*Oh Mamma Bella! Oh Mamma Bella!*» Egyébként állandóan a kezében levő feszületen pihentette tekintetét. Arca vidám örömet sugárzott s ajka imádságot rebegett.¹ Ekkor a szobát megtöltő rendtagok és papok ajkán felhangzott a haldoklókért szóló imádság, az ú. n. *commendatio animae*. Szentünk egy ideig még felelgetett a litánia könyörgéseire, de mindig gyengébben és gyengébben. Közben alkonyatra hajolt az idő; a nap éppen lenyugodni készült. Elérkezett a szenttől sokat emlegetett *tramonto del sole*. És csakugyan, mint megmondotta, amely pillanatban lebukott a nap korongja, ő is kilehelte tiszta lelkét. Mint a Szép Mama hú gyermekéhez illet, egy Mária-ünnep, Kármelhegyi Boldogasszony előestéjén mondott búcsút e nyomorúságos földi világnak és tért be az örök boldogság hazájába.²

A jelenlévők mély megrendüléssel fogadták Pompilius atya halálát; mindnyájuknak az volt az érzése, hogy elmúlásával egy nagy és pótolhatatlan érték szakadt ki életökből. De mélézásra nem volt idő; most immár a halottnak kellett megadniok azt a tiszteletet,

¹ Resp. 235. §. 248. l.

² Resp. 279. §. 326. l.

melyből az élőknek oly bőven juttattak. Albanesi házfőnök és rendtársai, miután megbizonyosodtak a halál beálltáról, a szűk cellából a tágas folyosóra vitték a szent tetemét és ott a papság és az előkelőségek jelenlétében ünnepélyesen beszentelték.¹ A gyászének hangjai az éjtszaka kísérteties csendjében kétszeres komorsággal verődtek vissza a folyosó falairól. A szertartás végeztével a holttestet régi piarista szokás szerint a házikápolnába vitték és ideiglenesen ott ravatalozták fel. Az ünnepélyes gyázmise és beszentelés napjául a következő napot, Kármelhegyi Boldogasszony napját tűzték ki.

Campi népe még azon órában értesült a gyászos esemény bekövetkezéséről. Érthető tehát, hogy a temetés napján már kora hajnalban talpon volt s mihelyt kissé világosodni kezdett, sűrű tömegekben megindult a piarista kollégium temploma felé. De eljöttek a szomszédos falvak és városok lakói is; ők is ki akarták venni részöket a lánglelkű apostol végtisztességéből. Reggelre már olyan hatalmas tömegek özönlötték el a templomot, a kollégium folyosóit, udvarát és környékét, hogy a szent holttestét csak nagy ügyel-bajjal lehetett a kápolnából a templomba átcsempészni. Amerre csak el-

¹ Summ. 21. 44. §. 202. 1.

haladtak vele, mindenütt életveszélyes tolongás támadt, mert mindenki látni és érinteni akarta.

A gyászmise és az azt követő beszentelés a lehető legünnepélyesebb keretek között ment végbe. A szertartás legkiemelkedőbb pontja Szent Józsefről nevezett Angelusz Domonkos atyának, a szent legrégebb tanítványának s Nápolyban, Chietiben, Lancianóban, Manfredoniában és Campiban lelki fiának és alattvalójának *inter missarum solemnia* mondott nagyszabású gyászbeszéde volt, melyben megkapó képet festett szeretett mesteréről.¹ A beszéd hatása egyenesen megrendítő volt. Szem- és fültanuk állítása szerint alatta egyetlen szem sem maradt szárazon. «Tanuja voltam — olvassuk az egyik vallomásban — a nép könnyeinek, zokogásának és sóhajtozásának.»² «A nép sírása és sóhajtozása — mondja a másik — egészen rendkívüli mértéket öltött. Minduntalan ilyen kiáltások hallatszottak: Meghalt a szent! Meghalt az az ember, aki életével megszentelte tartományunkat.»³

A szívbemarkoló beszéd érthetőleg még magasabbra szította a nép szenvedélyes rajongását a szent iránt. A papság elvonulása

¹ Summ. 21. 44. §. 202. 1.

² Summ. 21. 25. §. 199. 1.

³ Summ. 21. 28. §. 200. 1.

után az egész templom megmozdult: mindenki a ravatal felé törtetett, hogy legalább még egyszer láthassa a fáradhatatlan apostol szelíd vonásait és megcsókolja áldott kezét, mellyel életében annyi tömérdek jót tett és annyi könnyet szárított fel. Akik nem jutottak elég közel hozzá, azok megelégedtek az-
zal, hogy legalább az ujja hegyét érinthették; mások, a távolabb állók, viszont bothegyre tűzött érmekeket, olvasókat és más kegyeleti tárgyakat érintettek hozzája.¹

A sokaság azonban nem érte be ennyivel, hanem mindenáron valami maradandó emléket, ereklyét akart szerezni a szent életéből. Azok után, amiket fentebb az olasz nép szenvedélyes ereklyekedveléséről mondtunk, ezen nincs mit csodálkoznunk. Hiszen az átlag-olasz, főleg délolasz ember életében a szent elsősorban legendáiban és ereklyéiben él. Természetes tehát, hogy Pompilius sem lehetett e tekintetben kivétel. Az ereklyevadászat egyeseknél egészen különös és kegyetlen formát öltött. Voltak, akik nem érték be azzal, hogy titokban kisebb-nagyobb darabokat lenyisszentettek a szent ruháiból, hanem hajából is kiszakítottak egyes szálakat. Az örökórával megbízott testvérek, hogy e barbár ereklyeszerzési mód további ki-

¹ Tasca—Grillo i. m. 292. 1.

csapongásainak elejét vegyék, kénytelenek voltak Pignatelli herceg hajduiból erős őrséget állítani a ravatal mellé.¹

Ezzel azonban nem csillapították le, hanem csak új kielégülési lehetőségek keresésére kényszerítették a tömeg olthatatlan ereklyeszomját. Így terelődött a figyelem a szent gyóntatószékére. Férfiak és nők, öregek és fiatalok, mintha csak megbeszélésre történt volna, ellenállhatatlan hévvel vetették magukat a tiszteletreméltó alkotmányra és percek alatt valósággal szilánkokká, forgácsokká tördelték azt. Minél több és nagyobb szilánkot tudott valaki szerezeni, annál boldogabbnak érezte magát.² A szószék is minden bizonnyal a gyóntatószék sorsára jutott volna, ha az atyák a veszedelem előérzetében idejekorán biztos helyre nem mentették volna.³

A sokaság szinte megrészegült a könnyű sikertől. Most már egyenesen a kollégium ellen fordult mámoros ereklyevágyával. A szent celláját, a rendház folyosóit, ebédlőjét és hálóját a szenvedélyes ereklyevadászok százai és százai árasztották el és tettek tüvé minden sarkot. Talán az egész rendházat széthordták volna, ha a házfőnök erős kar-

¹ Summ. 21. 32. §. 200. l.

² Summ. 21. 9. §. 197. l.

³ Summ. 21. 48. §. 203. l.

hatalommal a megszállott helyiségek kiürítésére nem kényszerítette volna őket. Apróbb festmények, feszületek, szentképek, levelek és más emléktárgyak eltűnését azonban így sem sikerült megakadályozni.¹

A rajongás ezen erőszakos kitörései gondolkodóba ejtették az atyákat. Eredetileg még a következő napon, csütörtökön is ravatalon akarták hagyni a szent tetemeit. A történetek után azonban nem merték vállalni a felelősséget az esetleges további rombolásokért. Ezért érett megfontolás után úgy döntöttek, hogy szerdáról csütörtökre virradó éjszakán lehetőleg teljes csendben megtartják a temetést. Úgy is történt. Az utolsó beszentelésen csak a legbeavatottabbak vettek részt. Utána a lezárt koporsót beillesztették a Padovai Szent Antal-kápolna oldalfalába és az üreget befalazták.²

*

Pompilius atya a temetéssel végleg befejezte földi pályafutását. De csak test szerint. Mert a szentek más halandó emberektől eltérőleg, haláluk után is tovább élnek és pedig nem csupán egy család, egy baráti kör, egy község vagy város rövidlélekzetű és foly-

¹ Summ. 21. 48. §. 203. l.

² Summ. 21. 21. §. 199. l.

vást gyérülő rá gondolásában, hanem milliók és milliók hálás emlékezetében és tiszteletében. Az idők múlása nem hogy megfakítaná, ellenkezőleg megfényesíti alakjukat. Mert ami emberi volt rajtuk, ami gyarlóság tapadt hozzájuk, az gyorsan lehámlik róluk és helyükön felragyog a hiánytalan tökéletesség.

Szentünkkel is ez történt. Kortársai, akik annyi testi és lelki jótéteményben részesültek általa és akik már életében mint szentre tekintettek fel rája, holtá után is híven ápolták és terjesztették emlékét. A többit azután megtette az idő és fokozatosan csodatevő szentté fényesítette az egyszerű és alázatos szerzetes aszkéta alakját. Az a gazdagerű legendaképződés, mely már életében megindult, halála után még színpompásabb változatosságban sarjadt tovább. Ott az Abruzzok pásztorkunyhóiban és halászbokraiban, Montecalvó, Campi, Nápoly, Ancona, Chieti, Lanciano, Manfredonia és még ki tudná megmondani, milyen városok és falvak fényes palotáiban és szegénynegyedeiben továbbra is állandó beszédtemák maradtak a padre santo viselt dolgai és közben mindig többen és többen akadtak, akik csodát éreztek ki belőlük. Hiszen az átlagos olasz hívőnek szinte nélkülözhetetlen lelki szükséglete a csoda. És mert mindenáron csodát, *un bel miracolo-t* akar, rendszerint talál is. Emléke-

zetében észfevétlenül és öntudatlanul átértékelődnek a dolgok : apró epizódok nagy-jelentőségű eseményekké nőnek, természetes összefüggések természetfölötti motívumokká minősülnek és merőben emberi cselekedetek a Gondviselés belenyúlásaivá finomulnak. Ez a folyamat egyenes arányban halad az idő múlásával. Vagyis minél nagyobb távolságból tekintenek vissza a rajongva tisztelt szent életére, annál csodásabb fényben látják azt ragyogni. És ez természetes. Mert minél inkább távolodunk az eseményektől, a rájuk való emlékezésben a reális valóság annál kevésbé korlátozza képzeletünk szabad csapongását. A legendának legbensőbb lényegéből következik, hogy napról-napra gazdagabbá és változatosabbá színeződik.

Pompilius atya emléke azonban nemcsak a legendában, hanem a nép mindennapi életében is elevenen élt. Erre mutat, hogy neve halála után a leggyakrabban használt keresztnevek egyike lett messze vidéken. Calabrese Angelus szerint Campiban minden valamirevaló családnak volt egy Pompilius, illetve Pompilia nevű tagja, holott annakelőtte teljesen ismeretlen volt e név. Ugyanez volt a helyzet Salicében, Guagnanóban, Sguinzanóban és más szomszédos községekben is.¹

¹ Summ. 22. II. §. 207. l.

Bátran elmondhatjuk, hogy a Pompilius név divatba jött.

Még nagyobb kereslet mutatkozott a szent képe iránt. Hiszen természetes, hogy akik életében annyira szerették és tisztelték őt, holtá után is állandóan maguk előtt óhajtották látni testi vonásait. Szerencsére egy In-grosso nevű campi festő közvetlenül halála előtt vászonra rögzítette vonásait. Erről a képről azután a következő évtizedekben száz és száz másolat készült, de a kínálat, jellemző módon, mindig alatta maradt a keresletnek.¹ A különösebb művészi értéket nem jelentő kép a már halni készülő Pompiliust ábrázolja: papi öltönyben, stólával nyakában és feszülettel keresztbe font karjában, lehúnyt szemmel ül abban a nevezetes karos-székben, melyben a halált fogadta.

És ha már a képe iránt ilyen nagy volt az érdeklődés, tisztelőinek egyre sokasodó táborá még jobban áhítozta életrajzáat. Vágyá azonban sokáig kielégítetlen maradt. Egy ismeretlen nevű bolognai hölgy tett ugyan ez irányban kezdeményező lépéseket, de az adatgyűjtésnél tovább nem jutott. Carroz-zini Vince piarista atyától tudjuk, hogy mindjárt a temetés után adatokat kért a szent életére és tetteire vonatkozólag, de mi-

¹ Resp. 276. §. 321. 1.

vel a kért adatokat nem kapta meg, vagy nem találta azokat kielégítőeknek, a feldolgozással adós maradt.¹

Ilyen bensőséges és sokoldalú tisztelet mellett természetes, hogy mindig több és több lélekben gyúlt ki a vágy, hogy hivatalosan is szentként tisztelhesse azt, akiben már életében földön járó szentet látott. A szenttéavatási mozgalom korán megindult. Magánosok, egyházi és világi testületek, káptalanok és kolostorok, községek és városok, püspökök és világi előkelőségek egymás után nyújtották be a Szentszékhez ezirányú kártyeiket és emlékirataikat. Joggal hivatkoztak rá, hogy kérésökkel széles néprétegek legbensőbb vágyát fejezik ki.

Mielőtt azonban alaposabb és szakszerűbb előkészítésre kerülhetett volna az ügy, kitört a francia forradalom és a nápolyi királyságban is alaposan felforgatta a rendet. A Bourbon-királyok kénytelenek voltak Sziciliába menekülni és másfél évtizeden át tehetetlenül tűrni, hogy törzsországukban idegen hódítók rendezkednek be. Bonaparte József és Murat Jeromos szabadelvű, forradalmi zenebonákkal és merész újításokkal tarkított kormányszata mindenre alkalmasabb lehetett, mint egy egyszerű és alázatos szerzetes szentté-

¹ Summ. 20. 30. §. 192. l.

avatási ügyének kiérlelésére. De még azután is sokáig zavaros maradt a légkör. A karbonári mozgalom elhatalmasodása, az 1820. évi forradalom és a nyomában járó véres reakció sokkal inkább igénybe vette a lelkeket, sem hogy kedvök lett volna a maguk személyes dolgain kívül mással foglalkozni.

Csak a harmincas évek beköszöntésével higgadtak meg annyira a viszonyok, hogy ismét gondolni lehetett az elejtett fonál felemelésére. De most már gyorsabb ütemben haladt előre az ügy. Lecce püspöke, akinek joghatósága alá Campi is tartozott, 1835-ben elrendelte a szent életére és csodáira vonatkozó adatok összegyűjtését. Bussi Ker. János beneventói bíboros püspök már a következő évben követte példáját. Itt az első kihallgatásokat június 10-én, Jézus szent Szíve ünnepén és a montecalvói Purgatorium-templomban, tehát olyan napon és helyen, melyek mindegyike nagy szerepet játszott szentünk életében, eszközölték.

A kihallgatások eredményét természetesen nagy mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy a szent halála után kerek hetven esztendővel indultak meg. Ez azt jelentette, hogy a kihallgatott tanúk közül csak a legöregebbek és azok is csak mint 10—12 éves gyermekek érintkeztek személyesen Pompeius atyával; a többiek mind csak hallomás-

ból merítették adataikat s ezért hajlandók voltak azokat legendás irányban tovább színezni. De azért így is rendkívül gazdag és értékes anyag gyűlt össze, mely ha másra nem, arra mindenesetre alkalmas volt, hogy újra érdeklődést ébresszen a kérdés iránt. Most már a legilletékesebb fórum, a Szent-szék vette kezébe az ügyet: XVI. Gergely pápa 1839 augusztus 9-én külön bizottságot nevezett ki a szükséges kihallgatások lefolytatására. Az új, ú. n. *apostoli processus* a leccei és beneventói egyházmegyéken kívül Anconára és Nápolyra is kiterjedt és a lehető legnagyobb körültekintéssel folyt le. A leccei, illetve montecalvói kihallgatásokon a már említett Bussi bíboroson kívül Pecci Joachim beneventói apostoli delegátus, a későbbi XIII. Leo pápa is jelen volt. A leendő nagy pápa már ekkor szokatlanul meleg érdeklődést tanúsított a szentéletű piarista ügye iránt. Érdeklődésének egyik legszembetűnőbb jele, hogy mint költő ismételten lantjára vette Pompilius nevét.¹

Az apostoli processus eredménye minden tekintetben kielégítő volt, de azért a várvárt döntő lépés mégsem történt meg. Ennek oka egyrészt az Egyház rendkívül óvatos és

¹ Pompiliusra vonatkozó költeményeit l. a Függelékben.

körültekintő gyakorlatában, másrészt a külső körülményekben keresendő. A negyvenes évek politikai szenvedélyektől túlfűtött légköre, a 48-as forradalom, majd utána az *unita Italia* egyre erőszakosabb formában kibontakozó mozgalma ugyanis hosszú időre megbénította, illetve egyoldalú védekezésre szorította az Egyház tevékenységét. Ezért újabb harminc esztendőnek kellett elmúlnia, hogy a pápai bizottság által összegyűjtött nagy anyag alapján végre meginduljon a formaszerinti szenttéavatási eljárás. Ennek első foka annak megállapítása, hogy az avatandó valóban hősi fokon gyakorolta az erényeket. Ez ismét három fokozatban, illetve kongregációban történik meg. Pompilius esetében az ú. n. *congregatio antipraeparatoriát* 1874 február 12-én, a *congregatio praeparatoriát* 1876 augusztus 8-án s végül a *congregatio generalist* 1878 július 9-én tartották meg; az utóbbit már XIII. Leo pápa személyes elnöklete alatt. Mivel a döntés mindhárom esetben kedvező volt, a pápa 1878 november 17-én kihirdette az erények hősi fokát megállapító dekrétumot.

Ezzel azonban még csak az első lépés történt meg a szentté-, illetve boldoggáavatás felé. Magának a boldoggáavatásnak elengedhetetlen feltétele annak bebizonyítása, hogy az illető közbenjárására valóságos, azaz ter-

mészeti úton meg nem magyarázható csodák történtek. Szentünk esetében az illetékes kongregációk 1889 szeptember 15-én tartott ülésükben a kis Serio Rozina és Ingrosso János váratlan, semmiféle orvosi beavatkozással meg nem magyarázható gyógyulását hiteles csodáknak jelentették ki, mire a pápa elrendelte az ünnepélyes boldoggá nyilvánítást. Az 1890 január 26-án végbement fényes szertartást külön kegyként Zini Celesztin, a piaristából lett sienai bíboros érsek végezte.

A boldoggáavatás híre mindenfelé nagy örömet keltett ; különösen Kalazanci Szent József nagy családjának volt leírhatatlan az öröme. Az örömmel azonban együtt járt a forró vágy, vajha a boldoggáavatást minél előbb követné a szentté nyilvánítás. A jó Leo pápa megbízásából a szertartások kongregációja valóban már 1892 szeptember 4-én újból napirendre tűzte a kérdést. Az ügy igen biztatóan indult. Az illetékes orvosok az eléjük terjesztett esetekből a leridai Ireguas Carcamo y Abuin di Tamarite Matild és a nápolyi Melisci Dominica gyógyulását valóságos csodáknak nyilvánították. Ennek megfelelően az 1903 december 22-én tartott *congregatio antipraeparatoria* és az 1905 január 15-i *congregatio praeparatoria* is kedvező döntést hozott.

Már minden a legjobb rendben volt, sőt

már az előkészületek is megindultak az ünnepélyes szenttéavatásra, mikor az egyik orvosnak, részben a spanyol szöveg pongyola fordítása következtében, kétségei támadtak a leridai csoda hitelességét illetően. Ez a látzólag jelentéktelen epizód közel harminc esztendővel vetette vissza a végleges szentté nyilvánítást. Az új *congregatio praeparatoria*, majd ezt követően a *congregatio generalis* újabb gondos vizsgálat után csak 1933 június 20-án, illetve november 7-én hozta meg igenlő döntését, melyet november 12-én XI. Pius pápa is megerősített. November 26-án megjelent az ú. n. *Tuto* dekrétum is, mely kijelenti, hogy az ünnepélyes szentté nyilvánításnak semmi akadálya nincsen. Maga a lélekemelő szertartás 1934 március 19-én ment végbe a szokásos fényvel. A ritka ünnepre valamennyi piarista rendtartomány elküldötte képviselőit; de elküldötték a piarista iskolák százai is.

Az Abruzzok apostola, akit a jámbor nép már életében szentnek tisztelt, íme az Egyház megfellebbezhetetlen ítélete szerint is elnyerte a legmagasabb kitüntetést, mely halandó embernek osztályrészül juthat.

FÜGGELÉK.

XIII. Leó pápa költeményei Pirrotti Pompilius tiszteletére.

I.

Praepositi Hirpinis florenti aetate regundis
huc olim fausto cessimus auspicio.
Et montis laeti clivum conscendimus, ipsa haec
praebuit hospitium Pompiliana domus.
Quae ratio adventus fuerit si forte requiras,
sat subiecta oculis pagina scripta docet.
Excussi testes, adserta chrismata ; rite
Pompilio est Superum post ea partus honor.
Et nunc, o mirum ! Deus coelestia nobis
tam caro capiti nectere sarta dedit.

2.

Pompilius, coeli sublimi e sede beatus
lumine vos placido respicit et patriam.
In vos, in patriam clemens coelestia gaudet
usque memor larga spargere dona manu.
Quid vos? Pompilio bene respondere merenti
addecet, et vitae quae documenta dedit,
Quaeque exempla, sequi : laudum decora alta,
labores
pro vobis initos, claraque facta, fidem
Gratus amor recolat ; ne vestris excidat unquam
ex animis tanti dulcis imago viri.

I.

Fölserdülvén a hirpínok pásztora lettem :
Ég áldása kísért engemet akkor ide.
És amidőn víg, nagy sietéssel e dombra fölértem
Pompilius háza vendégül fogadott.
Mért jöttem? — tudom én jól : ennek okát
keresed most ;
Lám, ezt írásom megmondhatja neked.
Megvizsgálvák mind a tanuk s a csodák bizonyosak :
Égi lakó és szent így lett Pompilius.
Mostan, mily csoda ! ím megadá Isten kegyelemként :
Én koszorúzhassam szentünk drága fejét.

Simon Sándor piarista tanár fordítása.

2.

A fenséges egek trónjáról Pompilius nagy
Boldogan és szelíden néz titeket s a hazát.
Rátok gondolván s honjára a mennyei kincsek
Bőségét kegyesen osztja ki áldva keze.
Hát mi talán ne utánozzuk Pompilius élte
Annyi sok érdemeit? fáradozásait és
Hogy hite mily nagy volt ! mennyit tett
mennyi dicsőség
Érte ki nem tudná? tudja a hála meg a
Hű szeretet, ne feledjétek ti azért el a drága
Férfiú emlékét, gyermekeim ! sohasem.

3.

Nominis haeredes, este et virtutis ; avita
Pompilii in vobis splendeat usque fides.

4.

Pompilius radiat ceu sidus ab arce renidens
coelesti ; in gentes spargit ubique iubar.

3.

Pompilius ne csak úgy névleg légy, ámde
kövesd őt
Ósi hitében is és tiszta erényeiben.

4.

Mint az egek szép csillag fénylik a Pompilius-név
Égi dicsőségét szórva ki népe fölé !

XIII. Leo pápa összes költeményei. Ford. : *Csicsáky Imre*. Temesvár, 1903.

XI. Pius pápa beszéde a Tuto-dekrétum felolvasása alkalmával:

Eccoci di nuovo dinnanzi a due splendidi fiori, a due preziosi frutti che, per virtù del Sangue di Dio, fioriscono e maturano ai pedi della Croce, e ci fanno gustare il loro profumo, la loro soavità.¹ Queste due belle, nobili, caratteristiche figure sono tanto diversi nei loro lineamenti, nei loro atteggiamenti, nella loro attività santa; ma pur vengono così opportunamente abbinati, specie in questo momento dell' Anno Santo della Redenzione.

Diverse esse sono e, si direbbe, in tutto; eppure hanno entrambe ed insieme un così opportuno e, quasi studiosamente preparato punto o linea o campo d'incontro e di convegno.

Diverse in tutto, profondamente diverse queste due forme di santità. Da una parte un fedele servo di Dio; dall'altra una fedele serva di Dio, un'Ancella del Redentore. Da una parte il modesto, umile, nascosto, e di nascondimento così studiato nella sua umiltà, pio figlio del Calasanzio, tutto intento all' adempimento fedele, fervoso, quotidiano dei doveri della sua vocazione: nobili doveri, nobile missione, di educatore e di santificatore. Il Beato Pirrotti fu infatti perfetto educatore della gioventù quando v'era così speciale

¹ Pompiliuséval együtt folyt Desmaisieres Lopez de Castillo Maria Dolores Michela szenttéavatása.

bisogno di cristiana educazione-come tanto bene era stato rivelato dall' autorizzato interprete delle due Postulazioni- ; e la sua fu una missione, un dovere, anzi un' opera di santificatore. Santificatore prima di tutto di sè stesso secondo l' Istituto suo religioso ; e poi gran santificatore di anime nell' esercizio aperto e infaticabile del sacro ministero sacerdotale. E tutto questo non senza tempeste sollevate da calunnie e, spesso, da interventi anche alti, altissimi, sempre sfuggite proprio con l' umiltà dello spirito che, sotto l' impeto della bufera, offre ogni sofferenza a Dio e perdona agli uomini.

Sempre, dunque, in ogni circostanza il Beato continuava nell' adempimento del suo quotidiano dovere ; e tutto questo con quel tranquillo, calmo fervore che è la cosa forse più difficile, specie quando è mantenuta in tutta la vita. Ben può dirsi perciò che la caratteristica del Beato Pompilio Pirrotti sia stata il «fervore nella calma», la «calma nel fervore»: la più terribile prova che un' anima può dare di sè, la più alta misura della sua più intima energia, si mostra là dove non è che il dovere, tutto il dovere adempiuto senza apparati esterni, senza nemmeno l' impulso, l' animazione e la soddisfazione, senza nemmeno quel sostegno che viene da quella luce di cui qualche volta l' opera meritoria pur si adorna e risplende ; senza nemmeno quel poco di dramma, di poesia spiegata, che talvolta si mesce alla prosa della vita quotidiana. «Calmo fervore quotidiano» fu quindi la caratteristica del Beato Pirrotti.

(Osservatore Romano, 1933 nov. 27—28.)

XI. Pius pápának a szenttéavatás alkalmával mondott beszéde.

Pompilius Maria Pirrotti vitae huic «absconditae cum Christo in Deo» actuosam etiam atque infatigabilem coniunxit, apostolici muneris perfunctionem. Is siquidem, cum calasanctianum institutum, divino quodam instinctu permotus, complexus esset, ad sanctitatis apicem assequendum ita contendit, ut nihil iam aliud cuperet, nisi Jesu Christi imaginem suis moribus exprimere, eidem arctius usque coniungi, atque — eos praesertim qui suis curis demandati essent — ad sanctissimis Redemptoris nostri vestigiis insistendum alloquio, opera precibusque excitare. Quamobrem per urbes, per oppida, per pagos evangelii praeco discurrens, confluentium undique multitudinum animos ita aeternarum veritatum fulgore perfundit, ut eos et ad sua commissa lacrimis eluenda compelleret, et ad arduum virtutis iter suscipiendum, divina aspirante gratia, provocaret. — Quod vero praecipuum est calasanctianae subolis prepositum, recta nempe iuventutis institutio atque educatio, in id toto pectore incumbere non praetermisit. Adulescentium ingenia optime noverat; noverat ea, quasi cerea, aut in vitium, aut in virtutem facile verti: atque adeo iuvenes verbo exemploque suo alliciens, per evangelicae legis disciplinam effingebat, christianisque moribus conformabat. Quapropter Pompilius Maria

Pirrotti aliud exstat praeclarumque exemplum,
ex quo cordatis hominibus cernere licet quan-
tum catholica religio possit ad iuvenilem veri
nominis educationem conferre.

(Osservatore Romano, 1934. 65. sz.)

Balanyi György munkái.

- Világpolitika. (Kultúra és Tudomány.) Budapest, 1918.
- A Balkánprobléma fejlődése a párisi kongresszustól a világháború kitöréséig. (Kultúra és Tudomány.) Budapest, 1920.
- Sacrum Commercium. Szent Ferenc menyegzője a Szegénység úrnővel. (Fordítás.) Budapest, 1920.
- Dante Monarchiája. (Fordítás.) Budapest, 1920.
- A szerzetesség története. (Szent István Könyvek.) Budapest, 1923.
- Calasanzi Szent József élete. (Szentek Országá.) Budapest, 1923.
- Assisi Szent Ferenc élete. (Szent István Könyvek.) Budapest, 1925.
- Speculum perfectionis. A tökéletesség tükre. Budapest, 1926.
- A római kérdés. (Szent István Könyvek.) Budapest, 1929.
- Anima Franciscana. (Összegyűjtött tanulmányok.) Budapest, 1930.
- Magyarország története. Budapest, 1930.
- U. a. angol, francia, lengyel, német és olasz kiadásban.
- Szerzetesrendek. (Magyar Szemle Kincsestára.) Budapest, 1933.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	5
I. A szent gyermekkora	13
II. Az Úr szolgálatában.....	35
III. Az ifjúság atyja	62
IV. Az Abruzzok apostola	86
V. Nápoly apostola	112
VI. A megpróbáltatások tisztító tüzében.	150
VII. Idegen tájakon	168
VIII. Otthon a szülői házban	198
IX. Mindenkinek mindene	222
X. «Íme, így hal meg az igaz»	249
Függelék	278